

OBSAH

ÚVOD	5
1 Vztah češtiny a slovenštiny	7
1.1 Bilingvismus.....	11
1.2 Pasivní bilingvismus v česko-slovenském prostředí	14
1.3 Současné kontakty češtiny a slovenštiny.....	19
2 Národní jazyk a jazyková suverenita	24
2.1 Novela zákona o státním jazyce Slovenské republiky	25
2.2 Slovakismy v českém jazykovém prostředí.....	31
2.3 Otázka bohemismů ve slovenštině	35
2.4 Společné znaky i vzájemné rozdíly češtiny a slovenštiny	41
2.5 Slovní zásoba češtiny a slovenštiny	44
2.6 Zrádná slova v slovensko-českém kontextu	44
3 Výsledky průzkumného šetření	50
3.1 Metoda průzkumného šetření	50
3.2 Charakteristika souboru respondentů	51
3.3 Analýza dat získaných dotazníkem.....	52
3.4 Kulturní a společenský přehled českých dotazovaných o Slovenské republice	55
3.5 Porozumění žáků slovenštině na základě výsledků dotazníkového šetření.....	65
3.6 Kulturní a společenský přehled slovenských dotazovaných o České republice	77
3.7 Porozumění žáků češtině na základě výsledků dotazníkového šetření.....	88
3.8 Závěr z dotazníkového šetření.....	100
ZÁVĚR	103
RESUMÉ	105
LITERATURA A PRAMENY	107
SEZNAM PŘÍLOH	112

ÚVOD

„Řeč je sama duše a kultura národa. Zdokonaluje-li se národ, musí se zdokonalovat i jazyk; neboť je živý a vyvíjí se s námi všemi, stále nesen výškou duševního napětí národního.“¹

(Karel Čapek)

Národní jazyk je možné považovat za nejvyšší duchovní hodnotu každého národa. Plní národně-representativní funkci a jeho cílem je zabezpečovat používání jednotného jazyka jako dorozumívacího prostředku, který spojuje všechny občany daného území, a zároveň zaručuje jednotnou komunikaci orgánů státní správy a územní samosprávy.

Český a slovenský jazyk mají mezi západoslovanskými jazyky specifické postavení, neboť jsou si velmi blízké a příslušníci obou národů si dobře rozumějí. Je to dáno i skutečností, že oba jazyky po dlouhou dobu existovaly paralelně vedle sebe v rámci jediného státního útvaru a vzájemně se ovlivňovaly. Po rozpadu Československa jsme svědky toho, že z hlediska svých dlouholetých vztahů se čeština a slovenština nacházejí v unikátní jazykové situaci, kdy probíhá proces změny jejich vzájemných vztahů.

Situace se poněkud změnila po roce 1993. Slovenština se začala postupně vytrácet z našich médií, a stejně tak jako slovensky psaná literatura a veškerý slovenský tisk se staly víceméně nedostupnými. Studenti nemají v současné době možnost být často v kontaktu se slovenštinou, jak tomu bývalo před rozdělením Československa. Také to je důvodem ústupu takzvaného pasivního bilingvismu, tedy schopnosti domluvit se oběma jazyky, tj. češtinou i slovenštinou.

V současné době není jazyku našich nejbližších sousedů, úrovni pasivního bilingvismu mládeže a problematice tzv. zrádných slov věnována dostatečná pozornost, což bylo i hlavním motivem se touto problematikou zabývat.

Rigorózní práce je strukturována do třech kapitol. První dvě kapitoly mají charakter teoretické části a poslední kapitola prezentuje část empirickou.

Cílem teoretické části předložené rigorózní práce je stručně charakterizovat historický vývoj vztahu češtiny a slovenštiny, zhodnotit jeho soudobý stav, vymezit vzájemné shody i odlišnosti mezi oběma jazyky a prokázat působení bohemismů

¹ HOLCOVÁ, Z. *Květy myšlenek*. Uničov: Zdeňka Holcová, 2006, s. 16.

na slovenštinu a slovakismů na český jazyk. Záměrem je rovněž popsat nynější jazykovou politiku České a Slovenské republiky, pokusit se vysvětlit pokles pasivního bilingvismu u mladé generace a především objasnit zrádná slova v slovensko-českém kontextu.

Hlavním cílem empirické části rigorózní práce je představit výsledky průzkumného šetření mezi žáky druhého stupně ZŠ. Průzkum byl realizován jak v České republice, tak i na Slovensku, a to na nižším stupni Gymnázia Jiřího Wolkerova v Prostějově a na Základní škole Šrobárova v Prešově. V centru naší pozornosti je též zjistit, jaký má dnešní mládež přehled o současné kultuře a společenském dění druhého státu, prostřednictvím jakých zdrojů přichází do kontaktu s blízkým jazykem a do jaké míry se liší porozumění současných českých žáků slovenštině a slovenských žáků českému jazyku. Zajímá nás především, zda jsou žáci schopni přeložit rozdílné výrazy, tedy slova, jež mají v češtině a slovenštině odlišnou podobu, a jak se vyrovnávají s problematikou tzv. zrádných slov.

Kromě monografií zabývajících se problematikou českého i slovenského jazyka a česko-slovenských vzájemných vztahů se práce opírá o naše i zahraniční periodika, sborníky, encyklopedie, odborné slovníky a některé internetové zdroje. Rovněž vychází z Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice a Národního programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike. Jako zdroj informací byly použity i dvě diplomové práce.

Autorka této práce se snažila také zužitkovat své vlastní osobní zkušenosti, postřehy a postoje, které získala jako učitelka českého jazyka a občanské nauky na střední škole. Sama se problematice porozumění českých studentů slovenštině věnuje a v rámci výuky se snaží prostřednictvím obou vyučovacích předmětů rozšířit povědomí české mládeže o slovenské kultuře, historii a politické i společenské situaci. Rovněž se snaží zařazováním a prací s texty slovenských autorů beletrie pozitivně ovlivňovat pasivní bilingvismus svých studentů a pracuje na začlenění poučení o slovenském jazyce do vzdělávacího programu školy, na níž působí jako učitelka.

1 Vztah češtiny a slovenštiny

„Těší mne, že mám ‘zadarmo’ navíc pět milionů lidí, kterým rozumím, i když jsou dnes už cizinci. Mám pět milionů lidí, co žijí v jiné zemi, mají trošku jinou kulturu, trošku jinou povahu, trochu jinou řeč – a já jim rozumím, když se mnou mluví!“²

(M. Malý)

Jazyk je společenský prostředek dorozumívání a vzájemného pochopení mezi lidmi. Protože slouží vyvíjející se společnosti, rozvíjí se v souladu s ní. Zvláště slovní zásoba jazyka citlivě reaguje na kulturní, politické i společenské změny ve státě.

Čeština a slovenština se řadí spolu s polštinou, horní a dolní lužickou srbštinou a vymřelou polabštinou mezi jazyky západoslovanské a do rodiny jazyků indoevropských. Oba národy, český i slovenský, původně patřily do praslovanského etnika s předpokládaným společným jazykem – praslovanštinou. Avšak dlouhé období jejich existence v odlišných státních útvarech se pokládá za jednu z historických příčin vzniku dvou samostatných spisovných jazyků. Oba se specificky vnitřně diferencovaly. V češtině například vlivem historických a kulturních podmínek vznikl vedle místních nářečí a spisovného jazyka i zvláštní útvar, tzv. obecná čeština, který nemá ve slovenském prostředí obdobu. Čeština a slovenština jsou i přesto velmi blízké slovanské jazyky, jejichž slovní zásobu tvoří mnoho shodných slov jak po stránce formální, tak i obsahové.

Jak zmiňuje Nábělková, pokud hovoříme o jedinečnosti česko-slovenského jazykového soužití, je nasnadě zmiňovanou svébytnost vnímat na pozadí porovnatelných vztahů jiných jazyků. Vzájemná srozumitelnost češtiny a slovenštiny a s ní související možnost dvojjazyčné komunikace bez cílené jazykové přípravy patří k charakteristikám komunikační praxe uživatelů i jiných dvojic jazyků v Evropě (např. chorvatština – srbština; bulharština – makedonština; španělština – portugalština či především skandinávské jazyky: švédština – dánština – norština). Přesto však česko-slovenský případ v tomto spektru představuje cosi ojedinělého.³

² MALÝ, M. *Slovenčina a ja*. SMEblog [online]. c2009, [cit. 2009-12-4].

Dostupné z: <http://maly.blog.sme.sk/c/67539/Slovencina-a-ja.html>

³ NÁBĚLKOVÁ, M. *Slovenčina a čeština v kontakte*. Bratislava: Veda, 2008, s. 15.

Nábělková rovněž uvádí, že osobitost vztahu těchto dvou blízkých jazyků, které se do dnešní podoby vyvinuly v podmínkách dvojjazyčného společenství, se projevuje i v dnešní situaci, která zrušila dvojjazyčnost společného státu a češtinu na Slovensku staví ve vztahu k slovenštině do podobné pozice jako jiné sousední jazyky. Češtinu je stále možné označit jako „kontaktní jazyk“, neboť je pro mluvčí slovenštiny nejvíce srozumitelným jazykem. Specifičnost vztahu je zřejmá, pokud srovnáme možnosti komunikačního uplatnění češtiny na Slovensku v porovnání např. s dvěma dalšími sousedními slovanskými jazyky – polštinou a ukrajinštinou.⁴

„Podobnost slovenštiny a češtiny je natolik velká, že by se tyto jazyky mohly považovat za jazyk jediný. Avšak co je považováno za samostatný jazyk a co ne, není dáno zvukovou, vizuální nebo strukturní podobou jazykových projevů, ale je 'vyjednáváno' mezi lidmi v rámci jejich společenských činností za určitých sociálně historických okolností. Snad vždy je vznik jazykové identity projevem úspěšné snahy zakotvit na jazykových rozdílech, byť sebemenších, nějakou sociálně závažnou odlišnost jedněch lidí od druhých.“⁵

Již ve středověku existovaly mezi českým a slovenským etnikem živé kulturní, politické i hospodářské kontakty, podporované i vědomím jazykové blízkosti. Jak uvádí Kačala, i na tomto základě se v Čechách zformovala představa o česko-slovenské etnické i jazykové jednotě. Zmíněná idea se pak projevila především u slovenských evangelíků, kteří češtinu převzali jako oficiální bohoslužebný jazyk a používali ji ještě donedávna.⁶

Zatímco spisovná norma češtiny se utvářela už od 14. století, za dobu vzniku spisovné slovenštiny je považován konec 18. století, kdy došlo k její první kodifikaci (před touto dobou chybějí slovensky psané jazykové památky, neboť v mluvené podobě se užívalo jen nářečí). Do konce 18. století funkci spisovného jazyka na Slovensku plnila čeština. První podoba spisovné slovenštiny vznikla z popudu katolické církve na základě západoslovenských nářečí (s využitím některých prvků středoslovenských dialektů). Kodifikoval ji A. Bernolák (1762-1813) – odtud její název bernoláčtina. Zmíněná verze se však neujala a ve 40. letech 19. století vytvořil novou podobu spisovného jazyka na základě

⁴ NÁBĚLKOVÁ, M. *Slovenčina a čeština v kontakte*. Bratislava: Veda, 2008, s. 41.

⁵ SLOBODA, M. Slovensko-česká (semi)komunikace a vzájemná (ne)srozumitelnost. In *Čeština doma a ve světě*, XII (3&4), 2004, s. 208–220.

⁶ KAČALA, J. *Slovenčina – vec politická*. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 161.

středoslovenských nářečí představitel evangelického tábora Ľ. Štúr (1815 až 1856).⁷

Čechoslovakismus, tedy politická či kulturně-politická koncepce vycházející z představy o existenci československého národa, který je složen z Čechů, hovořících českým jazykem, a Slováků, hovořících slovenským jazykem, má dlouhou tradici. Čechoslovakismus se objevil již v 19. století a za první světové války byl podstatou národního osvobození Čechů a Slováků a základem pro vytvoření společného československého státu. Bez koncepce čechoslovakismu by nebylo možné požadovat vytvoření samostatného státu. Za hlavní představitele jsou považováni tehdejší prezident Tomáš Garrigue Masaryk, Eduard Beneš a Vavro Šrobár.

Po vzniku ČSR se stal čechoslovakismus státní doktrínou, která byla zakotvena v ústavě z roku 1920. Podle Nálevky bylo uzákonění jednoho (československého) národa z politického a národnostního hlediska nutností, neboť na území Československa byly jiné početné národnosti menšiny, a to dokonce silnější než menšina slovenská, pro kterou spojení do značné míry vytvářelo prostor pro emancipaci slovenského národa, kterému ještě před válkou hrozila úplná maďarizace. Postupně se však čechoslovakismus stal překážkou pro dovršení slovenské národní seberealizace.⁸

V roce 1931 vyšla *Pravidla slovenského pravopisu*, na jejichž sestavení spolupracovali slovenští i čeští jazykovědci. Byla postavena na postupném „sładování“ slovenského pravopisu s českým. Takto se dostala úřední, nově kodifikovaná slovenština do střetu s její neoficiální verzí. Pravidla byla odmítnuta většinou slovenských spisovatelů a publicistů, oficiálně byla zamítnuta na schůzi Matice slovenské v květnu 1932. Pod vedením slovenského jazykovědce H. Bartka a jeho spolupracovníků (jazykových puristů) byl založen časopis *Slovenská reč*, jenž se měl stát prostředkem pro popularizaci spisovné slovenštiny. Slovenští puristé vystupovali za očistu spisovné slovenštiny od českých vlivů. Jejich protivníci, kteří byli pro sblížování češtiny a slovenštiny,

⁷ LIPOWSKI, J.: *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, s. 9-24.

⁸ NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století*, I. díl, Praha: A. Skřivan, 2000, s. 16.

tvořili jednak čechoslovakisté (představovaní českým jazykovědcem V. Vážným), jednak zástupci rodícího se slovenského strukturalismu (L. Novák).⁹

Čechoslovakismus byl odmítán také slovenskými autonomisty i českými a slovenskými komunisty, proto ho roku 1945 Košický vládní program zamítnul a prohlásil ČSR za stát dvou bratrských rovnoprávných národů – Čechů a Slováků. Spory o čechoslovakismus v jazykovědě pak vyvrcholily na vědecké konferenci v Libicích u Prahy v roce 1960. Definitivní úprava vztahů českého a slovenského národa na základě úplné rovnoprávnosti byla uskutečněna přijetím Ústavního zákona o československé federaci č. 143/1968 Sb., jímž se ČSR stala od 1.1.1969 federací dvou republik – České a Slovenské republiky.

Přestože nemůžeme v období po vzniku samostatného Československa hovořit o vzniku jednotného jazyka, nelze opomenout, že mezi lety 1918 a 1993, kdy se vzájemné kontakty prohlubovaly v rámci společných sociálních a ekonomických podmínek a z potřeby komunikace občanů společné republiky, docházelo k vzájemnému ovlivňování češtiny a slovenštiny a rovněž rozvoji pasivního bilingvismu u obou národů.

Souhlasíme s postojem Kořenovského, že „značnou hodnotou, kterou velmi oceňují příslušníci jiných jazyků a národů, jsou zkušenosti, které máme my Češi a Slováci ze společného – myslím že oboustranně poctivého – úsilí o funkční vztah těchto jazyků, který má pozoruhodnou historii, na jejímž počátku stojí nelingvistické politikum československého jazyka a na konci – domnívám se – úctyhodný příklad více než pasivního bilingvismu.“¹⁰

Rozdělení společného státu však de iure přineslo občanům obou národů v druhém státě status cizince či pozici národnostní menšiny, což se promítlo i do vztahů obou jazyků. Současná střední a starší generace slovenštině či naopak češtině bez problémů rozumí a dokáže se jí domluvit, ovšem mladší generace ji již často vnímá jako cizí jazyk.

⁹ LIPOWSKI, J. *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, s. 9-24.

¹⁰ KOŘENOVSKÝ, J. *Člověk – řeč – poznání*. Olomouc: Vydavatelství UP, 2004, s. 94.

1. 1 Bilingvismus

„Znalost druhého jazyka znamená obohacení života“¹¹

(T. G. Masaryk)

Přes velkou blízkost češtiny a slovenštiny jsou oba jazyky samostatné, vyznačují se vedle četných shod i mnoha rozdíly v rovině hláskoslovné, tvaroslovné, syntaktické i lexikální. Jejich podobnost umožňuje Čechům a Slovákům navzájem se domluvit, i když každý mluví „svým“ jazykem. Můžeme říci, že mluvčí slovenštiny a češtiny jsou bilingvní – uplatňují ve svém životě schopnost užívat dva jazyky – mluví a píše v mateřském jazyce a ve druhém zpravidla jen informace přijímají (tzn. mluvené a psané texty neprodukují). V tomto případě se jedná o tzv. pasivní, receptivní nebo nověji percepční bilingvismus, tedy schopnost lidí rozumět druhému jazyku bez toho, aby jím mluvili.

Existuje mnoho definic bilingvismu, neboť řada odborníků, kteří se touto problematikou zabývají, na dvojjazyčnost pohlíží z různých úhlů pohledu. Uvádíme základní rozdělení definic podle čtyř kritérií, jejichž autorem je finský jazykovědec T. Skutnabb-Kangas:

1) kritérium původu:

- Jedinec se učí oběma jazykům od začátku v rodině od rodilých mluvčích.

2) kritérium kompetence:

- Aktivní ovládnutí dvou nebo více jazyků jako jazyků rodných.
- Částečné znalosti a ovládnutí gramatické struktury druhého jazyka.
- Mluvčí rozumí cizímu jazyku, ale není schopen jím mluvit.

3) kritérium používání:

- Mluvčí střídavě užívá dva nebo více jazyků.

4) kritérium identifikace:

- Mluvčí se identifikuje s oběma jazyky, jazykovými komunitami a jejich kulturou a je při používání druhého jazyka akceptován rodilými uživateli tohoto jazyka.¹²

Jak je patrné z výše uvedených definic, může být vymezení bilingvismu velmi úzké, zahrnující jen relativně malou skupinu mluvčích, nebo naopak velmi

¹¹ UWE, L. *Znalost jazyka jako ukázka hlouposti, neboli Jazyková kultura jako nesplnitelný sen*. Britské listy [online]. c2009, [cit. 2009-12-17]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/40639.html>

¹² SKUTNABB-KANGAS, T. *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon, 1984, s. 81 – 89.

široké, zahrnující do představy bilingvního mluvčího každého člověka, který se „setkal s cizím jazykem“.

Slovenský lingvista Jozef Štefánik jako bilingvismus označuje následující jazykové kompetence jedince:

a) schopnost alternativního používání dvou jazyků (nebo dvou variací téhož jazyka, např. dvou dialektů) v závislosti na situaci či prostředí, ve kterém se komunikace uskutečňuje;

b) ovládnutí dvou a více jazyků na úrovni rodného jazyka;

c) společenský bilingvismus – užívání dvou jazyků na určitém území.¹³

Jiné pojetí bilingvismu přináší definice Bialystoka: „Bilingvní je někdo, kdo umí být funkční ve dvou jazycích podle daných potřeb.“¹⁴

Bilingvismus může u jedince dosáhnout různé úrovně. Zcela rovnocenné využívání dvou nebo více jazyků jedincem však zřejmě neexistuje. Předpokládá se, že jedinec používá vždy jeden jazyk jako hlavní, může však podle situace přejít kdykoliv do jazyka druhého. Přejít komunikace z jednoho jazykového systému do druhého se označuje jako střídání kódů (code-switching).

O bilingvismu také hovoříme, pokud na určitém území obyvatelstvo mluví dvěma jazyky. K takovému jevu dochází obvykle na územích, kde vedle sebe žijí obyvatelé různých národností. Společenský bilingvismus se obvykle týká většiny obyvatelstva, nemusí však jít o všechny jednotlivce. Příkladem takového společenství je například jižní Slovensko obývané početnou maďarskou národnostní menšinou. Obyvatelstvo zde proto přirozeně hovoří slovensky i maďarsky.

Na pojem bilingvismus lze nahlížet zejména z pohledu dvou pomezích jazykovědných disciplín – psycholingvistiky a sociolingvistiky. Bilingvismus v psycholingvistice znamená střídavé používání dvou jazyků u jediného mluvčího. V sociolingvistice jde naproti tomu o bilingvismus sociální, tedy o dvojjazyčnost celých skupin společnosti nebo v krajním případě celého jazykového společenství.

Z pohledu psycholingvistiky je za bilingvního člověka považován ten, kdo zvládl oba jazyky v plné šíři (což nelze říci o bilingvnosti češtiny a slovenštiny v ČR) a je schopen je užívat stejně dokonale – na úrovni mateřského jazyka.

¹³ ŠTEFÁNIK, J. *Jeden člověk, dva jazyky: Dvojjazyčnost u dětí – predsudky a skutočnosti*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000, s. 10.

¹⁴ BIALYSTOK, E. *Bilingualism in development: language, literacy, and cognition*. New York: Cambridge University press, 2001.

V sociolingvistice však pouze stačí, aby v rámci jednoho společenství vedle sebe koexistovaly dva jazyky, bez ohledu na to, kolik obyvatel těmito jazyky mluví, či do jaké míry ovládají oba jazyky (což platí i pro ČR po roce 1993).¹⁵

Podle lingvistů se člověk dokonce rodí s vrozenou schopností zvládnout lidskou řeč, nikoli však konkrétní jazyk. Dítě na základě empirické zkušenosti zvládá ten jazyk, se kterým je po narození v každodenním styku – bez ohledu na jazyk svých rodičů. Navíc se rodí s předpoklady k artikulování neomezeného počtu různých zvuků (hlásek). Tento neomezený počet zvuků je však v průběhu života selektován – většina z nich je vlivem mateřského jazyka potlačena.¹⁶

Zmiňovanou schopnost naučit se dva i více jazyků lze prokázat na bilingvistu dětí, jež pochází ze smíšeného manželství rodičů různé národnosti. Pokud se takové dítě od počátku učí dva jazyky současně, jde o tzv. simultánní bilingvistus. Dítě si od narození vytváří řečový systém. Jestliže na něj působí více jazykových prostředí (např. smíšené manželství, bilingvní mateřská škola), vytváří si dítě více řečových systémů. Během prvních tří let se dítě naučí až několik tisíc slov, osvojí si schopnost utvořit a pochopit komplexní věty, naučí se ovládat zvukový systém svého rodného jazyka či jazyků. Zůstává otázkou, čím to je, že jsou děti ve svém raném věku při učení se jazyku mnohem rychlejší než jakkoli jazykově nadaný člověk. Je prokázáno, že období největších jazykových schopností je mezi 2. a 8. rokem života. Dítě je asi od 18 měsíců věku geneticky naprogramováno osvojit si řeč. A tato schopnost se nenávratně vytrácí okolo 7. až 8. roku. Z hlediska jazykových schopností je uvedená etapa neopakovatelná. Dítě je přirozeně schopno zachytit správnou výslovnost, intonaci a tempo cizí řeči. Je pro něj charakteristická mimořádná citlivost na obvyklé i specifické jazykové podněty, je v projevu spontánní, má minimální sociální zábrany a neobvyklou pružnost nervové soustavy a výjimečné imitační schopnosti. Pro předškolní věk je typická i vysoká úroveň rozvoje paměti a převaha mechanické paměťové složky, schopnost sluchové diferenciacce apod. Děti se v tomto věku učí mimoděk, odposlechem, nápodobou, opakováním, užívají metodu pokus - omyl, testují slova, jimž nerozumí.

Právě české a slovenské děti jsou tak zásadní pro budoucnost pasivního bilingvistu a vzájemných kulturních vztahů v československém prostředí.

¹⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, M. *Vývoj česko-slovenského pasivního bilingvistu*. Olomouc: PdF UP, 2002, s. 25.

¹⁶ ČERNÝ, J. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 359.

Lze předpokládat, že pokud současné slovenské děti budou vyrůstat bez výraznějšího kontaktu s češtinou či naopak české děti bez kontaktu se slovenštinou, budou pravděpodobně v budoucnosti vůči čemukoli českému nebo slovenskému méně přístupné, budou jazyk sousedního státu považovat za cizí a patrně nebudou ani ochotné k vzájemné dvojjazyčné komunikaci.

1. 2 Pasivní bilingvismus v česko-slovenském prostředí

„Cizí jazyk nám nenabízí pouze jiná slova, ale jiný svět.“¹⁷

(Jan Vrba)

V československém prostředí byl pasivní bilingvismus, tedy schopnost užívat dva jazyky, ačkoli mluvčí hovoří a píše jen v jednom a ve druhém zpravidla informace jen přijímají, přirozeným jevem.

Sloboda připomíná, že slovenští a čeští mluvčí si v průběhu trvání vzájemných kontaktů v rámci společného státu vytvořili dokonce jakási „pravidla“, která ztotožňují prvky diskurzu toho druhého jazyka s prvky systému svého jazyka, a tím umožňují porozumění. Týká se to nejen toho, že např. slovenské /k/ spojují čeští mluvčí s českým /k/, slovenské slovo *ale* s českým *ale* atd., ale funguje i tzv. *mezijazyková analogie*. Jde o usuzování mluvčích, že nějaký jev ve druhém jazyce odpovídá něčemu v jazyce vlastním, ačkoli podoba se zcela neshoduje, že např. slovo *kůň* odpovídá slovu *kôň* a že vůbec často *ů* uprostřed českého slova odpovídá *ô* uprostřed slovenského slova (*vůl* – *vôl*, *vůbec* – *vôbec*, *stůl* – *stôl*, *důsledek* – *dôsledok*,...) atd. Zmiňovaný jev lze doložit i na přejímkách z češtiny do slovenštiny (slovo *klid* se nepřejalo jako *klid*, ale jako *kl'ud* analogicky k existujícím párům *lid* – *l'ud*, *klika* – *kl'uka*, *klíč* – *kl'úč*). Sloboda totéž dokládá na zvukových nahrávkách slovenských textů čtených Čechy, ve kterých většina českých respondentů přečetla spojení *hodinu a pol* chybně jako *hodinu a pôl*, jistě pod vlivem výše zmíněných analogií s *ů* – *ô* (*půl* – *pôl*).¹⁸

Pasivní bilingvismus byl znatelný především v období socialistického Československa. Pro televizní vysílání byl například striktně určen stanovený

¹⁷ Citáty slavných osobností [online]. c2009, [cit. 2009-12-17]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/vrba-jan>

¹⁸ SLOBODA, M. Slovensko-česká (semi)komunikace a vzájemná (ne)rozumitelnost. In *Čeština doma a ve světě*, XII (3&4), 2004, s. 217.

poměr zastoupení obou jazyků, stejně jako začlenění poučení o druhém jazyce a zastoupení literárních textů ve školní výuce.

Budovičová poukazuje na skutečnost, že v roce 1976 vysílala Česká televize až 40 % pořadů ve slovenštině a na Slovenku dokonce Slovenská televize 60 % relací v češtině. Dodává, že ve stejné vysílací době vždy druhý program (tedy ČTV2, STV2) uváděl pořad v rodném jazyce, aby si divák mohl vybrat.¹⁹

Od rozdělení Československa však vše nasvědčuje vzdalování a poklesu srozumitelnosti českého a slovenského jazyka, ústupu uvedeného pasivního bilingvismu. Lze předpokládat, že pokles srozumitelnosti se týká a bude týkat především nastupujících generací dětí, které vyrůstají v prostředí s podstatně řidšími kontakty s druhým jazykem. V této souvislosti je možné vyslovit předpoklad, že dojde k ústupu pasivního bilingvismu jak na straně slovenských, tak především českých dětí.

Zmiňovanou situaci si uvědomuje i český a slovenský ministr zahraničí. Dne 7. května 2009 se proto oba ministři dohodli, že se budou snažit o zlepšení znalostí češtiny a slovenštiny u mladé generaci v obou zemích. Ministr zahraničí Jan Kohout se se svým slovenským protějškem Miroslavem Lajčákem shodli na tom, že česko-slovenské vztahy jsou nadstandardní, zejména děti však stále hůře rozumějí řeči sousedního státu. Znalosti jazyků by podle Lajčáka mohly zlepšit například výměnné studentské pobyty.²⁰

Odhaduje se, že srozumitelnost slovenštiny pro Čechy aktuálně klesá a pohybuje se přibližně na úrovni pochopení 70 % obsahu sdělení, pokud se příjemce na význam zprávy soustředí. Zaměříme-li se na výzkumy pasivního bilingvismu u mládeže v česko-slovenském prostoru, zjistíme, že je spojuje stejný prvek. Jako nejproblematictější se nejeví obecné, rámcové porozumění, nýbrž srozumitelnost rozdílných výrazů obou jazyků a rovněž slov stejně či podobně znějících, která však mají odlišný význam (tzv. zrádných slov).²¹

Zmíněnou situaci potvrzuje Lendelová na přelomu let 2003/2004 na základě provedeného výzkumu pasivního bilingvismu mezi mladými lidmi na severní i jižní

¹⁹ BUDOVIČOVÁ, V. K teorii spisovného jazyka najmä z hľadiska medzijazykových vzťahov. In *Z teórie spisovného jazyka*. Ed. J. Ružička. Bratislava: Veda, 1979, s. 52 – 59.

²⁰ *Mladí Češi a Slováci by měli lépe umět jazyk sousední země*. ČT24 [online]. c2009, [cit. 2009-10-10]. Dostupné z: <http://www.loh.cz/svet/54283-mladi-cesi-a-slovaci-by-meli-lepe-umet-jazyk-sousedni-zeme/>

²¹ SVOBODOVÁ, J. K pasivnímu bilingvismu dětí v česko-slovenském prostoru. In *Slovo o slove – zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy PdF Prešovskej univerzity*, ročník 12, Prešov: Prešovská univerzita, 2006, s. 18.

Moravě. Z výzkumné sondy vyplývá u mládeže v rozmezí 14 až 25 let ze 70 % neschopnost správně přeložit izolované slovenské výrazy.²²

Obdobné výsledky přinesl i průzkum, který v únoru 2009 provedla výzkumná agentura NMS na vzorku 602 respondentů z České i Slovenské republiky. Problémy s porozuměním druhému jazyku mají podle výsledků spíše Češi. Pouze 37 % dotazovaných Čechů uvedlo, že jim porozumění slovenštiny nečiní obtíže a rozumějí všemu. Více než polovina dotazovaných (57 %) rozumí slovenštině bez větších problémů a 6 % dotázaných Čechů přiznalo, že jim překlad slovenských výrazů činí výrazné potíže. Naproti tomu přibližně dvě třetiny oslovených Slováků uvedlo, že češtině rozumí a pouze 1 % přiznalo významné obtíže.²³

Sloboda však zmiňuje, že otázka sblížování nebo naopak vzdalování češtiny a slovenštiny není jednoznačná. Do vnímání a konstrukce vzájemné srozumitelnosti, sblížování a vzdalování se promítá sociálně psychologické klima společnosti, které se mění s časem, a také mnoho různých vyvíjejících se, slábnoucích, či prosazujících se politických a ekonomických faktorů.²⁴

Obdobný názor zastává i Nábělková, která uvádí, že v současnosti žijeme, pokud jde o vztah slovenštiny a češtiny, v období, které by se dalo charakterizovat jako období „rozchodu“, resp. vzdalování, i když termíny „rozchod“ ani „vzdalování“ nejsou nijak jednosměrné a přímočaré.²⁵

Přes stále pozitivní vztahy Čechů a Slováků je ovšem neopominutelné, že se po roce 1993 redukovaly společenské i kulturní kontakty. Změnila se situace v médiích, proto lze očekávat i pokles srozumitelnosti jazyků. Některé kontakty však přetrvávají. Jsou organizovány česko-slovenské odborné i kulturní projekty, mnoho mladých Slováků dokonce jezdí do České republiky studovat na vysoké školy a mnoho slovenských studentů i dospělých si jezdí do České republiky přivydělat, zatímco Češi na Slovensko za studiem nebo zaměstnáním obvykle nejezdí. Češi však mnohem častěji navštěvují Slovensko jako turisté. V omezené míře vycházejí česko-slovenská periodika (např. *Mosty, Dotyky, Aspekt, Fragment*

²² LENDELOVÁ, L. *Slovenské výrazy v češtině. Diplomová práce*. Ostrava: PdF, 2004, s. 67.

²³ *Jak Češi, tak Slováci hodnotí dnes vzájemné vztahy jako velmi dobré*. Zavináč – výzkum trhu online [online]. c2009, [cit. 2009-5-1]. Dostupné z: <http://www.zavinac.cz/blog1.php/2009/03/19/19-3-2009-dnes-je-tomu-vice-ne-li-16-let>

²⁴ SLOBODA, M. Slovensko-česká (semi)komunikace a vzájemná (ne)srozumitelnost. In *Čeština doma a ve světě*, XII (3&4), 2004, s. 217.

²⁵ NÁBĚLKOVÁ, M. Slovenština a čeština dnes. Kontakt či konflikt. In *Sociolinguistica Slovaca 4*, Bratislava: Veda, 1999, s. 79 – 80.

aj.). Dalším zdrojem kontaktů jsou nově zaváděné paralelní česko-slovenské (a vícejazyčné) texty v obchodní sféře – na výrobcích denní spotřeby. Běžné jsou i vstupy slovenských publicistů do českého televizního zpravodajství a naopak, rozšířený je zvláště na Slovensku český dabing. Stejně je tomu u původních českých filmů a názvů některých televizních programů a relací, jež se většinou z češtiny nepřekládají.

Jak uvádí Nábělková, důvodem je především překladatelská obtížnost, při níž by se ztratilo jisté jazykové specifikum, nebo by se přerušila spjatost s originálním názvem pořadu. V programech slovenských televizí tak můžeme běžně nalézt původní česká pojmenování uvedená v uvozovkách, jako např. názvy filmů „*Noc na Karlštejně*“ či „*Jak utopit doktora Mráčka aneb konec vodníků v Čechách*“, které by bylo možné bez problémů přeložit, ale i názvy relací jako „*Klekánice*“, „*Střepiny*“, „*Všechnopárty*“ či opačně ze slovenštiny „*Driš'akoviny*“, jejichž překladem by pojmenování ztratilo svéráz.²⁶

Analogie na české straně neexistuje. Pokud české televizní kanály uvádějí jakýkoli slovenský televizní program či film, vždy se jeho název překládá. Také v tomto rozhodnutí spatřujeme na slovenské straně jistou možnost jazykového kontaktu s češtinou.

Nábělková upozorňuje i na skutečnost, že otázka jazykového vzdalování se týká především mladé generace a dětí. Podotýká, že na české straně je více patrný snížený kontakt například se slovenskou televizí, přestože právě televize byla v minulosti pro českou mládež nejběžnějším prostředkem pro kontakt se slovenštinou. Na Slovensku se ve vztahu k dětskému divákovi rovněž změnila situace. Zákon o štátnom jazyku č. 270/1995 Z. z. a Zákon o audiovizii 1/1996 Z.z. vyžadují slovenskou podobu filmů a relací pro děti do 12 let. Týká se to i videokazet a DVD. Nábělková uvádí i komickou situaci vzniklou na základě snahy o dodržení zákona, kdy na videokazetě s pohádkou *Šmoulové* (ve slovenské verzi *Šmolkovia*), pro niž nebyl vytvořen slovenský dabing, distributor pro Slovenskou republiku nalepil etiketu s informací, že se jedná o kazetu nevhodnou pro děti do 12 let.²⁷

²⁶ NÁBĚLKOVÁ, M. Rozdelenie a „vzdalovanie“. Niekoľko pohľadov. In *Česko-slovenská vzájemnosť a nevzájemnosť*, Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 108 – 109.

²⁷ Tamtéž.

Český i slovenský jazyk se vytratily i z výuky na základních a středních školách. Většina učitelů mateřského jazyka s texty ve slovenštině nebo s ukázkami v českém jazyce v hodinách nepracuje. Důvodem je i to, že se čeština i slovenština téměř beze zbytku vytratily z českých učebnic. Z uvedených souvislostí plyne, že slovenština může být mladými lidmi často spatřována jako cizí jazyk.

„Dříve byly v čítankách ukázky z děl slovenských spisovatelů, a když se v mluvnici hovořilo o národním jazyku, podstatná kapitola byla věnovaná slovenštině. To už dnes v učebnicích není,“ podotýká Svobodová z Ústavu pro jazyk český.²⁸

Na pokles srozumitelnosti slovenštině upozorňuje i učitelka českého jazyka Anna Volavková, která uvádí: „Přečetla jsem svým žákům v páté třídě úryvek ve slovenštině, který byl dříve v čítance. Děti pak měly napsat, o čem to bylo. Smysl vyprávění sice pochopily, ale spoustu slov vůbec neznaly. Žáci se třeba domnívali, že slovo *bábika* - tedy panenka - znamená *babička*, sloveso *počúvať* čili poslouchat měli za *půjčovat*, *čučoriedky* alias *borůvky* nedokázali dešifrovat vůbec.“²⁹

Zatím se neuvažuje o tom, že by se slovenština do učebnic vrátila. Česko-slovenskými jazykovými vztahy se však zabývá např. *Národní plán výuky cizích jazyků* z roku 2005, který se opírá o evropské standardy jazykové připravenosti občanů Evropské unie. Dokument si klade za cíl zavést do škol jazykovou propedeutiku jako rozvíjení schopnosti učit se cizí jazyky a žít v multikulturní společnosti. Speciálně se věnuje i postavení slovenštiny, která je vnímána jako sousední jazyk se zvláštním postavením. Podle zmiňovaného dokumentu se slovenský jazyk dá v českých školách zvládnout metodou napříč předměty základní školy a není ji nutné zařazovat jako další cizí jazyk. Záleží tak především na učitelích, zda jazyk našeho sousedního státu pomocí literárních ukázek zařadí dětem do výuky. V mezích Rámcového vzdělávacího programu se však výuka slovenštiny dá poměrně snadno realizovat již od prvního stupně, a to za předpokladu, že si ji škola zařadí do vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace*. Nejde o to, aby se slovenština na českých školách učila jako cizí jazyk, ale spíše se nabízejí možnosti nového, srovnávacího pohledu na oba

²⁸ HOLECOVÁ, S. Slovenština začíná být neznámým jazykem. In *Mladá Fronta*, 30. 9. 1998.

²⁹ Tamtéž.

západoslovanské jazyky se zaměřením na odlišné i společné prvky. Je to způsob, jak na českých i slovenských školách oživit výuku mateřského jazyka dalšími podněty, které by žáky zaujaly a vhodně motivovaly jazykové učivo. Využití příkladů ze slovenštiny a češtiny by přineslo celou řadu námětů pro tvůrčí práci učitelů a umožnilo i lepší poznání obou jazyků u žáků základních škol i studentů škol středních.

1.3 Současné kontakty češtiny a slovenštiny

„Oba naše jazyky by měly stále představovat živou materii naší společně sdílené kultury a duchovnosti. Neměli bychom se tudíž k nim chovat macešsky s poukazem na údajnou nesrozumitelnost u mladších generací.“³⁰

(Václav Havel)

Rozpad Československa v roce 1993 a vznik samostatné české a slovenské společnosti poznamenal i následující vývoj pasivního bilingvismu. Je přirozené, že byly omezeny rozmanité vzájemné kontakty a na obou stranách lze pozorovat rozdílný politický, kulturní a rovněž jazykový vývoj. Projevila se i historicky podmíněná asymetrie ve vzájemných jazykových vztazích, tzn. že zásadnější změny proběhly v česko-slovenských jazykových vztazích, zatímco vztahy Slováků k češtině stále přetrvávajícími kontakty s českým jazykem pokračují ve víceméně obdobné linii. Také dnes se na Slovensku můžeme setkat častěji než je tomu na české straně s existencí stále rozvinutého společenského pasivního slovensko-českého bilingvismu. Vzhledem k početnějším kontaktům s češtinou se porozumění českému jazyku dokonce udržuje i u mladé generace. České prostředí je naopak ve vztahu ke slovenštině více diferencované. Lze pozorovat jisté oslabení plošného perцепčního bilingvismu. Je to způsobeno i výrazně redukovanými kontakty se slovenským televizním vysíláním, neboť podle mnoha výzkumů byla televize v minulosti pro českou společnost prostředím nejširších a nejintenzivnějších kontaktů se slovenštinou.

Ještě donedávna byly české televize kritizovány za nepřiliš otevřený postoj vůči vysílání pořadů ve slovenštině. Česká televize před několika lety dokonce

³⁰ *Deset let bez Československa*. Institut pro evropskou politiku EUROPEUM [online]. c2009, [cit. 2009-12-12]. Dostupné z: http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=529

„předabovala“ slovensky mluvenou část koprodukčního seriálu *Záchranáři*. Také známá slovenská pohádka *Perinbaba* se vysílala v češtině, a dokonce byl vytvořen i český dabing k seriálu *Dempsey a Makepeacová*, který ještě před rozpadem Československa vysílala Česká televize slovensky. Teď se situace postupně obrací a slovenština se znovu dostává i do českého televizního vysílání – např. v rodinném televizním seriálu České televize *Vyprávěj* si hlavní hrdina vzal za manželku Slovenku, jejíž rodina v čele s otcem, jehož hraje Marián Labuda, hovoří svou mateřštinou. Retro seriál *Vyprávěj* je pohled do naší nedávné společné československé historie prostřednictvím osudů rodiny Dvořákových.

K oživení vzájemných vztahů obou národů bezesporu přispěla i společná verze známé hudební soutěže *SuperStar*.

„Spojení dvou zemí do jedné soutěže dává velkolepé show nový rozměr. Hlavní myšlenkou projektu je spojit dva blízké národy ve snaze najít nový pěvecký talent, který překročí hranice své země,“ uvádí Nova a Markíza ve společné tiskové zprávě.³¹

V rámci československého hudebního projektu *SuperStar* vznikla i společná píseň dvanácti finalistů *Příběh nekončí*, jejímž autorem je Paľo Habera. Text je vyváženě napsán česky i slovensky a během několika týdnů se píseň stala oblíbeným hitem českých i slovenských rozhlasových vysílání.

Domníváme se, že se v tomto pořadu zcela přirozeně a cíleně prolíná čeština a slovenština. Díky podobnosti jazyků se mladí diváci snadno naučí v kontextu všech rozhovorů i písní významy slov ve slovenštině či naopak v češtině.

"Blízkost obou národů se ukazuje pro diváky atraktivní; dosud jsme k dvojjazyčnosti *SuperStar* nedostali žádné výhrady," tvrdí mluvčí televize Nova Michaela Fričová. "Čeští diváci slovenštinu přijali prostě jako součást pořadu a nečiní jim problém. Moderátoři se navíc snaží překládat méně známé výrazy do druhého jazyka."³²

³¹ *Nova chce SuperStar vrátit do Česka slovenštinu. Po show toužila hlavně Markíza.* MediaShow [online]. c2009, [cit. 2009-12-4]. Dostupné z: <http://www.mediashow.cz/clanek/Nova-chce-SuperStar-vratit-do-Ceska-slovenstinu-Po-show-touzila-hlavne-Markiza>

³² *Seriály mluví slovensky, televize dvou zemí si mnou ruce. A diváci si nestěžují.* IDNES.cz [online]. c2009, [cit. 2009-12-4]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/serialy-mluvi-slovensky-televize-dvou-zemi-si-mnou-ruce-a-divaci-si-nestezuji-1hv-/filmvideo.asp?c=A091020_174640_filmvideo_jaz

V jednom z rozhovorů např. moderátorka Adéla Banášová vysvětlovala svému kolegovi Leoši Marešovi i českým divákům význam slovenského pojmenování *salónky* či *náročky* apod.

Televize Nova má v budoucnu v úmyslu do České republiky přinést i slovenské seriály vyrobené stanicí Markíza v původním znění. V České republice to však není tak jednoduché jako na Slovensku.

„Problém přesunu seriálů mezi Českem a Slovenskem je v tom, že pro Slováky je čeština všeobecně přijatelná a lidé nemají problém seriálům rozumět, v Česku slovenština přece jen více vyprchala. Pro nás jako pro Novu je to složitější, ale naše snaha je, abychom ji vrátili do stavu, kdy Češi budou slovenštině rozumět a hlavně ji budou přijímat,“ uzavírá pro Mediálne.sk Dvořák. Generální ředitel Novy tak vidí ve "federální" SuperStar šanci, jak slovenštinu dostat nazpět na českou obrazovku. "Je to první vlaštovka, je dvojjazyčná. Myslíme si, že bude dobře fungovat."³³

Populární hudba má na vzájemné vztahy Čechů a Slováků významný vliv. Slovenské písně v českých médiích, na koncertech i CD nosičích představují v současnosti širokou sféru jazykového kontaktu.

Uvedené tvrzení můžeme doložit citací z deníku *Sme*: „...slovenský pop je v Čechách stále na výsluní. No Name, Richard Müller či Elán, Dara Rolins, Paľo Habera, Peter Nagy či Tublatanka sú u susedov možno populárnejší než na Slovensku.“³⁴

V českých celoplošných rozhlasových vysíláních se nejednou na první příčku hitparád dostaly hity hudební skupiny *No Name*, např. *Žily*, *Prvá* nebo *Nie alebo áno*. Zpěvák Igor Timko však upozorňuje, že slovenské hudbě se v Česku daří lépe než české na Slovensku. O skutečném úspěchu české hudby na Slovensku se dá podle něj hovořit pouze v případě už dostatečně známých skupin. „Chinaski, Kryštof nebo Kabát jsou u nás dobře zavedení, v rádiích se často hraje i Olympic.“³⁵

³³ *Nova chce SuperStar vrátit do Česka slovenštinu. Po show toužila hlavně Markíza*. MediaShow [online]. c2009, [cit. 2009-12-4]. Dostupné z: <http://www.mediashow.cz/clanek/Nova-chce-SuperStar-vratit-do-Ceska-slovenstinu-Po-show-touzila-hlavne-Markiza>

³⁴ ULIČIANSKA, Z. *Slováci verzus Česi*. Deník SME [online]. c2009, [cit. 2009-11-10]. Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/5004237/slovaci-verzus-cesi.html>

³⁵ *Česko-slovenský boj o prsa*. INSTINKT [online]. c2009, [cit. 2009-12-4]. Dostupné z: http://instinkt.tyden.cz/rubriky/fenomen/cesko-slovensky-boj-o-prsa_24567.html

O oblíbě české hudby se zmiňuje i zpěvačka Katarína Knechtová: „Lidi jsou vřdycky rádi, když se někdo od vás objeví na Slovensku. Máme tu rádi starou dobrou Lucii, Kryštof, Anetu. Pozitivní je, že ještě nevznikla jazyková bariéra, i když je občas cítit, že už je to nějaký rok od rozpadu.“³⁶

Úspěšnými projekty jsou i společné písně českých a slovenských interpretů – např. píseň *Ná, ná, ná* skupin No Name a Chinaski, hit *Co bolí, to přebolí* zpěváka Miroslava Žbirky a Marthy, *Myslím na tebe* kapely Wanastovi vjegy a zpěvačky Jany Kirschner i jiné.

V Česku se velké oblíbě těší i slovenský hip-hop a rap. Jména jako *Kontrafakt*, *Vec*, *Čistychov* či *AMO* se stala „stálicemi“ na slovenském i tuzemském rapovém poli.

Poměrně překvapivé je zařazení slovenštiny i v hudební televizi „Óčko“, která donedávna téměř vůbec nevysílala v kabelových rozvodech na Slovensku. V jejím vysílání však již dlouho působí dva slovenští moderátoři, což bylo vzhledem k mladé cílové skupině diváků odvážným krokem soukromé televize. Záměr vedení stanice „Óčko“ je však možné chápat vzhledem k tomu, nakolik je slovenská hudba mezi mladými lidmi populární.

Se zajímavým projektem podporujícím česko-slovenské kontakty přišel v roce 2007 i Český rozhlas, který do svého programu zařadil dvanáctidílnou dramaturgii *Pána prstenů*. Tolkienovy poutavé příběhy byly vytvořeny zejména pro mladé posluchače v rámci rozhlasového pořadu *Domino*. Pro pochopení slovenských rozdílných výrazů byl dokonce posluchačům vytvořen speciální slovníček, který připravil Miroslav Žbirka.³⁷

Vysílání seriálu *Pán prstenů* v České republice podle vedení Českého i Slovenského rozhlasu přináší novou možnost spolupráce obou institucí. Režisér *Pána prstenů* a vedoucí literárně-dramatické redakce Slovenského rozhlasu Jaroslav Rihák vysvětluje:

"Prostě ty kultury, které jsou tak blízko vedle sebe, musí spolupracovat. Řeknu to možná tvrdě, my jsme odsouzeni ke spolupráci. To, co přinášeli slovenští herci do českého prostředí, mělo v Čechách vždy velký úspěch. Český film, české divadlo, měly na Slovensku obrovskou tradici. Bylo by zkrátka velmi

³⁶ Tamtéž.

³⁷ *Praha vysílá DOMINO s Pánem prstenů*. Český rozhlas Praha [online]. c2009, [cit. 2009-12-4]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/praha/archiv/_zprava/326652

špatné, kdybychom tyto věci z minulosti nedovedli čerpat. A jiná věc je, že podle mého 90. léta přinesla úplně jiný pohled na naši kulturu. A to je něco, co bychom rádi do vysílání dostali."³⁸

Běžnou záležitostí v českém prostředí je účinkování slovenských umělců, hudebníků, herců i režisérů. Často vystupují se slovenským repertoárem či hrají ve slovenštině.

Jak uvedl deník SME „...u českých divákov boduje hlavne staršia herecká generácia: Magda a Milka Vášáryové, Božidara Turzonovová, Marián Labuda, Zuzana Kronerová, Ladislav Chudík, Martin Huba, Milan Lasica, Juraj Kukura, Zdena Studenková či Kamila Magálová. Z mladšej generácie Anka Šišková, Zuzana Fialová, Zuzana Kanócz, Zuzana Šulajová či Táňa Pauhofová, ktoré sa objavujú v českých filmoch. Ani Jan Kraus do svojej obľúbenej talkshow nezabúda pozývať slovenské celebrity.“³⁹

Je zřejmé, že kulturní vztahy mají pro Českou i Slovenskou republikou dodnes zvláštní význam. Je to dáno tím, že čeští a slovenští občané téměř sedmdesát let sdíleli osudy ve společném státu a že se mezi oběma národy vytvořily vazby, které nemají obdoby s žádným jiným sousedním státem. Dokladem trvalé živosti česko-slovenských kulturních kontaktů může být i projekt, který vznikl v roce 2002 na popud ministrů kultury ČR a SR. Tehdy byl oficiálně vyhlášen říjen měsícem české a slovenské kulturní vzájemnosti. Stálé trvání zmiňovaného projektu pod záštitou ministerstev kultury, jehož cílem je představit současné trendy českého a slovenského kulturního života občanům obou republik, svědčí o intenzivních vztazích, které se zakládají na zcela spontánní spolupráci mezi občany obou zemí.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ ULÍČIANSKA, Z. *Slováci verus Česi*. Deník SME [online]. c2009, [cit. 2009-11-10]. Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/5004237/slovaci-verzus-cesi.html>

2 Národní jazyk a jazyková suverenita

„Jazyk spojil lidi v národ.“⁴⁰

(Johann Gottfried von Herder)

Neodmyslitelným znakem každého národa je kromě společné kultury, historie, případně obývaného území i jazyk. V našem mateřském jazyku se cítíme „být doma“, dává nám zázemí a zaručuje nám mnohem více než jen možnost komunikace, je součástí naší osobnosti. Dává nám pocit bezpečí a sociální identifikace. Jazyk je nejen nástroj dorozumívání a myšlení, ale i zdroj k uchování duchovních výtvorů našich i minulých generací. Národní jazyk je nejvýznačnějším spojujícím prvkem obyvatel hlásících se ke konkrétnímu národu. Avšak zároveň je i elementem, jenž národy vzájemně diferencuje. Odlišnost národního jazyka od jazyků jiných tvoří podstatu jeho osobité existence. Tím, že se liší a je sám sebou, si vytváří vlastní svébytnost v široké plejádě jazyků světa.

V oblasti národních jazyků bychom mohli použít stejně jako v politice termín **jazyková suverenita**. Jak uvádí Kačala, jazyková suverenita je souhrn kulturně-politických postojů národního společenství projevujících se v jeho jazyce, v zásadách a způsobech pro jeho regulaci, zejména pak ve vztahu národního jazyka k jiným jazykům. Jazyková svrchovanost se týká i způsobu přebírání jazykových prostředků z cizích jazyků, regulování jejich míry a přizpůsobování zákonitostem přebírajícího jazyka. Cílem je integrace pouze potřebných jazykových prostředků, které v domácím prostředí nemají rovnocennou náhradu. Jazyk se tak z důvodu zachování vlastní stability a osobité identity přirozeně brání nadměrnému přebírání cizích slov.⁴¹

Otázky jazyka, jeho používání, vyučování a kodifikace jsou objektem politických sil. Stát se účastní nejen procesu unifikace jazyka používaného pro úřední účely (definování spisovného jazyka), ale často vymáhá i jeho používání v soukromoprávních vztazích. V jazykové politice se prolínají požadavky ryze praktické (fungování státní byrokracie, ochrana spotřebitele) s požadavky symbolickými (ochrana kulturních tradic). Cílem jazykové politiky je nejen záštita spisovného jazyka a jazykové kultury, ale i záruka možnosti používání jazyků národnostních menšin.

⁴⁰ HERDER, J. G. *Uměním k lidskosti: úvahy o jazyce a literatuře*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 23.

⁴¹ KAČALA, J. *Slovenčina – vec politická*. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 163–164.

V rámci jazykové politiky může stát rozhodnout i o tom, že se otázky používání národního jazyka, respektive jeho spisovné podoby, budou řešit zákonnou formou, tj. přijetím jazykového zákona. V jednotlivých zemích se můžeme setkat se zákony sankčními, které si dodržování norem vynucují pod hrozbou pokut, i se zákony deklaratorními, jež v otázce udržení požadované úrovně jazyka spoléhají na společenský tlak a uvědomělost jeho mluvčích.

Podle slov Ondrejoviče, jsou některé jazykové zákony jednoznačně „ochranářské“ (takový je podle něj i slovenský), jiné jen vymezují používání jazyka bez toho, aby bylo jejich ambicí vyčistit jej od cizorodých prvků. V rámci globálního pohledu však nelze potvrdit, že by ve státech, v nichž rezignovali na přijetí jazykového zákona, docházelo k většímu úpadku oficiálního jazyka než v zemích, kde podobný zákon funguje již dlouho.⁴²

2.1 Novela zákona o státním jazyce Slovenské republiky

„Návrh slovenského ministerstva kultury vypadá, jako by se jeho tvůrci inspirovali epizodkou ze životopisu české vlastenky Magdaleny Dobromily Rettigové. Psal se rok 1819, když se litomyšlská smetánka z okruhu známé kuchařky (která zoufale pletla češtinu s němčinou) začala mezi sebou vybírat pokutu ve výši jednoho vídeňského groše za každou zkomoleninu. Jenže zatímco litomyšlští intelektuálové z 19. století se tak bavili dobrovolně a groše věnovali na českou knihovnu, Slováci budou muset platit. Jazykový přešlap je může stát od sto do pěti tisíc eur. Slováci tak podle všeho čeká větší puristické řádění než za dob otce spisovné slovenštiny Ľudovíta Štúra.“⁴³

(Slavomír. Ondrejovič)

Čeština měla i po rozdělení federace na Slovensku výsadní postavení. Byla totiž zákonem označena za „srozumitelný“ jazyk, a mohla být tudíž používána všude stejně jako slovenština. Čeština se mohla používat jako jazyk na úřadech, mnohé filmy byly promítány v slovenských kinech s českými titulky, a v češtině vycházely dokonce i některé články ve slovenských novinách.

⁴² ONDREJOVIČ, S. Súčasný jazykovo-politické iniciatívy na Slovensku a živý jazyk. In *Slovenská reč*, 2009, roč. 74, č. 1, s. 3.

⁴³ SODOMKOVÁ, M. Pokuty za slovenské hrubky? In *MF Dnes*, 20. listopadu 2008, A7.

To však mění Zákon č. 318/2009 Z. z., který vyšel z dílny slovenského ministra kultury Marka Maďariče a nabyt účinnosti dne 1. září 2009. Zmiňovaný předpis upravuje dosavadní Zákon č. 270/1995 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky ve znění pozdějších předpisů. Nejviditelnějším znakem novely je zavedení sankcí, vykonávání dohledu nad dodržováním kodifikovaného jazyka a předkládání zpráv ministerstva kultury vládě o stavu používání státního jazyka.

Cílem novely podle ministra kultury Slovenské republiky Marka Maďariče je „zabezpečiť“ všetkým občanom na území Slovenska, aby mali dostupné informácie, ktoré potrebujú v štátnom jazyku. Aby sa nestalo, že Slováci budú nútení ovládať menšinové jazyky, ak chcú rozumieť oznámeniam, textom a vystúpeniam určeným pre verejnosť. Ide o cieľ logický a užitočný. V školskom systéme vytvárame podmienky na to, aby si každý mohol osvojiť štátny jazyk. To znamená, že slovenčine môžu rozumieť všetci občania nášho štátu bez ohľadu na svoju národnosť. A každý štát potrebuje jednotný dorozumievací prostriedok, ktorý zjednocuje spoločnosť. Na Slovensku má ústavou dané takéto postavenie slovenský jazyk.“⁴⁴

Potřebnost změny jazykového zákona přibližuje důvodová zpráva, v níž se uvádí: „Po dvanásťročných skúsenostiach s uplatňovaním zákona o štátnom jazyku v praxi sa ukázala potreba pripraviť novelu zákona, ktorá by zabezpečila vyššiu účinnosť a vykonateľnosť tohto zákona a tým prispela k zlepšeniu starostlivosti o štátny jazyk a k upevneniu postavenia slovenského jazyka ako štátneho jazyka v Slovenskej republike. Novelizáciu zákona si vyžiadala predovšetkým nevyhovujúca situácia v používaní slovenského jazyka vo verejnom styku. Súčasná jazyková prax jasne signalizuje, že zákon o štátnom jazyku sa v potrebnej miere neuplatňuje. Vo verejných komunikačných situáciách sa v mnohých prípadoch nerešpektuje zákonná požiadavka uplatňovania štátneho jazyka vo verejnom styku na celom území Slovenskej republiky, prejavuje sa pokles jazykovej kultúry.“⁴⁵

Ondrejovič však nutnosť zavést sankční zákon zpochybňuje. Uvádí, že slovenština je dostatečně rozvinutým a otevřeným jazykem, plní všechny své

⁴⁴ Ide o dostupnosť informácií v štátnom jazyku. In *Pravda*, 6. júla 2009.

⁴⁵ *Dôvodová správa - všeobecná časť z 11. marca 2009 ke zmene Zákona č. 270/1995 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky ve znění pozdějších předpisů.*

funkce a v současnosti ji žádný cizí jazyk neohrožuje. Přiznává však, že praktické používání slovenského jazyka se může stát terčem kritiky, především v oblasti médií, kde se projevují nedostatky a odklony od kodifikované normy (např. *predať* ve významu *odovzdať* apod.). Zároveň však upozorňuje, že se jedná o problémy, které by se měly řešit spíše v rámci pracovních-právních vztahů, a ne novelizací zákona o státním jazyce a sankcemi. Rovněž připomíná, že je zmiňovaná situace řešena pouze povrchně. Slovenský jazyk by měl být podle něj kultivován především formou výuky. Ondrejovič oprávněně poukazuje na nízkou hodinovou dotaci výuky slovenštiny na základních i středních školách a upozorňuje, že spíše než francouzským jazykovým zákonem se měla Slovenská republika inspirovat změnou a rozšířením výuky mateřského jazyka ve francouzském školství.⁴⁶

Dalším argumentem pro novelizaci zákona, který se uvádí v důvodové zprávě je snaha „rešpektovať národnoreprezentatívnu a štátnointegratívnu funkciu slovenského jazyka ako štátneho jazyka a upevňovať pozíciu spisovného slovenského jazyka ako prostriedku verejného styku a zároveň prehlbovať pozitívny vzťah občanov slovenskej národnosti aj príslušníkov národnostných menšín k slovenskému jazyku“.⁴⁷

Novela jazykového zákona se netýká soukromých osob a jejich vyjadřovacích návyků. Vymezuje především používání jazyka ve veřejné sféře. Státní úředníci, zaměstnanci pošt, dopravy a telekomunikací, příslušníci ozbrojených sil Slovenské republiky, hasičských jednotek i zaměstnanci médií jsou povinni ovládat a v úředním styku používat státní jazyk. Výjimku tvoří osoby, jejichž mateřským jazykem je jazyk splňující požadavek základní srozumitelnosti z hlediska státního jazyka. Ty mohou v úředním styku používat svůj mateřský jazyk. Orgány a právnické osoby jsou rovněž povinné přijmout listinu vydanou nebo ověřeno příslušnými orgány České republiky.⁴⁸

Češi tak mohou podle novely nadále komunikovat s úřady na Slovensku svou mateřštinou, podobně jako mohou slovensky s českými úřady jednat i Slováci v Česku. Na Slovensku však žije asi 520.000 osob maďarské národnosti a s tímto deseti procentním podílem v populaci tvoří nejsilnější slovenskou

⁴⁶ ONDREJOVIČ, S. Súčasný jazykovo-politické iniciatívy na Slovensku a živý jazyk. In *Slovenská reč*, 2009, roč. 74, č. 1, s. 5.

⁴⁷ *Dôvodová správa - všeobecná časť z 11. marca 2009 ke zmene Zákona č. 270/1995 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky ve znění pozdějších předpisů.*

⁴⁸ *Zákon č. 270/1995 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky ve znění pozdějších předpisů.*

menšinu. Jejich mateřština však předpokládá základní srozumitelnost, jež stanovuje novela zákona, nesplňuje. Ve svých jazycích budou moci menšiny stejně jako dosud mluvit na úřadech všude tam, kde žije aspoň 20 % jejich příslušníků. Veřejná oznámení a pozvánky na akce však musí být nejprve napsána slovensky, jinak hrozí pokuta.

Maďaři žijící na Slovensku se domnívají, že nová právní úprava omezuje jejich práva. Předseda Strany maďarskej koalície Pál Csáky tvrdí: „Jde o zcela jasné zastrašování. Navíc zákon je úplně nesmyslný. Stačí se podívat do připravovaných učebnic. Zeměpisné názvy, které musejí být uvedeny nejdříve ve slovenštině a pak až v jazyce menšin, nejsou ale tím největším zlem, kvůli kterému se menšina bouří. Podle nových pravidel musejí mezi sebou Maďaři na oficiálních akcích hovořit slovensky, až po překladu může přijít na řadu maďarština. Slovensky musejí hovořit například i městští policisté bez ohledu na to, zda žijí v obci, kde se maďarsky hovoří zcela běžně.“⁴⁹

Podle vysokého komisaře pro národnostní menšiny Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě Kurta Vollebaeka však slovenská novela odpovídá mezinárodním normám. Je i v souladu s mezinárodními dohodami o menšinách či s chartou regionálních a menšinových jazyků.⁵⁰

Dodržování zákona má zajišťovat slovenské ministerstvo kultury. Pokutou 100 až 5 000 eur budou sankcionovány fyzické osoby, podnikatelé nebo právnické osoby, které ani po písemném upozornění neodstraní protiprávní stav v určené lhůtě anebo nevykonají v určeném termínu nápravu zjištěných nedostatků. Pokutu může dostat například ten, kdo nezabezpečí uveřejnění oznámení ve státním jazyce, na plakátech nebo na informačních tabulích nepřeloží důležité informace o použití výrobku do slovenského jazyka, nedodrží zákonem stanovené pořadí textů při veřejných oznámeních, přičemž na prvním místě musí být text ve státním jazyce, až za ním text v jiném jazyce.

Podle zákona musí být všechny nápisy, reklamy a oznámení určené k informování veřejnosti, především v prodejnách, na sportovních stadionech, v restauracích, na ulicích, na letištích, autobusových a železničních stanicích, ve vozidlech veřejné dopravy ve státním jazyce. Zákon uděluje výjimku na pouze

⁴⁹ Slovenský jazykový zákon dráždí Maďary. In *Hospodářské noviny*, 1. září 2009.

⁵⁰ Na Slovensku začal platit kontroverzní jazykový zákon. In *Lidové noviny*, 1. září 2009.

na vžitá slova. Problematický je však jejich výklad. Berou se tak výrazy, které se už ve slovenštině běžně etablovaly.

Vžitá slova jsou podle Jazykového ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied ta, které jsou vydána v slovnících slovenského pravopisu anebo cizích slov. Výrazy, jež se nenacházejí v slovnících, tak nemají žádný doklad, že jsou ustálené.

Slov, které by měla být podle jazykového zákona nahrazena slovenským ekvivalentem, však není mnoho. Slovník cizích slov už v dnešní době myslí i na běžně používané termíny jako *exit*, *leasing* nebo *open/closed* apod.

Přece jen však nalezneme slova, jichž se to týká. Pokutu z jazykového zákona by tak mohli dostat například prodejci popcornu. V *Krátkom slovníku slovenského jazyka* se uvádí, že spisovné je použití slova *pukanec*. Slovenský jazyk rovněž nezná slova jako *reservé* či *fast food* využívaná v restauracích, nebo označení vstupu k letadlům na letištích slovem *gate*.

Lze tedy jen doufat, že ministerští jazykoví inspektoři nebudou postupovat v podobných případech puristicky bez snahy o pochopení fungování jazyka, ale budou sledovat a respektovat jazykový vývoj, vhodnost přejímání slov z cizích jazyků a dokáží citlivě vnímat rovnováhu mezi stabilitou a dynamikou současné slovenštiny.

Nad smyslem novely se pozastavují i někteří přední slovenští jazykovědci. Dolník například upozorňuje, že zmiňovaný zákon a hrozba finančních sankcí nepřispějí k prohloubení vztahu občanů v národním jazyku, jak bylo prvotním cílem novely. Naopak novelizace podle něj povede spíše k nárůstu disharmonie mezi kodifikovanou normou a jazykovou praxí.⁵¹

Rovněž Ondrejovič zdůrazňuje, že není optimální, aby se dodržování platných pravidel vynucovalo hrozbou sankcí a připomíná slova významné osobnosti jazykovědy prof. Jána Horeckého: 'Keď chcete ľudí vychovávať láske k jazyku, nerobte to cez represálie.' Zároveň upozorňuje na skutečnost, že přípravu novely zákona o státním jazyce nepředcházela podrobná analýza fungování jazykových zákonů ve státech, kde se již sankce uplatňují. V důvodové zprávě se uvádí, že Slovensko není jediné, které má jazykový zákon, přičemž se odkazuje na situaci v Estonsku (jazykový zákon z 21. února 1995), Finsku

⁵¹ DOLNÍK, J. Lingvistické poznávanie a spisovný jazyk. In *Slovenská reč*, 2009, roč. 74, č. 1, s. 8–9.

(jazykový zákon účinný od 1. ledna 2004), Francii (zákon o používání francouzského jazyka z 4. srpna 1994) či Polsku (zákon o polském jazyce ze 7. října 1999). Je však potřebné upřesnit, že například v polském jazykovém zákoně se nehovoří o kodifikované podobě státního jazyka a „ochrana“ polštiny je chápána i jako úcta k nářečím. Stejně tak ve finském zákoně je zvláštní klauzule o obchodních jednáních, která se v případě, že aspoň jeden účastník není Fin, konají v angličtině. Nejedná se tedy o typický „ochranářský“ zákon.⁵²

Ondrejovič rovněž připomíná, že novelizace zákona může Slovenku přinést i řadu problémů. Odkazuje k situaci ve Francii, kde jazykový zákon se sankcemi funguje a kde se vedou vleklé soudní rozepře, při nichž dochází k finančním ztrátám nejen na straně porušující normu, ale i na straně státu. Většinou se jedná o spory, v nichž se odvolávají fyzické či právnické osoby na rozličné jazykové zdroje a slovníky, podle kterých v daných případech o překročení zákona nejde.⁵³

Co se týče přijetí podobného jazykového zákona v České republice, souhlasíme s názorem ředitele Ústavu pro jazyk český AV ČR Karla Olivy:

„Ze zemí Evropské unie jsme jedni z mála, kdo jej nemají. Myslím si ale s mnohými kolegy, že je to tak dobře. Jazykový zákon je naší době nepřiměřený prostředek. Čeština není vystavena žádnému nebezpečí zániku, a není proto potřeba ji chránit pohrůzkami zákonných sankcí. Tak jako nevydáváme zákony na to, jak se mají lidé třeba oblékat, bylo by nevhodné, aby se násilně regulovalo používání jazyka... To je totiž nejen násilné, ale hlavně to nemá smysl. Podívejte se na tohle: už více než 200 let se prosazuje ve školách a v tisku spisovná vrstva jazyka, ale přesto ji v běžném hovoru doma či s přáteli vlastně nepoužíváme. Z toho je vidět, že snaha lidem nutit, aby mluvili za každé situace spisovně, je odsouzena k neúspěchu. Klíčový je ovšem ten výraz ‘za každé situace’ - neboť situace jsou různé a máme pro ně různé funkční vrstvy jazyka. Jednou češtinou mluvíme doma a jinou češtinu používáme jinde, tam, kde cítíme potřebu použít odlišných, řekněme méně osobních, oficiálních jazykových prostředků. Když budete např. pozváni na setkání s prezidentem

⁵² ONDREJOVIČ, S. Súčasný jazykovo-politický iniciatívy na Slovensku a živý jazyk. In *Slovenská reč*, 2009, roč. 74, č. 1, s. 4.

⁵³ Tamtéž.

republiky, tak se asi budete snažit mluvit jinak, než mluvíte doma, a jistě se také jinak obléknete. Není to prostě jen záležitost jazyková, je to věc obecné kultury.“⁵⁴

Legitimitu kontroverzního slovenského zákona prověří až budoucnost a postoj Ministerstva kultury jako garanta jeho dodržování. Jsme však přesvědčeni o tom, že základní cíl, tedy zlepšení jazykové kultury a vyjadřování na Slovensku, nebude naplněn ani zmiňovaným zákonem. Máme za to, že regulace státního jazyka legislativou by měla být vždy minimální a všechny zásahy do něj odrážet především jeho současný stav, vycházet z úzu. Záměrem podobných jazykových zákonů by mělo zůstat spíše základní vymezení používání státního jazyka než ambice vyčistit jej od cizorodých prvků či rozšířit prostor pro spisovný jazyk.

2.2 Slovakismy v českém jazykovém prostředí

Přejímání slov z jiných jazyků je přirozenou a rozšířenou metodou obohacování slovní zásoby jakéhokoli jazyka, které slouží k pojmenování nových jevů i reálií. Slova cizího původu jsou velmi početnou a důležitou složkou slovní zásoby češtiny a slovenštiny. Zpřesňují a obohacují vyjadřování a nejednou rozšiřují synonymické řady, a tím umožňují jemnější odstíny významů. Mnohá přejatá slova se dokonce plně přizpůsobila znění slov domácích, a proto jejich cizí původ vůbec necítíme. Přejímky se do jazyka dostávají různým způsobem, především do něj pronikají přímým stykem s příslušníky sousedních národů.

Důsledkem mnohaletého styku mezi Českou a Slovenskou republikou bylo i vzájemné přejímání slov. Do češtiny byla například ze slovenštiny začleněna slova *výdobytek*, *rozlučka*, *horkotěžko*, *neurčitek*, *kávička*, *nárokovat si*, *dovolenka* či *odvislý*. Ve sportovních přenosech dodnes užívají někteří čeští komentátoři slovenské podoby jmen obyvatelů měst – *Brtislavčan*, *Žilincan* (místo *Bratislavan*, *Žiliničan*), slovenština ovlivnila i vznik příslovcí typu *vynikajícne*, *strhujícne* a slovesné vazby (*užívat*, *dosáhnout* + 4. pád – např. *dosáhnout vrcholu/vrchol*, *užívat života/život*).

Slovenský původ některých slov, respektive jejich možných významů v češtině, nalezneme např. v publikaci *Co v slovnících nenajdete* autorem Sochové a Poštolkové. Jedná se například o výrazy: *branka*, *dovolenka*, *chalan*, *medový* ve spojení *medové týdne*, *papaláš*, *překabátěný*, *rozlučkový*, *strážit*, *střetnout se* ve významu *potkat se* apod.

⁵⁴ O češtinu se bát nemusíme. In *Lidové noviny*, 6. listopadu 2007.

Problematikou vlivu slovakismů na český jazyk se zabýval i J. Kořenský, který podotýká: „k nesplněným úkolům komunikačně orientované české bohemistiky patří zjistit z české strany, nakolik byl vztah obou jazyků v jednom státě vzájemný, tj. zda byla představa o novodobé větší expanzivnosti češtiny opravdu adekvátní a nakolik bylo naopak značné množství lexikálních a frazeologických slovakismů v českých textech daného období skutečně jen citátovou textovou aktualizací. Není pochyb o tom, že v běžné české komunikaci bylo a stále ještě je i po rozpadu společného státu takových prvků poměrně dost.“⁵⁵

Část slovakismů v současné české komunikaci nese v podstatě stejný význam jako ve slovenštině. Zajímavé jsou však případy, kdy slovakismus vzhledem k rozličným okolnostem žije v češtině v jiném významu než ve slovenštině. To, že převzaté slovo funguje v cílovém jazyce jinak než v původním, není nijak výjimečné. Přece však život některých slovakismů v českém prostředí působí (hlavně pro Slováky) dost překvapivě. Jejich podrobnějším výčtem se zabývá Nábělková, jež poukazuje na nejčastěji používané slovakismy v české komunikaci a jejich rozličné významy dokládá na úryvcích ze sdělovacích prostředků.⁵⁶

Dovolenkovat (se)

Podstatné jméno *dovolenka* a jeho odvozeniny patří mezi tradičně uváděné slovakismy. V češtině má toto substantivum homonymický vztah k českému slovu *dovolenka* a synonymický vztah se slovem *dovolená*. Důvod, proč se *dovolenka* dostává do domácích ustálených vztahů, lze spatřovat v tom, že – narozdíl od substantiva *dovolená*, od něhož se neodvozují další deriváty – *dovolenka* derivaci umožňuje: *dovolenkový*, *dovolenkovat*, *dovolenkář* (podobně jako *rozlučka* – *rozloučení/ rozloučená: rozlučkový*).

Pozoruhodné však je, že vedle slovesa *dovolenkovat* funguje v českých textech rovněž zvrtná podoba *dovolenkovat se* (ve významu rekreovat se), která ve slovenštině neexistuje.

⁵⁵ KOŘENSKÝ, J. Čeština a slovenština. In *Český jazyk*. Opole: Uniwersytet Opolski – Institut Filologii Polskiej, 1998, s. 28.

⁵⁶ NÁBĚLKOVÁ, M. *Slovenčina a čeština v kontakte*. Bratislava: Veda, 2008, s. 177 – 188.

Premávat

Sloveso *premávat* v českém kontextu v porovnání se slovenským má ve vědomí českých mluvčích, kteří toto sloveso používají, jiný význam. Ve slovenštině má sloveso *premávať* význam „jezdit“ (v dopravních prostředcích – *premávajú* vlaky, autobusy, lanovky, trajekty apod.), ve shodě s tímto významem se v *Slovensko-českom slovníku* u slovesa *premávať* uvádí český ekvivalent *jezdit*. Kromě zmiňovaného významu, se však v českém prostředí často setkáváme s kontexty, které pro slovenské mluvčí nejsou typické. Dalo by se říci, že v češtině „*premává*“ to, co „je v provozu“, co funguje, pracuje.

České substantivum *provoz* má v slovenštině dva překladové ekvivalenty: *premávka* („dopravní provoz“ – s ním v slovenštině souvisí sloveso *premávať*), ale i *prevádzka* jako „chod organizované práce podniku, činnost stroje apod.“). Pokud se zaměříme na sloveso *premávat* v češtině, zjistíme že zahrnuje celý sémantický prostor související s českým *provozem* (slovenskou *premávkou* aj *prevádzkou*), má tedy podstatně širší význam jako v slovenštině. V češtině „*premávajú*“ rovněž obchody, hotely, úřady, mechanická či elektronická zařízení.

Překabátit (se)

Slovenské *prekabátit'* (někoho) má význam „oklamat, podvést, přelstít“. To však není stejný význam, v jakém sloveso *prekabátit (se)* funguje v češtině. Publikace *Co v slovnících nenajdete* zachycuje adjektivum *prekabátěný* s uvedením původu „ze slovenštiny“ a s významem „takový, který změnil kabát, tj. přesvědčení“. Přesnější by však zřejmě bylo, jak vyplývá z jeho použití, „který sice navenek 'obrátil kabát', ale vnitřní přesvědčení nezměnil“ nebo něco (někdo) „změnilo značku“, přejmenovalo se, vystupuje pod jiným označením než doposud (*Začalo to celkem nenápadně pražskou Paegas arénou, která se později překabátila do T-mobile arény.*⁵⁷)

Natěšený

Sémanticky a syntakticky diferencované jsou také adjektiva *natešený* – *natěšený*. Slovenské *natešený* má význam „mající radost“ a *Synonymický slovník slovenčiny* (1995) ho zachycuje v hesle *šťastný* vedle synonym *veselý, rozjasaný,*

⁵⁷ *Arény*. OHF [online]. c2009, [cit. 2009-11-10]. Dostupné z: <http://www.ohf.cz/indx2002.html>

rozjasnený, rozjarený, rozšťastnený, v *Slovensko-českom slovníku* má ekvivalent *rozradostněný*. Ve slovenštině se tímto přídavným jménem pojmenovává stav osoby, kterou něco potěšilo, něco se jí vydařilo, v něčem měla štěstí.

V typickém slovenském použití je tedy někdo *natešený* z něčeho, ale v běžném českém použití je někdo *natěšený* na něco, co s radostí a zvědavě očekává. Z toho vyplývá i běžné české použití s předložkou „na“ – *natěšený na někoho/něco* nebo s infinitivem (např. *natěšený skočit si*).

Vzájemné vlivy češtiny a slovenštiny lze podle Nábělkové spatřit např. v souvislosti se slovesy *stretnúť sa/střetnout se* s rozdílnou sémantickou strukturou na české a slovenské straně. Ve slovenštině se varianta *stret* (přejatá z češtiny) ve významu „konflikt, rozpor, kolize“ hodnotí jako nespisovná. V publikaci *Co v slovnících nenajdete* je u slovesa *střetnout se* uvedeno: nevh. (podle sloven.) (o lidech) „potkat se, setkat se“. (nevhodné obohacení původního významu „utkávat se, narážet na sebe“ pod vlivem slovenštiny). Na možnost sémantických nejasností ukazují následující texty:

Premiér Špidla se střetl se Chirakem. (<http://www.ecn.cz>); Mluvčí prezidenta republiky lituje, že prezidentovo jasné a srozumitelné stanovisko k situaci v Iráku bylo v článku z titulní strany Lidových novin z 10. dubna 2003 Klaus se střetl se Stapletonem deformováno.... Schůzka prezidenta s velvyslancem Spojených států Craigem Stapletonem, o níž psaly Lidové noviny, byla věcná a pracovní, a v žádném případě ji nelze vykládat jako spor či dokonce hádku. (<http://www.hrad.cz>).

V tomto kontextu základní „slovenský význam“ vypovídá o uskutečnění „setkání“ bez jakékoli charakteristiky, zatímco v „českém významu“ je obsažena jistá konfliktnost, rozpor. Pokud by autor textu vkládal do slovesa *střetnout se* slovenský význam, ale adresát by ho vnímal jako český, mohlo by dojít ke „komunikačnímu šumu“, jenž demonstruje druhý příklad.⁵⁸

V souhrnném pohledu na slovakismy, které jsou rozšířené v českém prostředí, najdeme vzhledem k míře jejich formální a sémantické adaptace rozličné typy. Mezi těmi, kterým jsme věnovali pozornost, jsou takové, u nichž je slovenský původ zřejmý a v českém prostředí uvědomovaný, ale rovněž

⁵⁸ NÁBĚLKOVÁ, M. *Slovenčina a čeština v kontakte*. Bratislava: Veda, 2008, s. 186 – 188.

i takové, které mnozí čeští mluvčí jako slovakismy nevnímají a které se ve způsobu používání od původní funkce ve slovenštině značně liší. Takto lze vnímat slovo *překabátěný* (oproti *prekabátěný*) – slovakismus, jenž v českém prostředí nabyl jiný význam. Obsahový posun je možné interpretovat tak, že existující slovenský výrazový prostředek byl „formovým“ impulzem pro vznik slova, které předtím v češtině nebylo.

Přebírání jazykových prostředků z jednoho prostředí do druhého představuje výsledek mnohaletých jazykových československých vztahů. Často je i použití slovakismu pro komunikační situaci vhodnější. Souhlasíme však s Kořenským, že v českém prostředí nebylo a není u slovakismů lehké určit, nakolik jde o citátové přechody do druhého jazyka, jazykovou hru nebo o skutečné přejímání slov.⁵⁹

V podstatě však slovenské výrazové prostředky představují v českém jazykovém prostředí potencionální synonymický rezervoár, z něhož mohou mluvčí čerpat.

2.3 Otázka bohemismů ve slovenštině

Vliv češtiny na spisovný slovenský jazyk je zřejmý. Oba národy spolu prožili více než sedmdesát let v společném státu, v němž se hovořilo oběma jazyky. Působení bylo sice oboustranné, ale čeština přece jen slovenštinu ovlivnila ve větší míře. Slovenský jazyk tím obohatil svou slovní zásobu, ale zároveň se často nedokázal ubránit pronikání některých slov, která by se měla používat výlučně v češtině. Mnohdy se tato slova stala pevnou součástí hovorové slovenštiny a jejich nespisovnost si dnes mluvčí ani neuvědomují.

Otázka bohemismů ve slovenštině je proto mnohem širší než problematika slovakismů v českém prostředí. Již od počátku společného soužití v rámci Československa po první světové válce byla sledovanou a do jisté míry ideologicky tabuizovanou problematikou. Již v prvním ročníku *Slovenské řeči* je otázce vlivu bohemismů věnována část 10. čísla. Anton Jánošík již v roce 1933 upozorňuje na zbytečné přejímání českých výrazů ve školním prostředí především vlivem působení českých učitelů. Negativně je v zmiňovaném čísle hodnoceno

⁵⁹ KOŘENSKÝ, J. Čeština a slovenština. In *Český jazyk*. Opole: Uniwersytet Opolski – Institut Filologii Polskiej, 1998, s. 28.

také používání českých a německých přejímek v novinách, časopisech i v právnícké terminologii.

„Neutešený je stav slovenčiny na školách, kde neučí Slovák odborník. Ak miesto neho učí iný, nehľadí on na jej čistotu, ale skôr naopak: vedome vtrusuje do nej slová nové, nedomáce, a tak vzniká akási čudná spisovná slovenčina, ktorá sa priveľmi odlišuje od strednej a od doterajšej dobrej spisovnej reči. Taká potom nemá úcty pred nikým, ani pred samým Slovákom. Naše deti sa nevyučujú ani len spôsobu slovenského vykania, hoci je úradne odobrený v Pravidlách slovenského pravopisu. Aj s ohľadu pedagogického a národnej výchovy väčší dôraz mal by sa klásť na čistotu slovenčiny, tobôž, keď je to jazyk vyučovací. Pedagogické by bolo, keby učitelia, ktorí nevnikli ešte do ducha slovenčiny, nezakrývali nevedomosť jazyka vyučovacieho tým, že natískajú slovenčine cudzie slová, výrazy, ale keby s radšej hľadeli osvojiť slová a väzby domáce, slovenské. Potom by sme nemali zbytočné dvojice slov, z ktorých, ak chceme písať dobre po slovensky, musíme si jedno vybrať a vedome ho užívať.“⁶⁰

Jánošík se zaměřuje například na dvojici slov *úloha* a *úkol*. Upozorňuje, že ve slovenštině nelze zaměnit obvyklé slovo *úloha* slovem *úkol*. Na pravý význam termínu *úloha* poukazuje slovesem *uložiť* a odvolává se na běžný úzus: *Mám ťažkú úlohu pred sebou. Uložili mi robotu*. Podobný problém spatřuje Jánošík také v používání výrazu *inkúst* místo *atrament* nebo *mluvnica* namísto *gramatika*. Přejatá forma *mluvnica* podle něj zůstává foneticky českou; přesný slovenský tvar by měl být podle něj *mlvnica*, protože „české obalené *l* (*lu*) javí sa v slovenčine ako čisté *l*. Na pr.: člun – čln, chlup – chl p ap.“ Kořen *mluv-* v slovenštině vyhynul. Zůstal zachován pouze v některých slovech knižných, které se do slovenštiny dostaly z češtiny, jako *smluva*, *nemluvňa*. Podobně negativně se Jánošík staví i k bohemismu *tužka* oproti slovenskému *ceruzka*, které pochází z latiny a má pro Slovensko již kulturně-historický význam. České slovo *tužka*, které se objevuje ve slovenštině na úkor pojmenování *ceruzka* je však podle něj slovo umělé, vytvořené „Jungmannovou generací“ jako deminutivum od výrazu *tuha*.⁶¹

Dolník pak upozorňuje na otázku vymezení spisovné slovenštiny ve vztahu k češtině a na pokus o nalezení optimální míry českého jazykového elementu

⁶⁰ JÁNOŠÍK, A. Slovenčina na stredných školách. In *Slovenská reč*, 1933, roč. 1, č. 10, s. 217.

⁶¹ Tamtéž, s. 217-219.

ve spisovné slovenštině vzhledem k potřebám Slováků v historicky rozličných existenčních obdobích.⁶²

Připomíná, že v případě kontaktních jazyků se oblast tzv. analogického usuzování (vlastnosti určité objekty jsou přenášeny na podobné objekty na základě určité vnitřní nebo vnější podobnosti) lehce rozšiřuje v důsledku toho, že z výskytu značného počtu totožných jednotek běžný komunikant vyvozuje výskyt dalších shodných jednotek. A tato situace nastává v případě bohemismů v slovenštině. Dolník vymezuje tři typy analogie.⁶³

Formální analogie je založená na pravidelných mezijazykových fonologických shod: pokud *louka – lúka, klika – kľuka*, tak potom také *pouhý – púhy, spousta – spústa, klid – kľud* apod.

Formálně-sémantická analogie je založená na usouvztažňování lexémů z hlediska polysémičnosti: např. ve slovenštině se přisuzuje k lexému *podtrhnúť* význam „podraziť“ a další význam „podčiarknuť“ na základe analogie s českým podtrhnout.

Sémanticko-formální analogie je založená na mezijazykové slovtvorné analogii, přičemž dochází k porušování slovtvorných zákonitostí slovenštiny: pokud existují v češtině dvojice *díl – dílčí, psát – dopis, zavázat – zavazadlo*, tak se v slovenštině na základe analogie tvoří páry *diel – dielčí, písať – dopis, zaviazať – zavazadlo*.

Uvedené typy analogií podle Doníka dokazují, že bohemismy se do slovenštiny dostávají na základě mezijazykového (pseudo)analogického uvažování, které však má podstatnou oporu v jevech „korektní“ mezijazykové analogie. Slovensko-česká mezijazyková analogie se tak na základě blízkosti jazyků lehce rozšiřuje i na případy, které jsou z hlediska normy spisovné slovenštiny hodnoceny jako nefunkční.⁶⁴

Jako příklad uvedeme slovo *čipka*, které je slovenským výrazem s dlouholetou tradicí. Naproti tomu *krajka* není rozšířeným pojmem ani v slovenských nářečích a není doložen ani ve starých slovenských jazykových památkách. Jako výpůjčku z češtiny jej však najdeme ve starší literatuře, a proto

⁶² DOLNÍK, J. Spisovná slovenčina a čeština. In *Studia Academica Slovaca*. 28. Ed. J. Mlacek. Bratislava: Stimul, 1999, s. 41.

⁶³ DOLNÍK, J. České slová v slovenčine. In *Studia Academica Slovaca*. 21. Ed. J. Mlacek. Bratislava: Stimul, 1992, s. 2.

⁶⁴ Tamtéž.

je *krajka* zaznamenaná i ve Slovníku slovenského jazyka, ale hodnotí se jako slovo knižní. Stejně tak oblíbená sladkost na tenké paličce se správně nazývá *lízanka*, ne *lízatko*. Je to lízaná cukrovinka, proto vnitřní zákonitost slovenštiny žádá tvořit slovo od trpného přičestí jako v případech *sušienka* či *písanka*. Podobně je ve slovenštině cítit vliv bohemismů v případech: *vreckovka – kapesník, list – dopis, rožok – rohlík* nebo *pijavý papier – savý papier*.

Obdobně je tomu i u frazeologismů – např. český obrat *má to něco do sebe*, se často objevuje v slovenském denním tisku, přitom jej lze adekvátně nahradit spojením *na tom čosi, voľačo, dačo je/bude*. Stejně tak je správný frazém *odovzdať skúsenosti*, ne *předať*. Slovo *predať* se používá v chybném významu ve spojeních *predávať skúsenosti iným, predávať úrad nástupcovi, predávať list*. Opět jde o mechanické převzetí z českého *předať*. V uvedených spojeních je korektní sloveso *odovzdať*. Podobně je tomu i u dalších spojení, např. *pristane ti to ne sluší ti to, dám na to krk (hlavu) ne vsadím krk* nebo *tárat' dve na tri* ne *piate cez deviate* apod.

Rovněž do slovenské skladby pronikaly z češtiny např. konstrukce s předložkou *u – u vojska, u stolu, u telefónu*, nebo nenáležitě vazby s genitivem jako *vážiť si niečoho, dobyť niečoho, dosiahnuť niečoho*, nebo s akuzativem typu *hrať na husle* a jiné.

Rozličné postoje k bohemismům jako k jedné z rozdílně posuzovaných otázek jazykové kultury se projevily rovněž na konferenci věnované jazykové kultuře v r. 1994 v Budmericiach, kde byly prezentovány obavy z ohrožení identity slovenštiny vzhledem k pronikání bohemismů a byl navržen požadavek rázného vzepření se bohemismům a změny postoje vzhledem k motivům využití bohemismů v různých komunikačních situacích.

K otázce bohemismů se vyjádřil i Rendár: „Poslovenčené české slová a slovné spojenia napr. *bedňa, cop, dotaz, klud, krabica, ješitný, zahájit'* a ďalšie slová robia profesionálom slova najväčšie ťažkosti, keďže sú prevzaté z tzv. kontaktového jazyka, pričom by ich mohli vcelku pohodlne nahradit' slovenskými slovami (namiesto nich *debna, vrkoč alebo chvost, otázka alebo dopyt, pokoj, škatuľa, márnomyseľný* alebo *samolúby, otvorit'* alebo *začať*). Hoci tu nemožno celkom jednoznačne tvrdit', že v rámci slovenčiny a češtiny ide o globalizáciu, nazdávame sa, že vplyv češtiny bol globalizujúci. Dokazuje to aj ideovo-politický tlak na jazykovedcov v päťdesiatych až osemdesiatych rokoch

20. storočia, keď výskumy slovenských jazykovedcov boli umelo manipulované tak, aby plnili účel vládnucej strany – v tom čase násilne zblížovať český jazyk so slovenským.“⁶⁵

Negatívny postoj k bohemismom sa poprvé po rozpade Československa odrazil v zákone Národnej Rady SR o štátnom jazyku SR, ktorý bol prijatý 15. listopadu 1995. V dôvodovej zpráve se problematika bohemismov ve slovenštině objevuje v paragrafu o používaní štátného jazyka v hromadných oznamovacích informačných prostriedkoch, na kultúrnych akciách a na verejných shromážděních v rámci odstavce o zamořování slovenštiny cizími slovy.

„Podobne ako iným krajinám aj Slovenskej republike hrozí zamorenie štátného jazyka používaného v hromadných informačných prostriedkoch nesytemovými a proti duchu spisovnej slovenčiny preberanými cudzími výrazmi. Tieto výrazy sa však dajú pri dobrej vôli preložiť. Nejde však iba o možnosť preložiť ich. Horšie je, že často sa cudzími výrazmi nahrádzajú dobré domáce slová – napr. už sa nepredávajú pukance, ale popcorn, už sa nechodí do krčmy, ale do pubu, pijú sa drinky, nie nápoje. Iba pre pohodlnost a jazykovú nezodpovednosť alebo snobizmus mnohých redaktorov sa bez ladu a skladu preberajú aj bohemizmy. Štát nesmie zostať k tomuto stavu jazykovém kultúry ľahostajný“⁶⁶

Nábělková však poukazuje na skutečnost, že slovenští mluvčí bohemizmy velmi efektně využívají v komunikační praxi jako zdroj synonym bez toho, že by to narušovalo jejich vnímání vlastního spisovného jazyka jako symbolu národní identity.⁶⁷

Obdobný názor zastává i Ján Findra, který rovněž upozorňuje na propast mezi proklamovanou láskou k jazyku a vlastní jazykovou praxí u bezpočtu obránců a ochránců čistoty slovenštiny, kteří bohemizmy považují za „vetřelce“, ale zároveň přejímky z češtiny (např. *zahajovať, vada, ješitnosť, dielčí, ovšem, akonáhle, tlačítko, odstavec* apod.) běžně užívají.⁶⁸

K otázce „očisty“ slovenštiny od českých prvků se v mnohých diskusích na internetu vyjadřují i samotní obyvatelé Slovenské republiky.

⁶⁵ RENDÁR, L. Slovenčina v globalizujúcom sa svete. In *Globalizácia verzus identita v stredoeurópskom priestore : Zborník z II. medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Trnava: Filozofická fakulta Univerzity Cyrila a Metoda, 2004, s. 336.

⁶⁶ *Štátny jazyk v praxi*. Bratislava: Univerzitná knižnica, 1997, s. 29-30

⁶⁷ NÁBĚLKOVÁ, M. *Slovenčina a čeština v kontakte*. Bratislava: Veda, 2008, s. 42.

⁶⁸ FINDRA, J. *Jazyk, řeč, člověk*. Bratislava: Q111, 1998.

„Jedným z nepísaných princípov jazykovedcov je likvidácia všetkých bohemizmov nachádzajúcich sa v slovenčine. Postupujú tvrdo, nevynechávajú žiadnu oblasť života „čistia“ hovorový jazyk, názvy rastlín, technické normy. Násilne poslovenčujú slovenčinu. Zaužívané slová vytláčajú na okraj. Napríklad; vždy sme chodili do **posilovne**, pre jazykovedcov je to však pášť na oko, úplná hrôza: „Veď to slovo pochádza z českého posílit, to musíme odstrániť!“. A tak vymysleli posilňovňu. Teraz sa tešia ako sa ujalo. To slovo znie z médií. Môj syn ho používa ako niečo úplne prirodzené, veď sa ho naučil v škole, mne to slovo trhá uši a môj otec nedávno vyskočil z kresla: „Aká ňovňovňa?! Odkedy to nie je posilovňa?“ Príkladov je veľmi veľa: zrušili slovo **prasačí** a nahradili slovom **prasací**, nepáčia sa im ani také bežné slová ako **krabica** alebo **kecat'** – priradili im označenie subštandardný výraz. Čo majú naši lingvisti ďalej v pláne, zrušia slovo **nemocnica** a nahradia ho **chorobnicou**? Nečakajme kým slovenčinu násilne odtrhnú od češtiny. Česi nám už prestávajú rozumieť aj bez ich necitlivých zásahov.“⁶⁹

Přikláníme se také k názoru, že přejímky mohou být pro národní jazyk obohacením a nemusejí nutně znamenat ohrožení jeho vlastní existence. Zároveň jsme však přesvědčeni, že ve vztahu k přejímání cizích slov by se všeobecně měla zachovávat zásada funkčnosti, tj. do jazykového systému by se měly začleňovat jen takové výrazy, které v nějakém smyslu obohacují lexikální stránku jazyka, tedy pojmenovávají realie, pro něž neexistuje domácí označení, či vhodně rozšiřují synonymické řady apod. Do jaké míry je vhodné vliv cizích jazyků omezovat pro zachování jeho svébytné identity zákonem či snahou lingvistů, zůstává otázkou. Mějme ale na paměti, že jazyk není „muzejní exponát“ a po vstupu České i Slovenské republiky do Evropské unie neunikne jisté globalizaci. Součástí efektu globalizace je i interakce jazyků ve zvukové rovině, ve slovtvorbě i v gramatickém systému, což lze pozorovat hlavně ve sdělovacích prostředcích. A je to právě mladá generace, která si jazyk médií osvojuje. Obzvláště televize je pro děti a mládež vzorem nejen v chování, ale také ve vyjadřování. Domníváme se, že právě v tomto ohledu je potřeba zkvalitnit vyučování mateřského jazyka na všech stupních škol a zaměřit se na jazykovou kulturu a ortoepii, na něž se často zapomíná na úkor pravopisu a literární výchovy.

⁶⁹ REMEŇ, L. *Jazyková diktatura: slovenčina zažíva genocídu čechizmov*. Blog SME [online] Dostupné z: <http://remen.blog.sme.sk/c/81621/Jazykova-diktatura-slovencina-zaziva-genocidu-cechizmov.html>

2.4 Společné znaky i vzájemné rozdíly češtiny a slovenštiny

Slovenština je národní jazyk státních příslušníků Slovenské republiky využívaný ve veřejném styku, na úřadech, ve školách i médiích. Slovenština je nářečně více diferenciovaná než čeština. Lze vydělit nářečí západoslovenská (nejbližší češtině, resp. východomoravským dialektům), středoslovenská (jež jsou nejbližše spisovné podobě slovenského jazyka) a východoslovenská (mající některé rysy shodné s polštinou, např. nepřítomnost fonologické délky). Převážně na severu slovenského jazykového území - na Spiši, Oravě a v okolí Čadce – se vyskytují tzv. goralská nářečí, což jsou dialekty polského původu.

Jako jazyk slovanský je slovenština příbuzná s jinými slovanskými jazyky, především pak s češtinou. K nejvýraznějším společným znakům slovenštiny a češtiny patří:

- Pevný výdechový přízvuk na první slabice (pouze v českých nářečích lašských a v nářečích východoslovenských je na slabice předposlední jako například v polštině).
- Významotvorný protiklad samohlásek dlouhých a krátkých (výjimkou jsou opět nářečí lašská a v nářečí východoslovenská, kde jsou veskrze jen samohlásky krátké). V rozvržení délek jsou však mezi češtinou a slovenštinou drobné rozdíly (srov. např. spis. čes. *žába*, genitiv pl. *žab*, a ve slovenštině *žaba*, genitiv pl. *žiab*). Nejvýraznější rozdíl je však ten, že ve slovenštině platí tzv. rytmický zákon, tj. zásada, že bezprostředně za sebou nemohou následovat dvě slabiky s dlouhou samohláskou (dlouhá se krátí; srov. např. spis. čes. *chovám*, *vstávám* proti slovenskému *chovám*, ale *vstávam*).
- Někdejší nosové samohlásky *ę* a *ɔ* byly nahrazeny samohláskami ústními. Za *ɔ* je *u*, *ú* (jež se ovšem v češtině přehláskou zčásti změnilo v *i*, *í*, resp. *ú* se diftongizovalo v *ou*; srov. sl. akuzativu *ženu*, *dušu* a 3. os. pl. *nesú*, *pijú*, čes. *ženu*, *duši* a *nesou*, *pijí*). Společná stará střednice *ǣ* za *ę* ve slovenštině zůstala zčásti zachována (např. *máso*, *pát*), zčásti se změnila v *a* (*jačmeň*, *hladat*). V češtině je však za *ǣ* jednak *a*, *á* (*maso*, *pátý*), jednak *e* (*ě*) (*ječmen*, *hledat*, *pět*).

- Někdejší *i* a *y* v české i slovenské výslovnosti splynulo v *i* (udržuje se pouze v pravopise, např. v slovech *silák* a *syn* se vyslovuje stejně); v některých nářečích je však rozdíl mezi *i* a *y* zachován.
- Na rozdíl od ostatních slovanských jazyků existuje v češtině i slovenštině slabikotvorné *r* a *l* (ve slovenštině rovněž dlouhé *ř*, *ĺ* - srov. např. čes. *vlk*, *vlček* a slovensky *vlk*, *vĺča*), v češtině však v menší míře (srov. *dlouhý*, *slunce* – *dlhý*, *slnko*).
- Za někdejší obecné slovanské *g* je v obou jazycích souhláska *h* (např. *hlava*, *jahoda*, *roh*).
- V češtině a slovenštině jsou ve větší míře než v jiných slovanských jazycích rozvinuta přivlastňovací přídavná jména typu *bratrův*, *matčín*, sl. *bratrov*, *matkin* (na rozdíl např. v polštině využívaného přivlastňovacího genitivu podstatného jména *oko bratra*, *matki*).
- Stejně jako v jazycích východoslovanských se i v češtině a slovenštině vyvinulo opisné futurum typu *budu psát*, sl. *budem písat*.⁷⁰

Vedle společných rysů existují mezi českým a slovenským jazykem i výrazné rozdíly. Z nejvýznamnějších diferencí můžeme uvést následující:

- Někdejší silné jery jsou ve slovenštině nahrazeny střídnicemi *e*, *o*, *a* proti jednotnému českému *e* (srov. české *ten*, *ven*, *mech* a sloven. *ten*, *von*, *mach*).
- Čeština se od slovenštiny odlišila změnou *aj* > *ej* (srov. sloven. [daj] a čes. [dej]).
- Výrazný je i rozdíl ve střídnicích, kdy ve slovenštině je v krátkých slabikách veskrze *e*, např. *bežať*, *pena*, *veriť*, či *mesto*, kdežto v češtině se po retnicích vyslovuje [je], resp. (po *m*) [ně], tedy *běžet*, *pěna*, *věřit* a *město*. V dlouhých slabikách je pak ve slovenštině *ie* (vyslovuje se krátce), např. *sieň*, *biely*, *piesok*, *viera*, zatímco v češtině nastalo úžení *ie* > *í*, *tzn. síň*, *bílý*, *písek*, *víra*.
- Čeština se od slovenštiny odlišila i změnou *ú* > *ou*, např. *mouka*, *oni nesou* proti sloven. *múka*, *oni nesú* (tato změna se však netýká

⁷⁰ BĚLIČ, J. *Slovenština*. Praha: SPN, 1980, s. 6-8.

všech českých nářečí). Naproti tomu byla ve slovenštině provedena diftongizace *á,é,ú* v *ia, ie, iu* (*desať – desiaty, nesiem – niest'* apod.). Za původní dlouhé *ó* je ve spisovné slovenštině *uo* (píše se *ô* – tzv. „vokáň“), zatímco v češtině se dále změnilo v *ů* (srov. sloven. *kôň, stôl* oproti českému *kůň, stůl*).

- Proti české dvojici *r – ř* má slovenština je *r* (srov. sloven. *rok, repa, tri* oproti čes. *rok, řepa, tři*).
- Ve slovenštině je na rozdíl od češtiny zachován protiklad tvrdého a měkkého *l* (srov. čes. *chvíle* oproti sloven. *chvíľa*).
- Výrazný rozdíl je také v rozsahu dvojic *d, t, n* a *d', t', ň*. Ve spisovné češtině je měkké *d', t', ň* na začátku a uprostřed slova většinou jen před *i*. Ve slovenštině se objevuje ve větším rozsahu a to nejen pře *i*, ale s jistými výjimkami i před *e* (v pravopise se sice veskrze píše *de, te, ne*, avšak vyslovuje se [*d'e, t'e, ňe*] – např. *deväť, otec, nesiete* čteme [*d'eväť, otec, ňesiete*]).
- V instrumentálu singuláru mužského a středního rodu je ve slovenštině u podstatných jmen s výjimkou typu *vysvedčenie* koncovka *–om*, např. *hrdinom, dubom, strojom, mestom, dievčaťom*), zatímco v češtině je koncovka *–em* (u typu *hrdina –ou*).
- Slovenština se rovněž vyznačuje větší jednotností skloňování koncovek oproti češtině, v níž je naopak zachována stará pestrost skloňovacích typů. Při časování sloves je pro slovenštinu příznačná koncovka *–m* v 1. os. singuláru všech sloves, tedy nejen např. *vidím, prosím, držím* jako v češtině, ale i *nesiem, češem, miniem, padnem* nebo *pracujem*.⁷¹

Některé uvedené znaky jsou velmi staré, jiné vznikly až v průběhu historického vývoje. Všechny však dávají slovenštině a češtině jejich specifický charakter. Rozdíly češtiny a slovenštiny však nejsou natolik velké, aby činily příslušníkům obou národům zvláštní potíže při dorozumívání.

⁷¹ BĚLIČ, J. *Slovenština*. Praha: SPN, 1980, s. 8-10.

2.5 Slovní zásoba češtiny a slovenštiny

Podstatnou část slovní zásoby češtiny a slovenštiny tvoří slova ze všech oblastí života, která jsou pro oba jazyky společná, či vycházejí ze společného slovního základu a jsou tak pro mluvčí obou jazyků plně srozumitelná. Příkladem mohou být substantiva *otec, syn, dcera; pes, ryba; noha, ruka, hlava*; adjektiva *nový, starý, vysoký* či zájmena *já, ty, my, oni* apod.

V obou jazycích rovněž existuje mnoho slov, která jsou si podobná a jsou tak v pasivní recepci mluveného i psaného projevu zpravidla dobře srozumitelná. Jedná se např. o názvy dnů v týdnu (*pondelok, útorok...*) či pojmy gramatické (*podmet, podstatné meno, skloňovanie...*). Potíže se zmiňovanou skupinou slov podobných nastává zpravidla až v aktivní písemné komunikaci.

Mnoho slovenských a českých slov se natolik významově liší, že jejich porozumění je nemožné bez náležitého pochopení. Můžeme uvést slovenské výrazy *cencúľ* (rampouch), *žubrienka* (pulec), *cintorín* (hřbitov), *čizma* (holínka), *električka* (tramvaj), *gombík* (knoflík), *kefa* (kartáč), *korčule* (brusle), *raňajky* (snídaně), *skrutkovač* (šroubovák), *smäd* (žízeň), *tlač* (tisk), *pečeň* (játra), *obličky* (ledviny), *smrekovec* (modřín) aj.

Tato rozdílná slova tvoří hlavní složku slovníků rozdílných výrazů. Existující slovníky však jen málo reflektují vznikající množství neologismů, především z oblasti odborné terminologie.⁷²

2.6 Zrádná slova v slovensko-českém kontextu

Zvláštní skupinu slov představují v kontextu češtiny a slovenštiny tzv. zrádná slova. Jedná se o „pojmenování, které příjemce informace může v různých kontextech interpretovat z hlediska významu odlišně. Toto slovo má nejméně ve dvou jazycích stejný nebo téměř stejný tvar, přitom se však liší významem.“⁷³

Z širšího hlediska můžeme zrádná slova definovat „nejen jako slova, která může příjemce informace interpretovat jinak než jejich odesílatel, ale jako slova, která navíc z jakýchkoli důvodů dělají potíže v komunikaci i v osvojovacím

⁷² KROBOTOVÁ, M., STOFFA, J. Zrádná slova v slovensko-českém kontextu. In *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 51.

⁷³ Tamtéž, s. 52.

procesu a jeví se jako problémová z hlediska pravopisu, výslovnosti, přílišné podobnosti apod.⁷⁴

Zrádná slova v slovensko-českém kontextu činí mluvčím obou národů určité potíže s pochopením správného významu výrazu a mohou vést k dezinformaci. Mohli bychom je rozdělit do několika kategorií vycházejících z klasifikace Stoffy a Krobotové.⁷⁵

a) Homonyma, která mají v obou jazycích stejný pravopis i stejnou výslovnost, ale odlišný význam.

Slovenské slovo *horký* znamená *hořký*, výraz *sprostý* má v češtině význam *hloupý* a slovo *pokoj* označuje *klid* apod. Někdy je podoba slova totožná s českou podobou do té míry, že se vnucuje význam neodpovídající však smyslu textu. Zavádějící jsou zvláště případy, kdy slovenským homonymům odpovídají v češtině dvě pojmenování; např. slovenské *statok* se shoduje nejen s českým *statek*, ale znamená i *dobytek*, slovo *stávka* označuje v češtině *stávka*, ale i *sázka*, *šiška* může znamenat české *šiška* nebo také *kobliha*. Naopak české slovo *kolo* může odpovídat slovenskému *kolo*, *koleso* nebo *bicykel*. K nedorozumění může dojít i v restauraci. Objednáme-li si ve slovenském hostinci *pečeň*, nedostaneme *vepřovou pečení*, jak bychom předpokládali v Česku, ale *játra*, objednáme-li si *kapustu*, dostaneme *zelí*, protože česká *kapusta* je slovensky *kel*. K obdobnému nepochopení může dojít i kdybychom vycházeli jen ze zvukové podoby slov. Mohli bychom se domnívat, že slovenské slovo *lúč* odpovídá českému *louč*, avšak *lúč* znamená česky *paprsek*. Stejně tak slovenské *ako* lze překládat slovem *jako* (popřípadě *jak*), ale z toho nelze dedukovat, že například slovenské *ak* je možné do češtiny mechanicky překládat slovem *jak*, neboť této slovenské spojce odpovídá v češtině spojka *kdyby*, případně *jestliže*.

b) Mechanické přejímání slov

Ve slovenském kontextu se často vyskytují bohemismy jako: *cezčas*, *doštička*, *dielci*, *doprovod*, *húpačka*, *kľud*, *prepážka*, *prevádzat'*, *riadič*, *zbytok*, *zosilovač* aj., i když správné spisovné ekvivalenty jsou *nadčas*, *platnička*, *čiasťkový*,

⁷⁴ Tamtéž, s. 53.

⁷⁵ Tamtéž, s. 53-56.

sprievod, hojdačka, pokoj, priehradka, vykonávať, vodič, zvyšok, zosilňovač. K chybám rovněž dochází, jestliže spisovná slova jednoho jazyka jsou přejímaná do kontextu druhého jazyka, v němž jsou nespisovná. Ve slovenském prostředí se mnohdy používají česká spisovaná slova, která však nejsou ve slovenštině kodifikována, např. *doprovod, dotaz, opravdu, razítko, rohlík, spára*, místo spisovného *sprievod, dopyt, naozaj, pečiatka, rožok, škára* aj. Zvláštní pozornost je třeba věnovat také těm slovům, která jsou v jednom jazyce spisovná, ale ve druhém jazyce se jeví jako substandardní, např. *hasák, šroubovák, šnek* (v technickém vyjadřování) jsou v češtině spisovná slova, ale ve slovenštině jde o slova slangová.

c) Slova stejného významu blízká pravopisem i výslovností, ale s odlišným rodem a různým skloňováním.

V souvislosti s rozdílným rodem v obou jazycích dochází k odlišnému skloňování jmen a k jejich různé shodě s dalšími větnými členy. Ve slovenštině jsou jen rodu mužského slova *dátum, kliešť* (v češtině jde o rod střední); *front, variant, výstroj* (v češtině jde o rod ženský) apod. Slovenská feminina *axióma, blanketa, tarifa, téma, varianta, výstroj, vzorka* aj. jsou v češtině rodu mužského, anebo další slovenská feminina *klíma, paradigma, posýpka, schéma* jsou v češtině rodu středního. Slova *kvinteto, líce* jsou ve slovenštině středního rodu, ale v češtině je *kvintet, líc* (ve významu svrchní strana) rodu mužského a *líc/líce* (ve významu tvář) rodu ženského. Při práci s textem je proto třeba používat slovníky a při nejistotě ve skloňování si jmenný rod ověřit.

d) Slova domácího původu stejného významu, avšak s odlišným pravopisem a odlišnou výslovností.

Jde o slova, která činní potíže zvláště při přepisu slovenského textu, a někdy se mohou stát chybným vzorem při fixování pravopisných jevů. Máme na mysli např. slova: *bedľa / bedla, část / část, ďaleko / daleko, denník / deník, náter / nátěr, , pažítko / pažitka, pivonka / pivoňka, raj / ráj, sila / síla, šípka / šipka, škôlka / školka, ťah / tah, valec / válec, vrba / vrba* aj. Rozdíl se projevuje zvláště v odlišném inventáři samohlásek i souhlásek v obou jazycích.

e) Slova stejného významu se stejnou výslovností, avšak s odlišným pravopisem.

Máme na mysli např. slova: *delo / dělo, des / děs, neha / něha, nějaký / nějaký, telo / tělo* aj., v nichž se projevuje pravopisný rozdíl zvláště ve slabikách *de, te, ne*.

f) Slova složená stejného významu, avšak s odlišnou první částí složeniny,

Jedná se o kompozita jako: *málo-krvný / chudo-krevný, seba-chvála / sebe-chvála, jedno-smerný / stejno-směrný, rovno-menný / stejno-jmenný* aj. V uvedených případech je třeba upozornit, že nelze mechanicky přejímat některá slova a libovolně je používat v jiném jazyce.

g) Slova stejného významu s odlišnou příponou nebo druhou částí u slov složených.

Jde např. o systémové přípony v názvech jazyků - *arabčina / arabština, dánčina / dánština, holandčina / holandština* aj.; v názvech povolání, např. *grafológ / grafolog, psycholog / psycholog, teológ / teolog, grafologička / grafoložka, psychologička / psycholožka, teologička / teoložka* aj.; v názvech vědních oborů např. *anatómia / anatomie, fyziológia / fyziologie, sociológia / sociologie*; v názvech vlastností např. *elastičnosť / elasticnosť / hmotnosť / hmotnosť*; v názvech prostorů pro speciální účely, např. *cvičisko / cvičiště, bránkovisko / bránkoviště, smetisko / smetiště*; předmětů, např. *lízanka / lízatko, vodidlo / vodičko, mávadlo / mávátko* aj.

Do této skupiny můžeme zařadit také přídavná jména vytvořená od stejného podstatného jména, avšak odlišným způsobem, př. *dukliansky / dukelský, brniansky / brněnský, habsburgský / habsburský, kodanský / kodaňský* aj.

h) Slova domácího původu se stejným významem, avšak s lehce zaměnitelným sledem hlásek,

Jedná se o výrazy jako: *debna / bedna, debnička / bednička, hmla / mlha, hmlovina / mlhovina, hmlovka / mlhovka* aj.

i) Slova cizího původu stejného významu, avšak s odlišným pravopisem a odlišnou výslovností.

Nejčastější odchylky se projevují v pravopisné podobě slov, především v kvantitě např. *atóm / atom, klíma / klima, rizling / ryzlink, volfrám / wolfram, žargón / žargon* aj.

j) Slova cizího původu stejného významu se stejnou výslovností, ale s odlišným pravopisem.

Pro slovenský jazyk je příznačné, že celá řada slov cizího původu se ve větší míře adaptuje na podmínky jazyka, a to i po stránce pravopisné, např. *dizajn / design* [dyzajn], *džiu-džicu / džiu-džitsu, lízing / leasing* [líz-], *skejtboard / skateboard* [skejbor-], *šou / show* [šou] aj.

V mnoha případech existují ve slovenštině slova cizího původu s různým počtem ekvivalentů. Anglické slovo *hobby* je uvedeno ve slovenštině jako *hoby / hobby*, zatímco v češtině je kodifikován jen jeden ekvivalent, a to *hobby* jako slovo hovorové. Naopak ve slovenštině je pro anglický termín *computer* kodifikován jen jeden ekvivalent *počítač*, ale v češtině jsou kodifikovány tři ekvivalenty: *počítač, computer, komputer*.

Výše zmíněná zrádná slova činí často Čechům i Slovákům nemalé potíže. Případné dezinformaci a mylnému použití některých výrazů by se dalo nejlépe zabránit vydáním aktualizovaného slovníku rozdílných výrazů či přímo slovníku se slovy, jež působí mluvčím největší těžkosti. Je nasnadě, že i v rámci výuky na základních a středních školách by se slovenštině, jako jazyku našich nejbližších sousedů, a tematice zrádných slov měla věnovat větší pozornost.

Lze jen souhlasit se slovy Vladimíra Skalského, předsedy občanského sdružení Slovensko-český klub, který na konferenci Letní škola tolerance v roce 2001 prohlásil: „Já se domnívám, že jedinou cestou v České republice je to, aby se rozšířila výuka slovenštiny a slovenských reálií přímo v českém školství – u českých žáků. To má navíc velký význam nejen pro slovenskou menšinu, ale také pro samotné mladé a malé Čechy, kteří by si asi měli zachovat dvojjazyčnost a mají s jejím zachováním obrovské problémy.“⁷⁶

⁷⁶ *Pedagogika a slovenština*. Slovenština v současné základní škole [online]. c2009, [cit. 2009-5-1]. Dostupné z: <http://cz-language.upol.cz/slovenstina/>.

Náměty pro práci se slovenštinou na základních školách nabízí například portál a CD-ROM *Slovenština v současné základní škole* Kamila Kopeckého. V roce 2007 rovněž Výzkumný ústav pedagogický v Praze spolu s odborníky z Katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a s učiteli ze základních škol a víceletých gymnázií vypracoval projekt na podporu slovenštiny ve školách. Výsledkem tohoto projektu jsou metodické listy, jejichž prostřednictvím mohou učitelé 2. stupně základní školy nenásilnou a poutavou formou přiblížit žákům slovenský jazyk. Metodický materiál je nezávazný, doplňkový a využitelný v libovolných hodinách jako oživení výuky a seznámení dětí se slovenskými kulturou i jazykem. Je tvořen pěti soubory pracovních listů (*Vysoké Tatry, Přísloví, Pohádky, Hrady a zámky Slovenska, Roční období*), jež obsahují různé typy úkolů a cvičení, ve kterých žáci na základě srovnávání s českým jazykem hledají významy slovenských výrazů, seznamují se s rozdílnou slovní zásobou i slovenskými reáliemi, zvyky apod.⁷⁷

Slovenštinu mohou učitelé základních i středních škol nyní zapojit do výuky i díky Rámcovým vzdělávacím programům. Nejde o to vyučovat slovenštinu jako další cizí jazyk, ale spíše se nabízejí možnosti ji začlenit například do vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* jako neotřelý a zajímavý způsob studia mateřského jazyka prostřednictvím srovnávání obou západoslovanských jazyků. Stejně tak mohou kantoři slovenštinu připomenout v souvislosti s průřezovými tématy Multikulturní výchova a především Myšlení v evropských a globálních souvislostech, neboť v květnu 2004 se český a slovenský národ opět symbolicky spojily v rámci Evropské unie.

⁷⁷ *Slovenština do škol*. VÚP [online]. c2009, [cit. 2009-5-1]. Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/sekce/114>.

3 Výsledky průzkumného šetření

Jak již bylo uvedeno v teoretické části práce, od rozdělení Československa v roce 1993 se vytrácí někdejší značně výhodný stav pasivního bilingvismu Čechů a Slováků, který byl v období společného státu udržován hlavně díky existenci dvou rovnoprávných spisovných jazyků a dvojjazyčnému charakteru politické i mediální komunikace. Od oddělení republik se bilingvismus sice nevytratil náhle, ale s odstupem času se stále více potvrzuje, že porozumění druhému jazyku je zvláště na české straně na ústupu.

V následující praktické části rigorózní práce jsme se proto zabývali povědomím žáků základních škol o české či slovenské kultuře, způsoby, jimiž se dostávají do kontaktu s jazykem sousedního státu, a současným stavem jejich porozumění češtině nebo slovenštině s přihlédnutím k tzv. zrádným slovům v česko-slovenském kontextu.

Předpokládali jsme, že žákům základních škol nečiní největší potíže celkové pochopení smyslu textu, ale správný překlad neboli porozumění rozdílným výrazům, případně slov stejně či podobně znějícím, avšak s odlišným významem.

Proto jsme empirickou část práce zaměřili především na tyto základní otázky a problémy:

- 1) Jak se liší přehled slovenských žáků o české kultuře a českých o kultuře slovenské?
- 2) Jakým způsobem se čeští a slovenští žáci nejčastěji dostávají do kontaktu s českým či slovenským jazykem?
- 3) Jak úspěšní jsou čeští a slovenští respondenti v porozumění rozdílným výrazům i tzv. zrádným slovům v česko-slovenském kontextu?
- 4) Uvítali by žáci druhého stupně základních škol výuku jazyka svých nejbližších sousedů?

3.1 Metoda průzkumného šetření

Při průzkumném šetření jsme jako základní metodu získání dat využili dva typy dotazníků. První byl vytvořen pro české respondenty a obdobný byl ve slovenštině předložen slovenským žákům. Zmíněné dokumenty jsou součástí příloh práce.

V obou případech obsahuje první část dotazníku celkem 11 položek. Jejím cílem bylo zjištění základních informací o respondentovi, jeho povědomí o české či slovenské kultuře, společenském dění a významných osobnostech sousední republiky. Dotazovaný měl také posoudit své porozumění češtině nebo slovenštině a vyslovit stanovisko, zda považuje za nezbytné překládat slovenské knihy a dabovat slovenské filmy do češtiny nebo české do slovenštiny. Rovněž nás zajímalo, zda by žáci uvítali výuku českého či slovenského jazyka. Z hlediska formy požadované odpovědi jsme volili jak uzavřené výběrové položky, tak položky otevřené (nestrukturované). Prostřednictvím druhé části dotazníku jsme zkoumali, do jaké míry jsou žáci základních škol schopni rozumět izolovaným českým anebo slovenským výrazům, jež mají v druhém jazyce zcela odlišnou podobu. Zjišťovali jsme, jak se mladí lidé vyrovnávají s problematikou zrádných slov, zda si uvědomují jejich odlišný význam, zda je správně interpretují, a případně v jakém rozsahu dochází k dezinformaci.

Při konstrukci dotazníků jsme zvažovali počet položek, protože jsme si uvědomovali, že ochota respondentů spolupracovat je do značné míry závislá nejen na zajímavosti dotazníku, ale i na náročnosti jeho vyplnění. Kromě položek zjišťujících fakta a omezené demografické údaje (pouze pohlaví a věk) nás zajímali především položky zjišťující znalosti, vědomosti a částečně i postoje. Motivaci k práci jsme se snažili zvýšit pečlivým zpracováním úvodu a formulováním jasných a stručných pokynů ke zpracování.

V průzkumu jsme srovnávali odpovědi s ohledem na pohlaví a věk respondentů. Rovněž jsme zkoumali, zda žáci ohodnotili své porozumění češtině či naopak slovenštině v první části dotazníku objektivně, což měla potvrdit druhá část šetření věnovaná rozdílným výrazům a tzv. zrádným slovům.

3.2 Charakteristika souboru respondentů

Průzkum byl proveden u dvou souborů respondentů. Jednu skupinu tvořili čeští žáci z nižších tříd gymnázia Jiřího Wolkeru v Prostějově, kteří dotazník vyplnili 25. 11. 2009. Druhý soubor představovali slovenští žáci ze ZŠ Šrobárova v Prešově, u nichž byl průzkum realizován ve dnech 26. a 27. 11. 2009.

Pro samotnou distribuci dotazníků jsme využili výhradně osobní kontakt s učiteli výše uvedených škol, kteří s námi již dříve spolupracovali a u kterých byla záruka jisté zprostředkovatelské spolupráce a částečně i motivace respondentů.

Princip náhody vyplynul z jejich rozhodnutí na průzkumu participovat a také z toho, že byl výběr respondentů zcela v jejich kompetenci. Celkově bylo mezi žáky distribuováno 150 dotazníků, návratnost byla 143 (95,3 %).

3.3 Analýza dat získaných dotazníkem

Při analýze dat jsme se nejdříve zajímali především o popis souboru respondentů, který se dotazníkového šetření zúčastnil, a to z hlediska pohlaví, věku a školy. Z následujících tabulek četností a získaných dat uvedených v grafech si můžeme učinit základní představu o struktuře souboru dotazovaných.

Tabulka č. 1: Soubor respondentů z hlediska pohlaví

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
chlapec	71	49,7
děvče	72	50,3
	Σ 143	Σ 100,0

Průzkumu se zúčastnilo celkem 143 respondentů, chlapci i dívky přibližně se stejnou četností. Z hlediska pohlaví jde tedy o vyvážený soubor dotazovaných.

Tabulka č. 2: Zastoupení dotazovaných podle školy

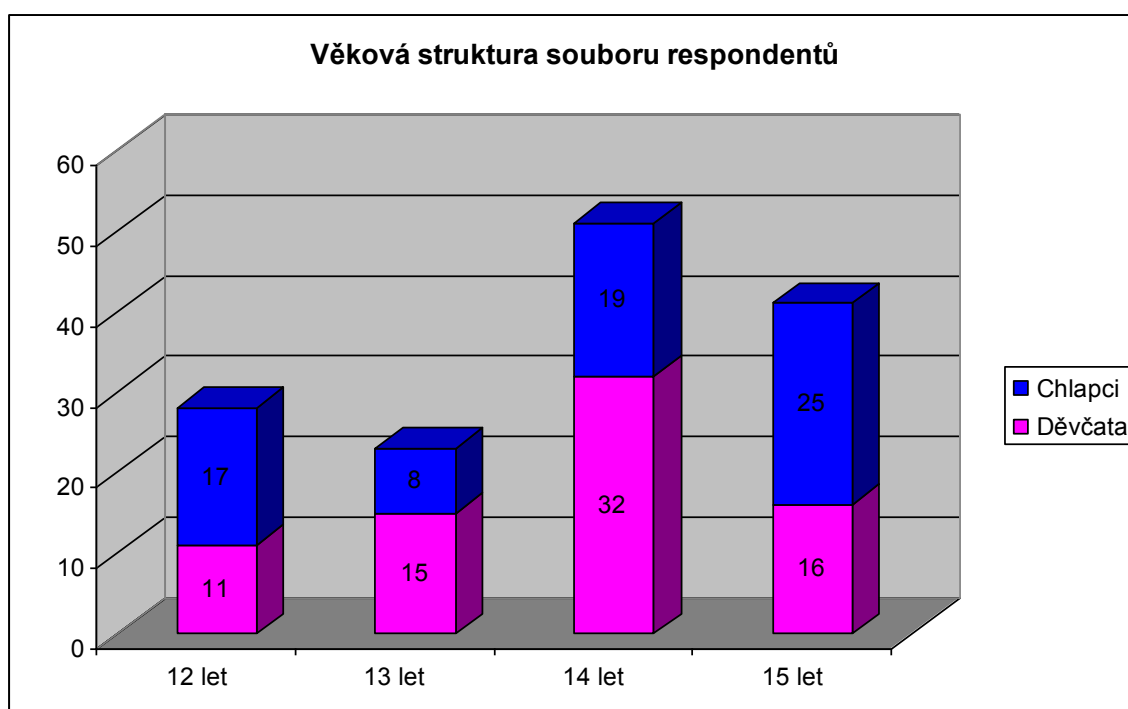
Název školy	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ZŠ Šrobárova, Prešov	72	50,3
Gymnázium Jiřího Wolкера, Prostějov	71	49,7
	Σ 143	Σ 100,0

Tabulka č. 2 zachycuje zastoupení oslovených žáků podle navštěvované školy. Také v tomto případě se početně jedná o téměř identické skupiny. Na nižším stupni Gymnázia Jiřího Wolкера se průzkumného šetření se souhlasem vedení školy a ve spolupráci s Mgr. Jakubem Haluzou zúčastnilo celkem 71 žáků ze tříd Sekunda B, Tercie A, Kvarta A i Kvarta B. Na Slovensku proběhla výzkumná sonda na ZŠ Šrobárova ve spolupráci s PhDr. Márií Boháčovou a s laskavým svolením ředitelky školy PaedDr. Valérie Stankovenové mezi žáky tříd 7. B, 8. C, 9. A a 9. B.

Tabulka č. 3: Věková struktura respondentů

Ročník (věk v roce 2009)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
1994 (15 let)	41	28,7
1995 (14 let)	51	35,7
1996 (13 let)	23	16
1997 (12 let)	28	19,6
	Σ 143	Σ 100,0

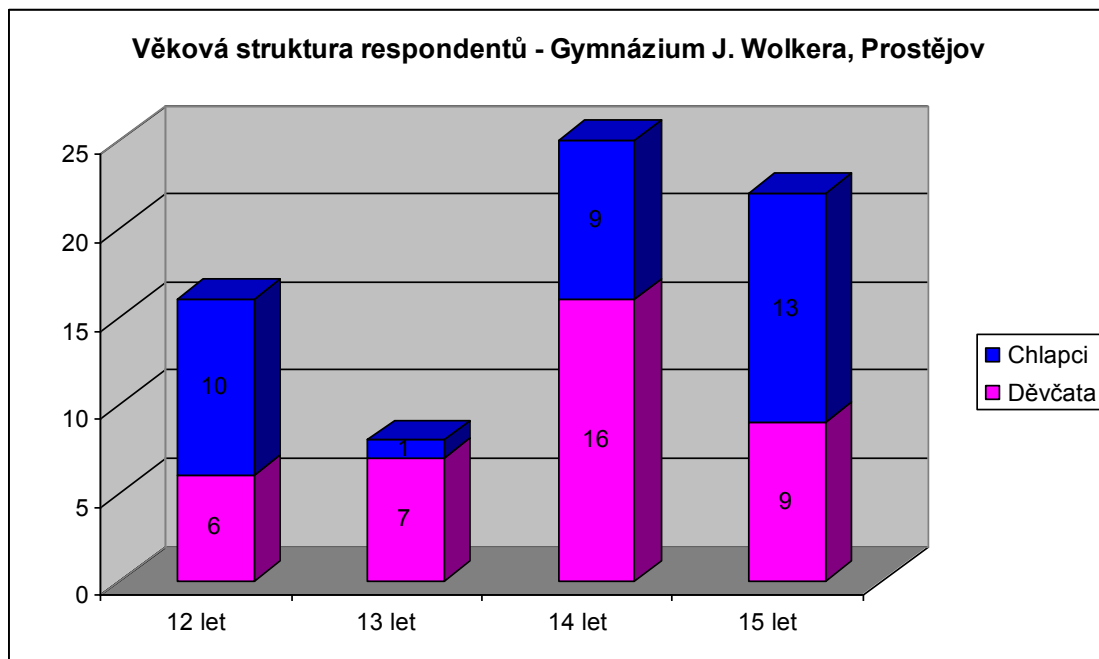
Výše umístěná tabulka zobrazující vzorek respondentů vzhledem k dosaženému věku a níže umístěný graf zaznamenávající poměr pohlaví v souboru ukazují, že i tento vzorek dotazovaných je poměrně vyvážený. Největší zastoupení měli v průzkumu žáci ve věku 14 let (35,7 %) a 15 let (28,7 %). Grafy č. 2 a č. 3 následně zachycují četnost zastoupení chlapců a děvčat na jednotlivých školách.

Graf č. 1: Věková struktura respondentů vzhledem k četnosti pohlaví

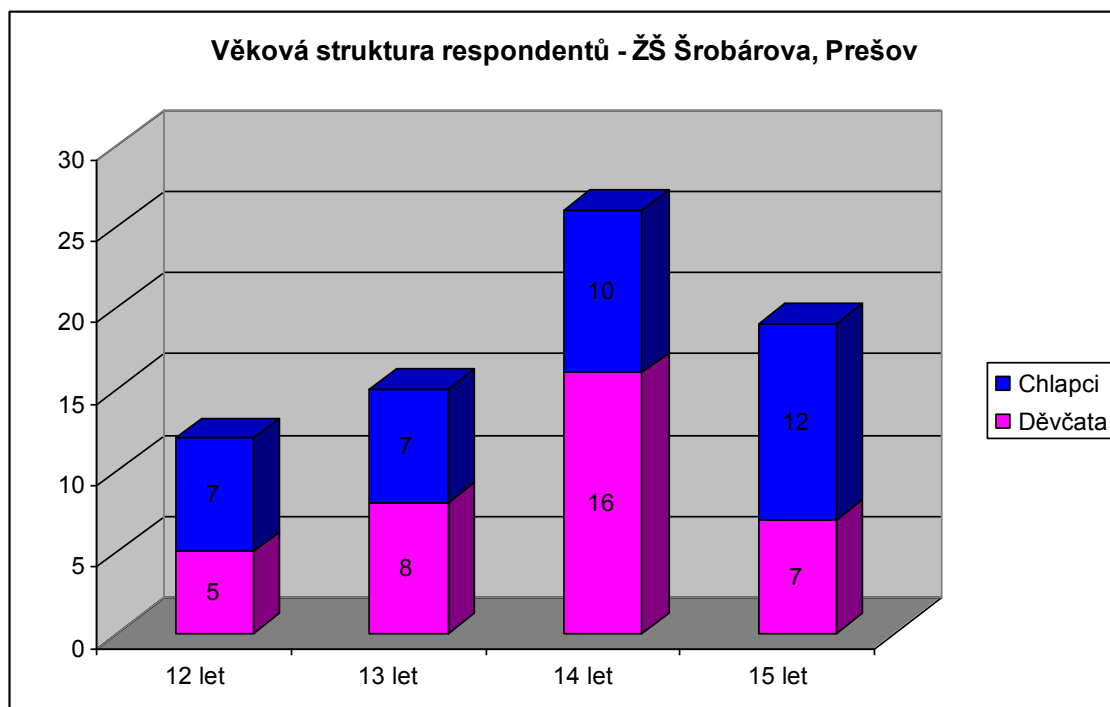
Složení souboru dotazovaných z hlediska věku nebylo náhodné. Zvolenou cílovou skupinou pro dotazníkového šetření byli žáci narození po rozpadu Československa. Domnívali jsme se, že právě této věkové kategorii bude činit

porozumění druhému jazyku již jisté obtíže, neboť jejich kontakt s češtinou či slovenštinou byl ve srovnání s mladými lidmi narozenými před rokem 1993 méně intenzivní.

Graf č. 2: Věková struktura českých respondentů

Graf č. 3: Věková struktura slovenských respondentů

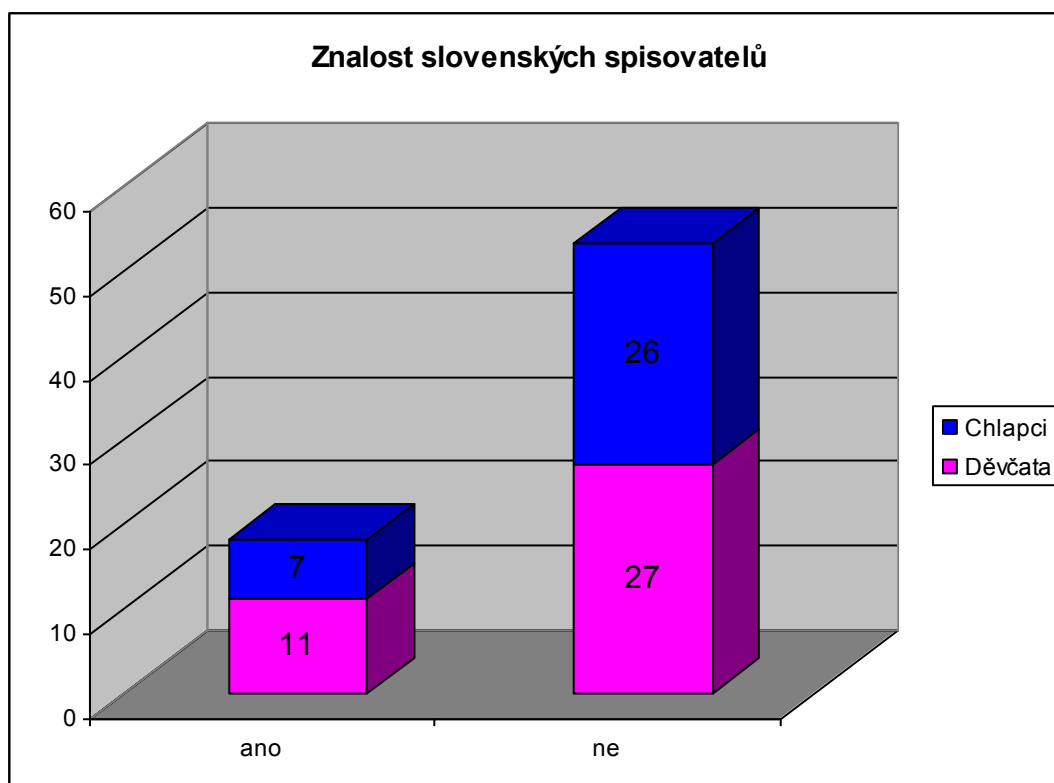

3.4 Kulturní a společenský přehled českých dotazovaných o Slovenské republice

Následující oddíl empirické části práce je zaměřen na otázky, jež u respondentů zkoumaly přehled o slovenské kultuře a nejčastější zdroje kontaktů mládeže se slovenštinou. Rovněž nás zajímalo, do jaké míry žáci základních škol sledují programy slovenské televize, zda se s jazykem našich blízkých sousedů setkávají ve výuce, případně jestli by o výuku byl z jejich strany zájem. Na závěr první části dotazníku jsme zařadili otázku, jak by samotní žáci ohodnotili své porozumění slovenštině.

Při zpracování všech položek dotazníku jsme vždy zkoumali souvislost odpovědí žáků vzhledem k pohlaví a roku jejich narození. Na základě formulovaných problémových otázek však uvádíme pouze zajímavá zjištění, která dokazují souvislost zkoumaného jevu s věkem či pohlavím respondentů.

Graf č. 4 : Povědomí žáků o slovenských spisovatelích

První položka dotazníku zjišťovala povědomí žáků základních škol o slovenské literatuře. Na konkrétního slovenského spisovatele si vzpomnělo 18 dotazovaných (25,4 %). Mezi jmény autorů, jež respondenti uvedli, se objevil

v devíti případech Jan Kollár a šestkrát Jožo Nižňanský. Tři chlapci ve věku 14 let uvedli i v ČR méně známá jména slovenských představitelů literatury jako Samo Chalupka, Rudolf Sloboda a Pavol Dobšinský. Větší část (74,6 %) respondentů však přiznala, že slovenské autory nezná. Domníváme se, že zmiňovaná neznalost slovenských spisovatelů úzce souvisí s další položkou dotazníku, která zjišťovala, jestli se žáci ve výuce setkali s díly slovenské literatury. Z oslovených žáků 92 % uvedlo, že se se slovenskou beletrií v rámci školní výuky neseťkali. Právě ve školní přípravě však spatřujeme významný potenciál pro seznámení mládeže s jazykem našich sousedů a možnost ovlivnění míry pasivního bilingvismu u žáků základních škol. Jsme přesvědčeni o tom, že učitelé vhodně zvolené ukázky ze slovenské literatury mohou žáky seznámit s podobnostmi i rozdíly mezi češtinou a slovenštinou a rozšířit okruh jejich čtenářského zájmu o díla slovenských spisovatelů. Zároveň připomenutí československých historických souvislostí a vzájemných kontaktů mezi oběma státy poskytuje učitelům další možnosti ve vzdělávání v rámci oblastí RVP *Jazyk a jazyková komunikace* nebo *Člověk a společnost*. Stejně tak je možné slovenský jazyk, kulturu, historii či sdělovací prostředky zahrnout do výuky v rámci průřezových témat *Myšlení v evropských a globálních souvislostech*, *Výchova demokratického občana*, *Multikulturní výchova* či *Mediální výchova*.

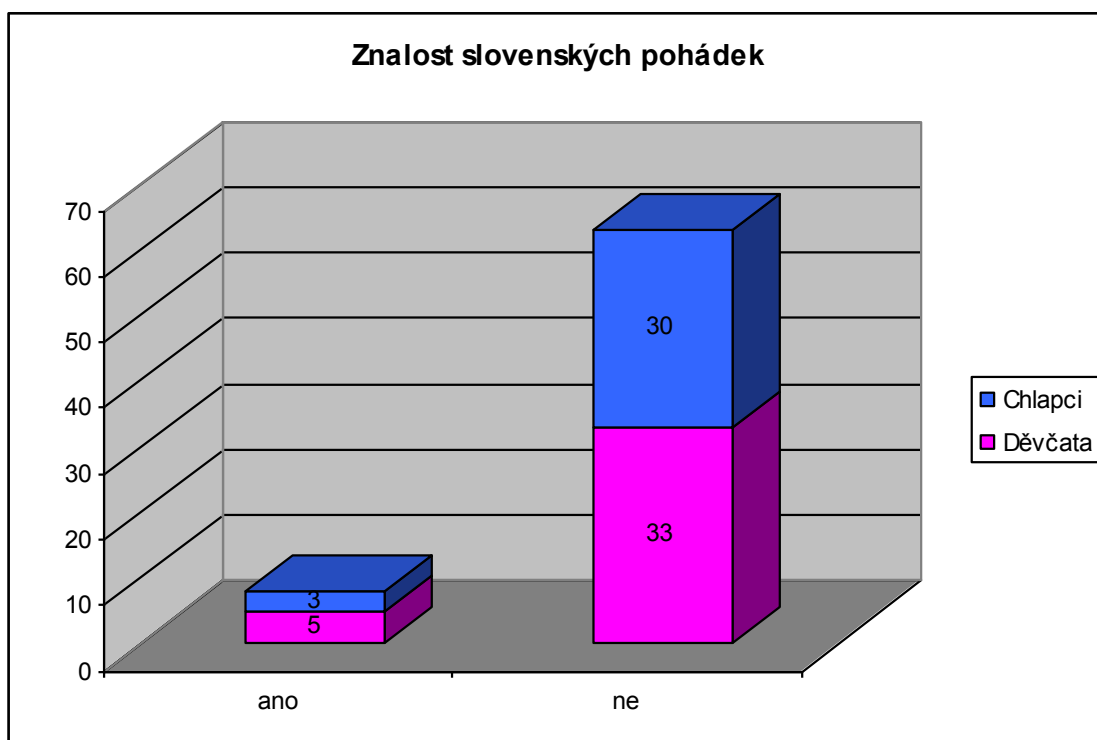
Tabulka č. 4: Znalost konkrétního literárního díla slovenského autora

Znalost literárního díla	chlapci	děvčata
ano	3	10
ne	30	28
	Σ 33	Σ 38

V pořadí druhá položka se zaměřovala na informovanost respondentů o slovenských literárních dílech. Zpravidla na ni kladně odpověděli ti žáci, jež u předchozího dotazu uvedli slovenského autora. Sedm z devíti žáků, kteří dříve napsali jméno Jana Kollára, nyní připomnělo jeho dílo *Slávy dcera*. Stejně tak čtyři z šesti dotazovaných, jež uvedli Jožu Nižňanského, k němu ve druhé otázce správně přiřadili dílo *Čachtická paní*, román o Alžběte Bathory. Zajímavé bylo, že chlapci připomínající v českém prostředí nepříliš známé osobnosti Sama

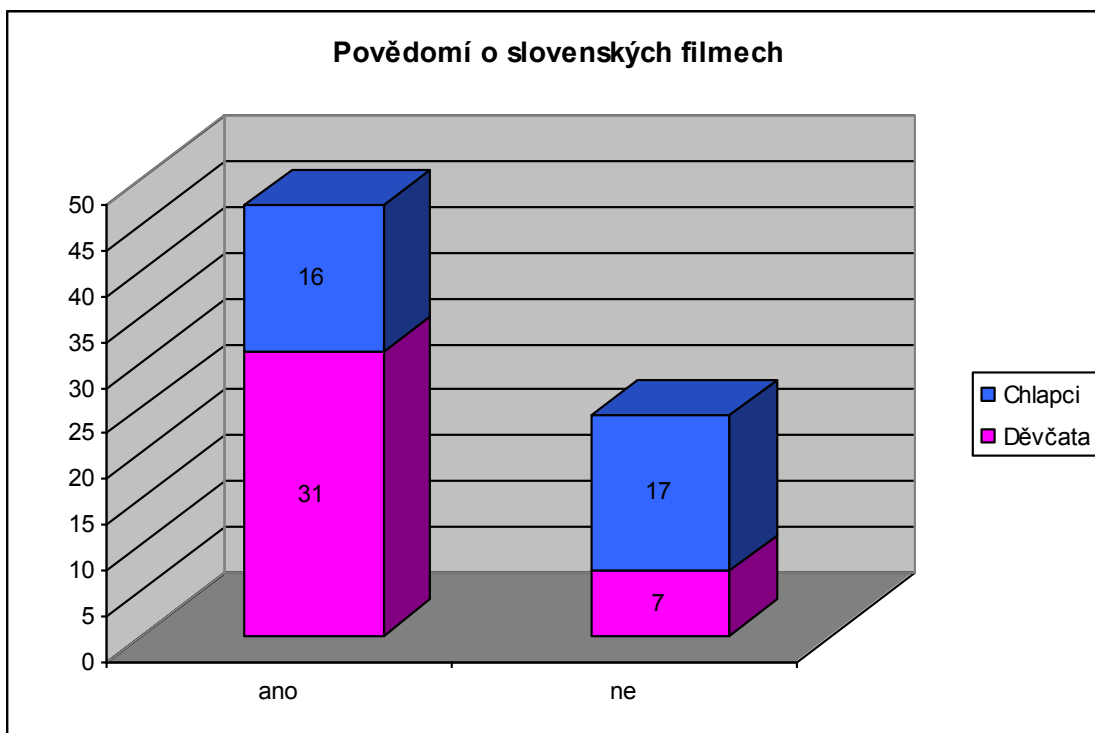
Chalupky a Pavla Dobšinského uvedli i správný název jejich díla – Chalupkovy básně s protitureckou tematikou *Turčín Poničan* a Dobšinského *Slovenské povesti*. Také třetí hoch zmiňující Rudolfa Slobodu k němu správně zařadil román *Rozum*, popisující pocity syna po smrti otce. Domníváme se, že ve všech třech případech respondenti konkrétní postavy slovenské literatury a jejich díla znají prostřednictvím vlastní četby. Doufáme, že i toto příznivé zjištění ukazuje, že i nastupující generaci mládeže může slovenská literatura oslovit.

Graf č. 5: Povědomí studentů o slovenských pohádkách

Z dětství si na slovenskou pohádku pamatuje jen 11,3 % dotazovaných. Všichni se shodují v názvu pohádky, jíž je *Perinbaba*, příběh o Paní Zimě a o lásce nebojácného Jakuba a Alžběty. Pohádka však původně nevznikla na Slovensku. Je adaptací pohádky *Paní Zima* bratří Grimmů. Slovenské jméno pohádkové bytosti *Perinbaba* je odvozeno z její hlavní činnosti - skákání po pohádkové peřině, jímž vytváří pro svět sníh. Domníváme se, že tuto pohádku si žáci pamatují a spojují její původ se známou filmovou adaptací, kterou v roce 1985 natočil režisér Juraj Jakubisko.

Graf č. 6: Povědomí o slovenských filmech

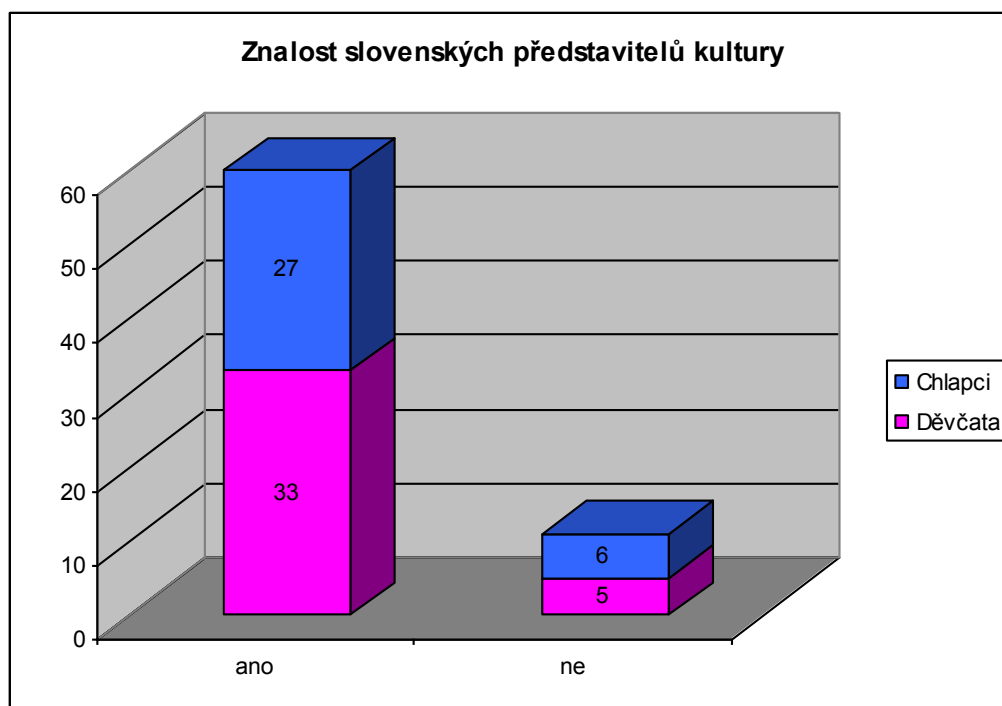

Znalost alespoň některého slovenského filmu potvrdilo ve čtvrté položce dotazníku celkem 66,2 % respondentů (viz graf č. 6). Mezi nejčastěji uváděné filmy patřil ze 64 % projekt Juraje Jakubiska *Bathory*, který na stříbrné plátno přináší pověst o Čachtické paní, jež se údajně koupala v krvi nevinných pannen. Domníváme se, že atraktivita zmiňovaného filmu není dána jen výběrem tématu. Ve filmu mohou mladí lidé vidět kromě zahraničních herců i české herce, například Karla Rodena, Bolka Polívku, Marka Vašuta či oblíbené začínající herce Jiřího Mádla, Lucku Vondráčkovou a další. V pořadí druhým filmem, jež žáci uvedli (24 %), je nové dílo *Pokoj v duši*. Jedná se o zajímavý česko-slovenský projekt, neboť zmiňovaný film natočil slovenský režisér Vladimír Balko podle scénáře Čecha Jiřího Křížana. Příběh se odehrává na pozadí drsné scenérie hor, se znaky typickými pro střední Slovensko – patriarchátem, pytláčením, rasovou nesnášenlivostí, ale i silnou tradicí rodiny a víry. Čtyři žáci také připomněli nedávno natočený historický film *Jánošík* (2009) režírovaný Agnieszce Holland a Kasie Adami. Na tomto koprodukčním snímku se podílela Slovenská, Česká i Polská republika a stejně jako snímek *Bathory* byl divácky velmi úspěšný. K posledním dvěma filmům, které žáci v dotazníkovém průzkumu uvedli, patří starší snímky *Fontána pre Zuzanu* a *Sedím na konári a je mi dobre*. Z průzkumu

vyplývalo, že žáci mají povědomí především o současných slovenských filmech, které se teprve nedávno objevily v repertoáru českých kin. Domníváme se, že i kontakt se slovenskou kinematografií prostřednictvím televize či kin může výrazně pomoci v překonávání česko-slovenské jazykové bariéry a pozitivně ovlivnit úroveň pasivního bilingvismu mládeže.

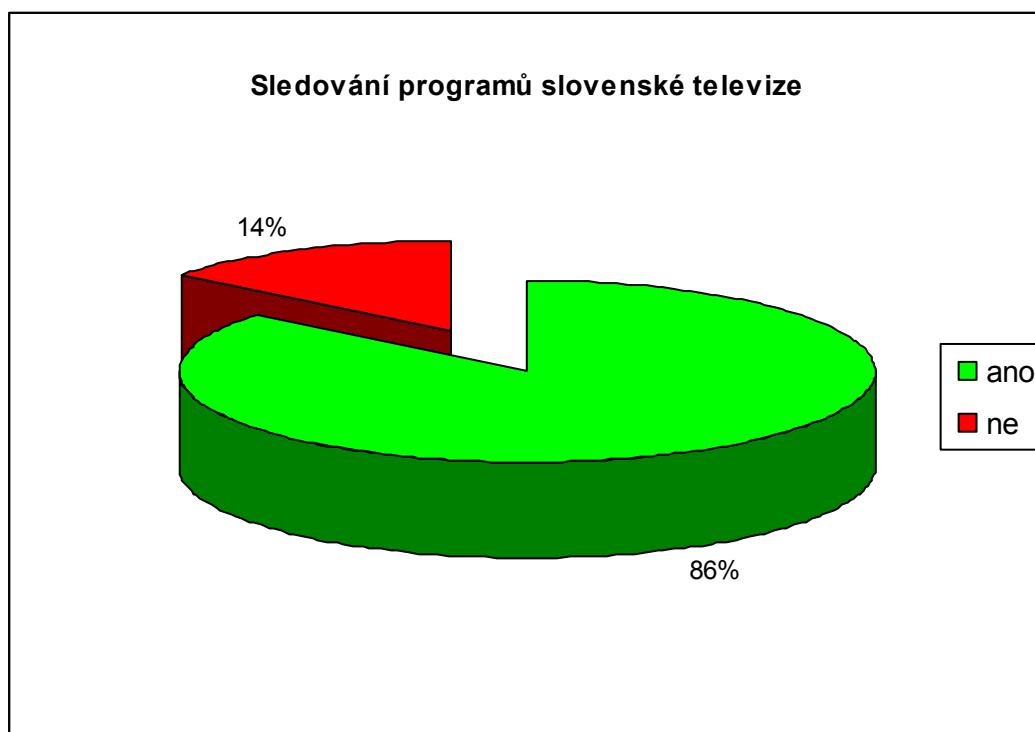
Zajímavé výsledky přinesla pátá položka zjišťující přehled dotazovaných o představitelích slovenské kultury. Ze souboru oslovených 84,5 % (viz graf č. 7) potvrdilo, že zná alespoň jednoho slovenského herce, režiséra, zpěváka, sportovce či politika. Nejčastěji žáci připomínali slovenské finalisty Česko-slovenské SuperStar Dominiku Starou a Miroslava Šmajdu. Zmiňovaná skutečnost potvrzuje, že žáci základních škol mezinárodní projekt hudební soutěže sledují a slovenští soutěžící jsou u nich oblíbení. Mezi další jména, která mladí uvedli, patřila Katarína Knechtová (současná slovenská zpěvačka), Dara Rolins, Richard Müller, Pavol Habera, Jožo Ráž, Juraj Kukura, Maroš Kramár, Milan Kňažko či současný slovenský prezident Ivan Gašparovič. Jsme přesvědčeni, že tento jev má příčinu v informovanosti mladých lidí prostřednictvím médií, v neustálých četných kulturních kontaktech obou zemí i ve vzájemné spolupráci na filmových a televizních projektech.

Graf č. 7: Znalost slovenských představitelů kultury

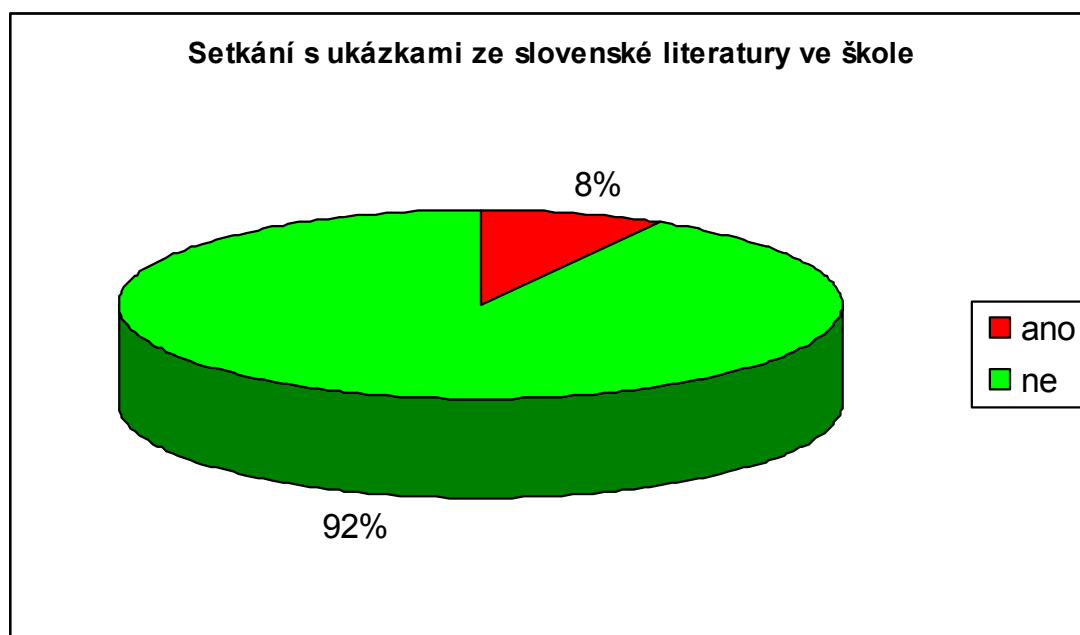
Odpovědi na položku č. 6 nás překvapily, neboť až 86 % žáků potvrdilo, že sleduje programy slovenské televize (viz graf č. 8). Zmíněná kladná odezva pravděpodobně úzce souvisí s popularitou soutěže SuperStar mezi mladými diváky. Program je vysílán jak českou televizní stanicí Nova, tak slovenským programem Markíza. Předpokládáme, že oslovení respondenti sledují česko-slovenský hudební projekt na českém kanále, ale i přesto jej považují z části za slovenský, neboť celým programem se prolíná čeština i slovenština – česko-slovenská dvojice moderátorů, porotci i finalisté z České i Slovenské republiky. Zajímavým společným projektem bude na konci letošního roku také tříhodinový silvestrovský program, který vzniká v koprodukcí České a Slovenské televize. Pořad, který bude vysílán souběžně na české i slovenské veřejnoprávní televizi, budou moderovat Tereza Kostková a Maroš Kramár. Domníváme se, že podobné projekty mohou výrazně ovlivnit vzájemné kontakty Čechů a Slováků, přiblížit českým dětem slovenskou kulturu a přímým kontaktem se slovenštinou přispět k jejímu většímu porozumění.

Graf č. 8: Sledování programů slovenské televize

Další položka dotazníku se zaměřovala na setkání mladých lidí s ukázkami z děl slovenských spisovatelů ve výuce. Zklamáním bylo, že celkem 92 % respondentů, jak je patrné z následujícího grafu, se podle svých slov během školní docházky s ukázkami slovenské literatury nikdy nesešlo. Tato nepřilíš lichotivá situace je podle našeho názoru způsobena tím, že oslovovaní žáci započali svou školní docházku v letech 2000–2002, kdy se již vytratila slovenština z učebnic a seznámení s ní zůstalo jen v osobní kompetenci vyučujících. Právě v této oblasti prostřednictvím zvýšení pravomoci škol v rámci školních vzdělávacích programů však spatřujeme největší možnost, jak žákům přiblížit slovenštinu a ovlivnit jejich schopnost porozumění. Výuka slovenského jazyka se dá poměrně snadno realizovat již od prvního stupně za předpokladu, že si ji škola zařadí do některé ze vzdělávacích oblastí či ji zakomponuje do některého z průřezových témat.

Graf č. 9: Setkání s ukázkami ze slovenské literatury ve škole

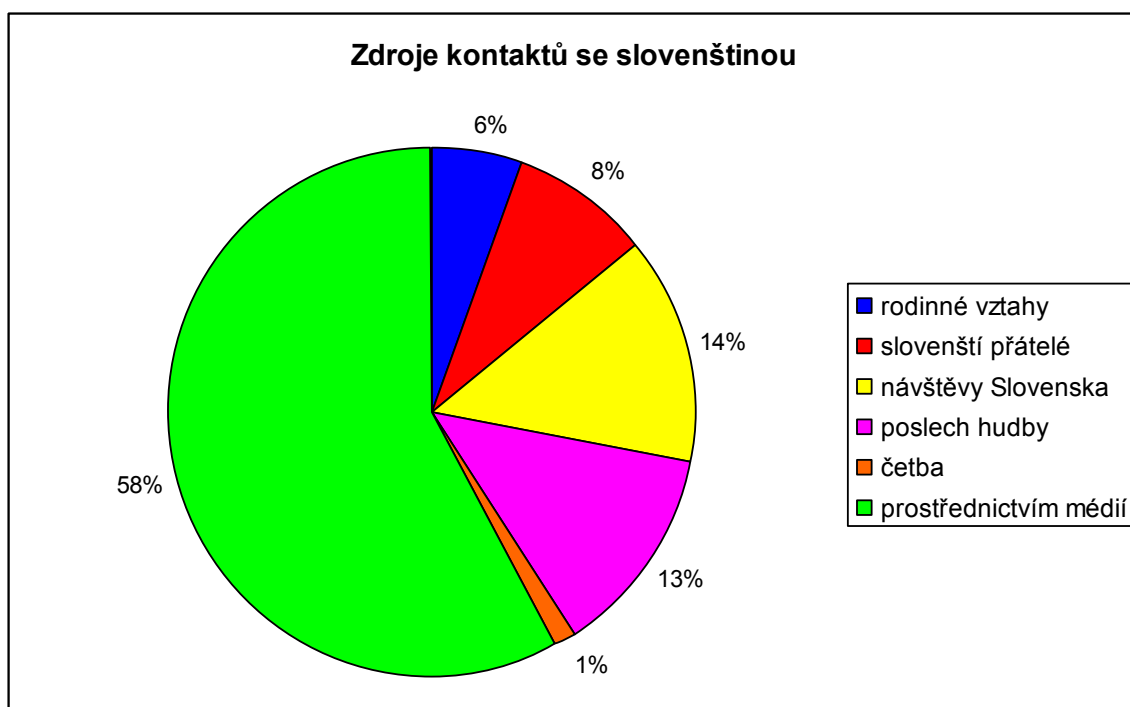

Následující položka průzkumného šetření zjišťovala, prostřednictvím jakých kontaktů se žáci základní školy setkávají se slovenštinou. Pozitivně hodnotíme, že ani jeden respondent neuvedl, že se se slovenským jazykem neseškává vůbec.

Mezi nejčastěji uváděné zdroje kontaktů se slovenštinou (58 %) patří média (viz graf č. 10). Domníváme se, že žáci základních škol se s jazykem našich sousedů setkávají především prostřednictvím televizního vysílání. Zajímavým zjištěním však bylo, že druhým nejčastěji uváděným zdrojem kontaktů

se slovenštinou jsou návštěvy Slovenska. Je patrné, že Slovenská republika je pro českou populaci stále atraktivním místem pro strávení letní a zimní dovolené či návštěvu historických a kulturních památek. Obdobně procentuálně zastoupeným zdrojem byl poslech slovenské hudby. Jak jsme již připomněli v teoretické části práce, slovenská populární hudba je v českém prostředí stále více oblíbená a umožňuje mladým lidem intenzivní kontakty se slovenským jazykem. Slovenské písně mohou využít rovněž učitelé ve výuce nejen jako bohatý zdroj pro práci se slovenskou slovní zásobou, ale také jako oživení hodin českého jazyka i hudební výchovy.

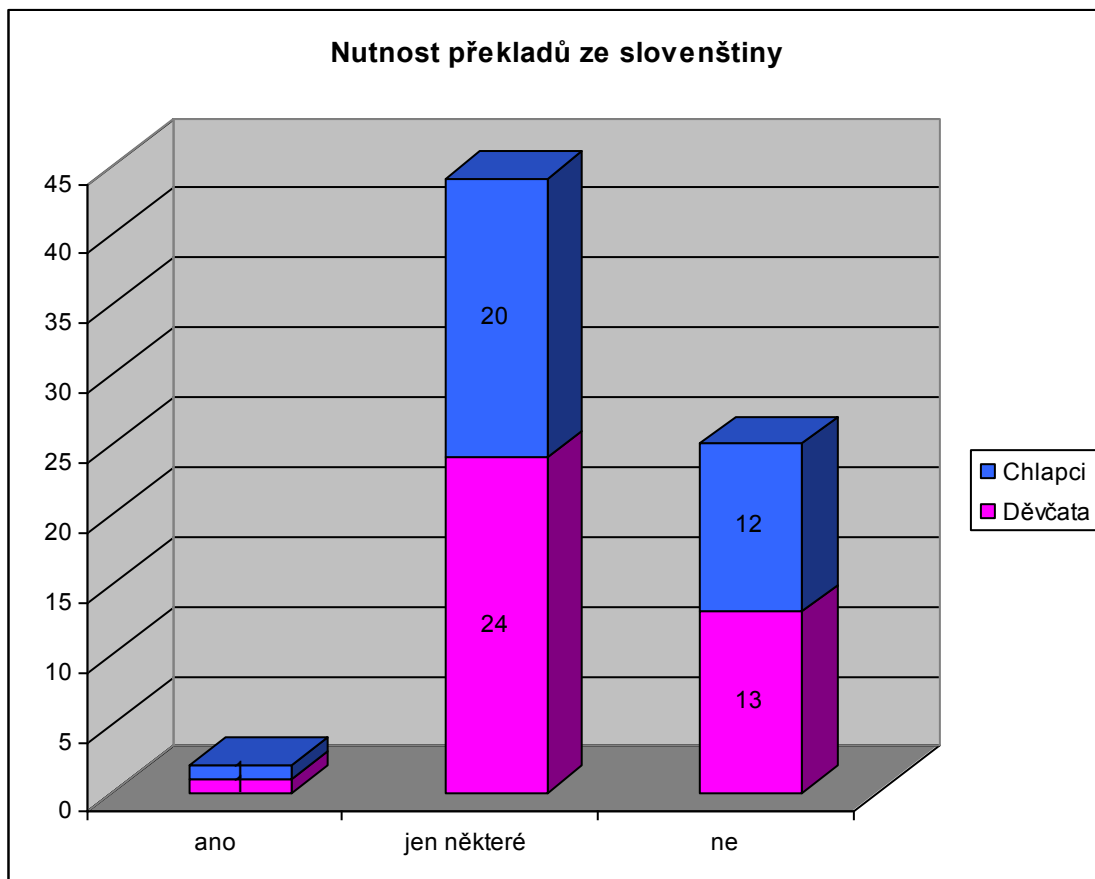
Graf č. 10: Nejčastější zdroj kontaktů žáků se slovenštinou

Položka č. 9 zjišťovala, zda je podle souboru respondentů nezbytné překládat slovenské knihy do češtiny či dabovat slovenské filmy. Celkem 35 % (viz graf č. 11) dotazovaných se shodlo na tom, že překlady slovenských děl nejsou nutné. Obezřetnější byla skupina 44 respondentů (62 %), která považuje za vhodné díla překládat s přihlédnutím ke specifice čtenáře či diváka. Do češtiny by proto převáděli například dětské knihy či pořady a filmy nebo odbornou literaturu. Domníváme se, že zmiňovaný postoj žáků k převedení některých druhů textů do národního jazyka souvisí s jejich vlastním porozuměním slovenštině,

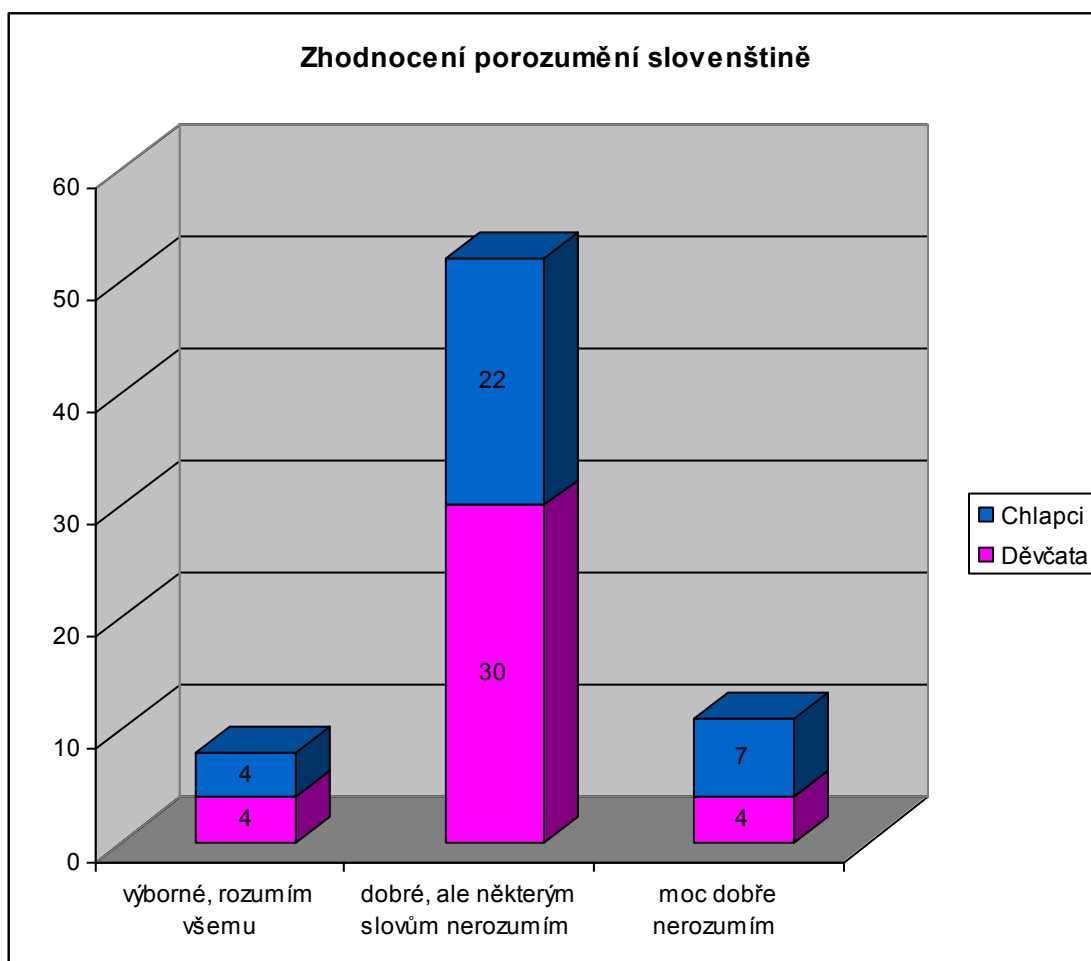
kteřé zkoumala další položka dotazníku (viz níže). Pouhá 3 % oslovených pak pokládá za nezbytně nutné ze slovenštiny do češtiny knihy i filmy překládat.

Graf č. 11: Nutnost překladů ze slovenštiny

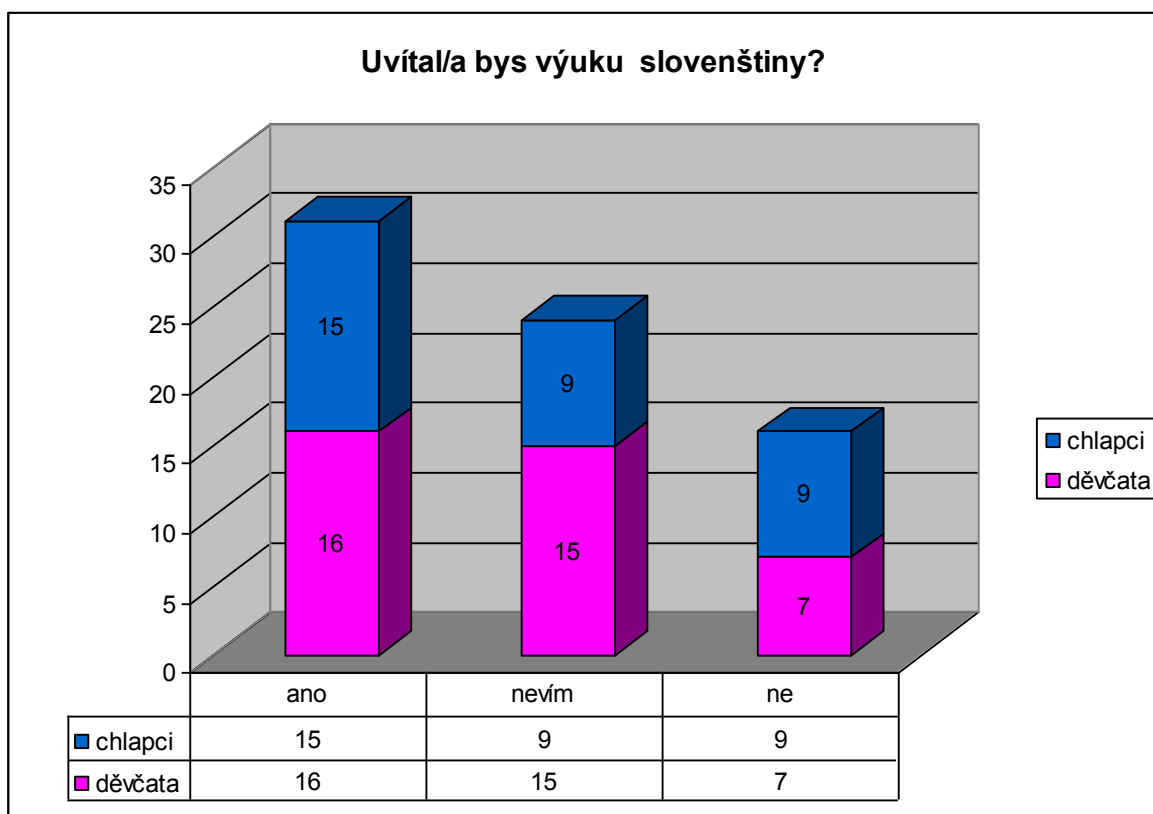
Předposlední položka prvního dotazníku žáky vybízela k vlastnímu zhodnocení jejich porozumění slovenskému jazyku. Jak vyplývá z níže uvedeného grafu, 15,5 % žáků se přiznalo k tomu, že jim činí slovenština potíže a moc dobře jí nerozumí. Také ostatní respondenti sebehodnocení pojali odpovědně. Celkem 73 % oslovených uvedlo, že slovenskému jazyku rozumí dobře, ale připouští, že některá slova neznají a nerozumí jejich významu. Svě porozumění slovenštině jako výborné označilo jen 11,5 % respondentů. Zmiňovaná otázka byla položena studentům záměrně. Naším cílem bylo zjistit, jak se liší subjektivně zhodnocené porozumění žáků slovenštině, jež uvedli v 10. položce dotazníku, s jejich reálným pochopením odlišných výrazů i zrádných slov, které měli prokázat ve druhé části dotazníkového šetření.

Graf č. 12: Zhodnocení porozumění slovenštině

Asi největším překvapením byly odpovědi na 11. položku dotazníku, jež zjišťovala, zda by žáci nižších ročníků Gymnázia Jiřího Wolкера chtěli výuku slovenského jazyka na své škole (např. v rámci předmětu český jazyk). Z níže uvedeného grafu je patrné, že celkem 43,7 % oslovených by zpestření vyučování o slovenštinu uvítalo. Nevyhraněné stanovisko, tedy možnost „nevím“, zvolilo 29,6 % respondentů a negativní postoj k výuce slovenštiny ve škole vyslovilo 26,7 % dotazovaných. Skutečnost, že by žáci uvítali zařazení slovenštiny do výuky, může být motivací pro pedagogy na obou stupních základních škol. Slovenština by oživila výuku mateřského jazyka o další podněty a využití příkladů ze slovenštiny a češtiny a jejich vzájemné srovnání by přineslo i lepší poznání obou jazyků.

Graf č. 13: Postoj k výuce slovenštiny

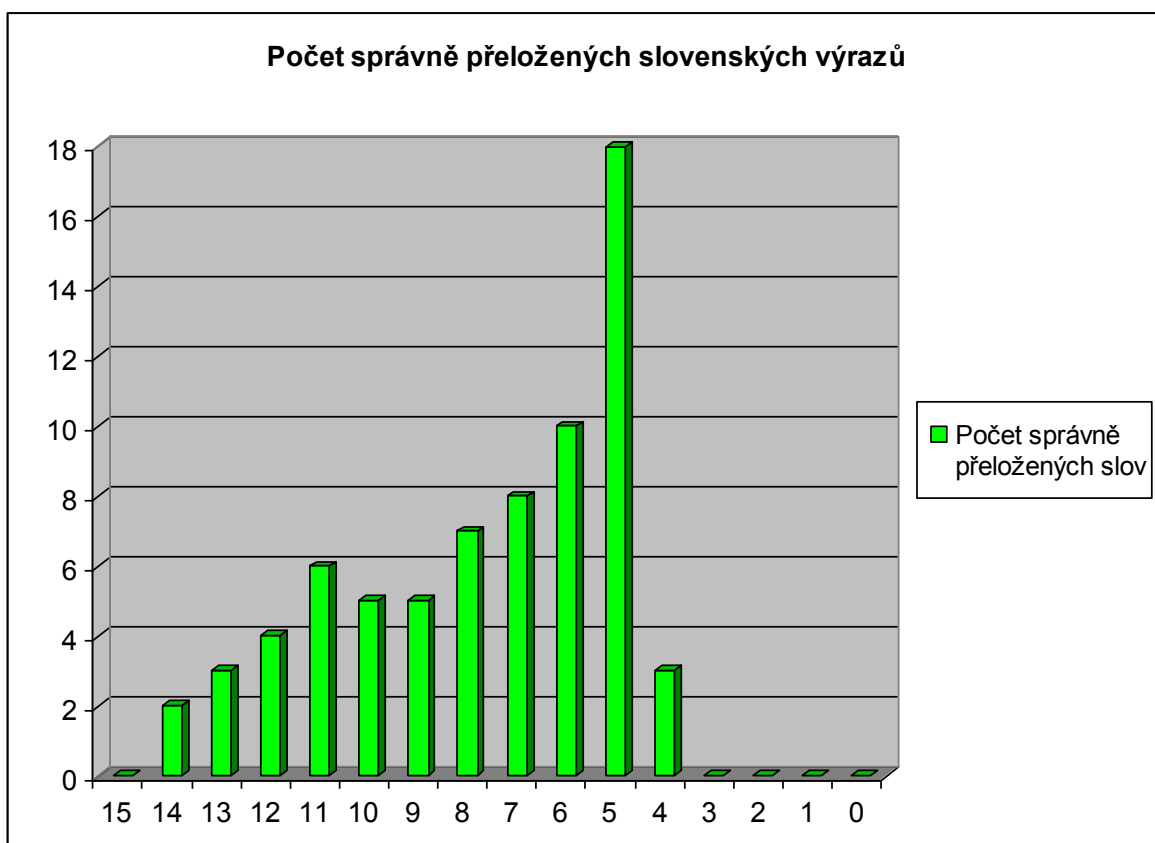
3.5 Porozumění žáků slovenštině na základě výsledků dotazníkového šetření

Cílem druhé části dotazníku bylo zjistit, do jaké míry jsou žáci základní školy schopni porozumět slovenskému textu, a především izolovaným slovenským výrazům, které mají v češtině naprosto rozdílnou formu. Rovněž nás zajímalo, jak se mladí lidé vyrovnávají s problematikou tzv. zrádných slov, zda jsou si vědomi jejich odlišného významu v češtině, zda je správně interpretují a případně v jaké míře dochází k dezinformaci. Naším záměrem bylo také prozkoumat, jestli respondenti, jež své porozumění slovenštině v předchozím dotazníku hodnotili jako výborné, dobré či naopak nedostatečné, ohodnotili své znalosti slovenského jazyka objektivně.

První položky zmiňovaného dotazníku se zaměřovaly na zcela odlišná slova vyskytující se ve slovenském jazyce. Studenti měli za úkol pokusit se patnáct výrazů správně přeložit do češtiny. Jednalo se o slova: *bocian, somár, električka, raňajky, smäd, lopta, cintorín, gombík, horúčava, svokra, pery, šošovica, sobáš, bábika a ceruzka*.

Zajímavým zjištěním bylo, že žádný z respondentů nebyl v tomto úkolu plně úspěšný. Naopak mile překvapeni jsme byli, že všichni dotazovaní rozpoznali náležitý význam alespoň u 4 slovenských výrazů. Z následujícího grafu můžeme identifikovat, jak si žáci s odlišnými slovenskými slovy poradili.

Graf č. 14: Počet správně přeložených slovenských výrazů

Nejvíce žáků (25,4 %) dokázalo přeložit celkem pět slovenských výrazů. Pokud bychom měli vybrat slova, jež činila při překládání největší potíže, jednalo by se zcela jistě o výrazy *svokra* a *sobáš*. S pojmem *svokra* si nevědělo rady 72 % dotazovaných a se slovem *sobáš* 68 %. Nejčastěji se studenti pojmenování vůbec nepokusili přeložit, nebo pojem *svokra* zaměňovali s českým výrazem *svorka* a *sobáš* nejčastěji překládali jako *druh slovenského pokrmu*. Téměř žádné problémy jim pak nečinily výrazy *bocian*, *somár* či *raňajky*, které přeložilo v průměru 75 % respondentů.

Některé překlady slovenských výrazů byly opravdu netradiční. Uvádíme jen několik zajímavých příkladů. Často se studenti mýlili ve výrazu *horúčava*, jež považovali za *horečku* místo *horko* či *vedro*. Pozoruhodný byl i překlad slova

lopta, které si někteří mylně vykládali jako slovenské pojmenování pro *lopatu*, či výrazu *bábika*, jež některým připadal jako slovenské označení pro *babičku*. Pojem *pery* dokonce několik studentů přeložilo jako množné číslo od slova *pero*. *Šošovica* je pak podle názoru několika žáků *druh slovenské polévky* či slovenský výraz pro *hrách*. Většina respondentů se však nepokoušela hádat význam a raději slovo ponechala bez překladu.

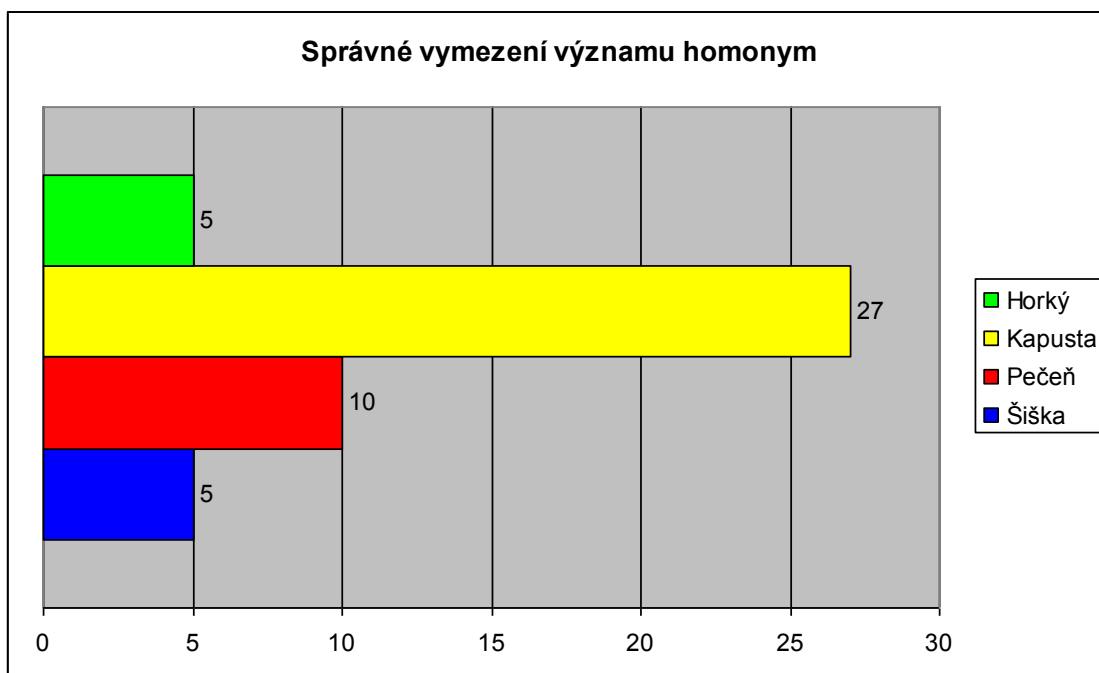
Pokud se zaměříme na porozumění a schopnost přeložit izolované slovenské výrazy do češtiny vzhledem k pohlaví či věku žáka, žádná výraznější odchylka či jistá spojitost prokázána nebyla.

K zajímavým výsledkům jsme však dospěli, když jsme schopnost přeložit slovenská pojmenování srovnali s odpověďmi žáků na 10. položku předešlé části dotazníku, v níž měli zhodnotit své porozumění slovenštině. Respondenti hodnotící své porozumění jako výborné, své znalosti slovenštiny prokázali, neboť správně identifikovali devět až čtrnáct výrazů. Jsme rádi, že žáci dokáží objektivně zhodnotit své jazykové znalosti a dovednosti. Uvědomění a přiznání si vlastních mezer v porozumění tak blízkému jazyku jako je slovenština se totiž může stát prvním impulsem ke snaze mladých lidí se s poklesem pasivního bilingvismu začít potýkat a slovenskému jazyku se věnovat, či přimět své učitele, aby se jim slovenštinu snažili přiblížit například v hodinách českého jazyka.

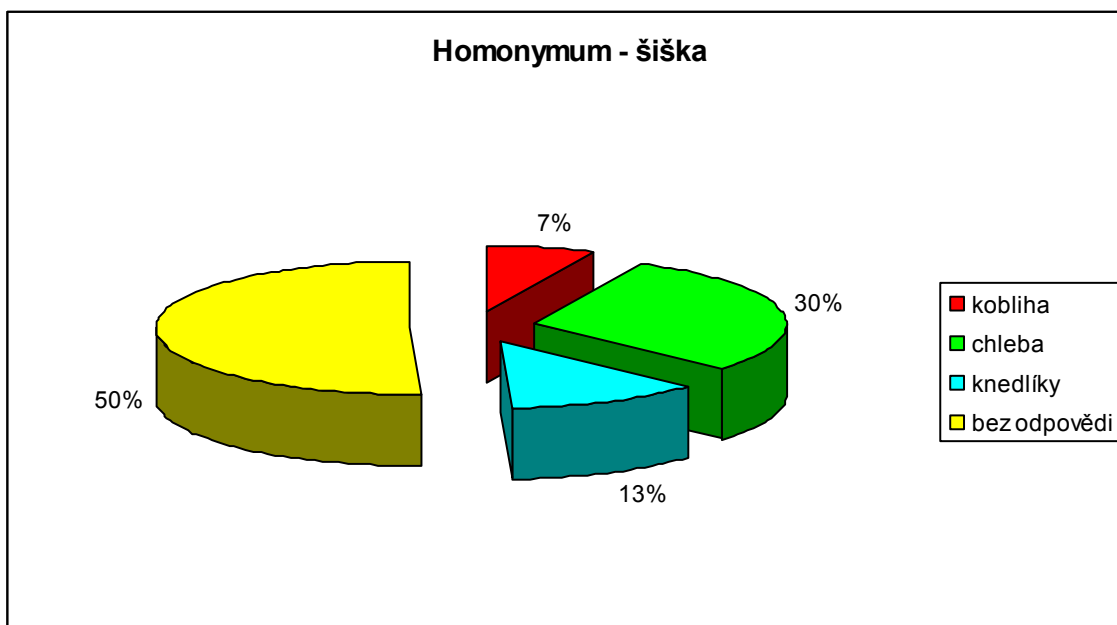
Následující položky dotazníku byly zaměřeny na problematiku tzv. zrádných slov, respektive homonym, která mají v obou jazycích stejný pravopis i stejnou výslovnost, ale odlišný význam. Tentokrát jsme slova nepoužili izolovaně, ale vložili jsme je do vět pro přesné vymezení významu. Žáci pak měli za úkol správně přeložit pouze jednotlivé podtržené výrazy. Jednalo se o následující výpovědi: *Na obed sme mali šišky s džemom.*; *Dal by som si bravčovú pečeň.*; *Nemám rád kapustu.*; *Tento nápoj je horký.*

Z níže umístěného grafu můžeme sledovat, že slovenská homonyma žákům činila nemalé obtíže. Celkově nejlépe se dokázali vyrovnat s výrazem *kapusta* (ve větě *Nemám rád kapustu*), který správně překládali jako slovenský výraz pro *zelí*. Největší problém mladým činilo slovenské pojmenování *horký*, které automaticky ztotožňovali s českým adjektivem *horký*, nikoli *hořký*, a slovo *šiška*, které zaměňovali s českým výrazem *knedlík* či *chleba* (namísto *kobliha*).

Graf č. 15: Správné vymezení významu homonym

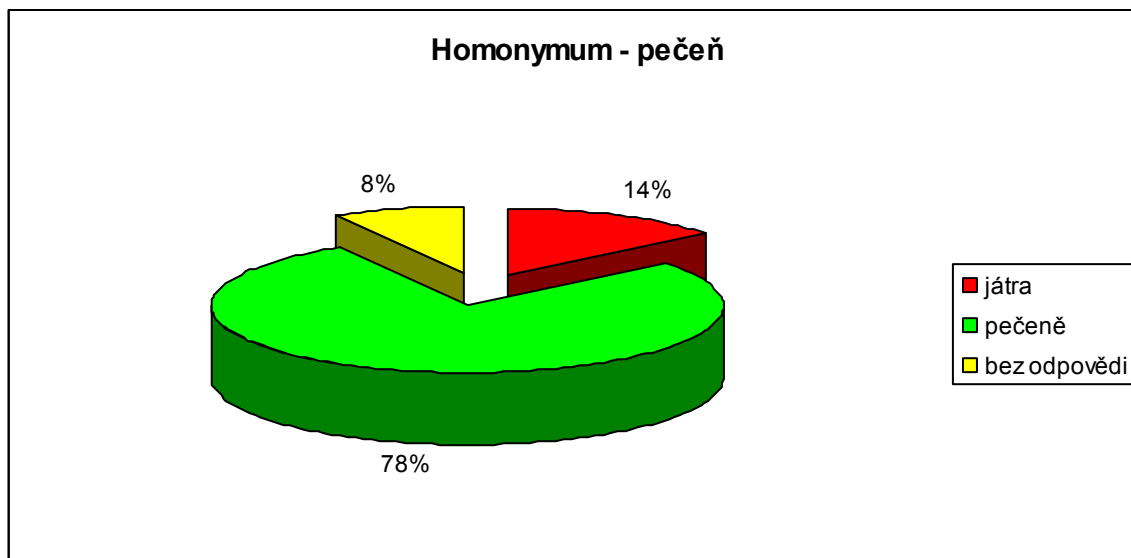
Graf č. 16: Vymezení významu homonyma - šiška

Prvním slovenským slovem, jež měli studenti přeložit, byl výraz *šiška*, který ve slovenštině může mít význam *borovicová šiška* nebo *kobliha*. Pouhých 7 % respondentů správně vymežilo ve větě *Na obed sme mali šišky s džemom.*, že výraz *šiška* znamená české pojmenování *kobliha* (viz graf č. 16). Mylně si obsah pojmu *šiška* vykládalo 20 % studentů. Domnívali se, že se jedná

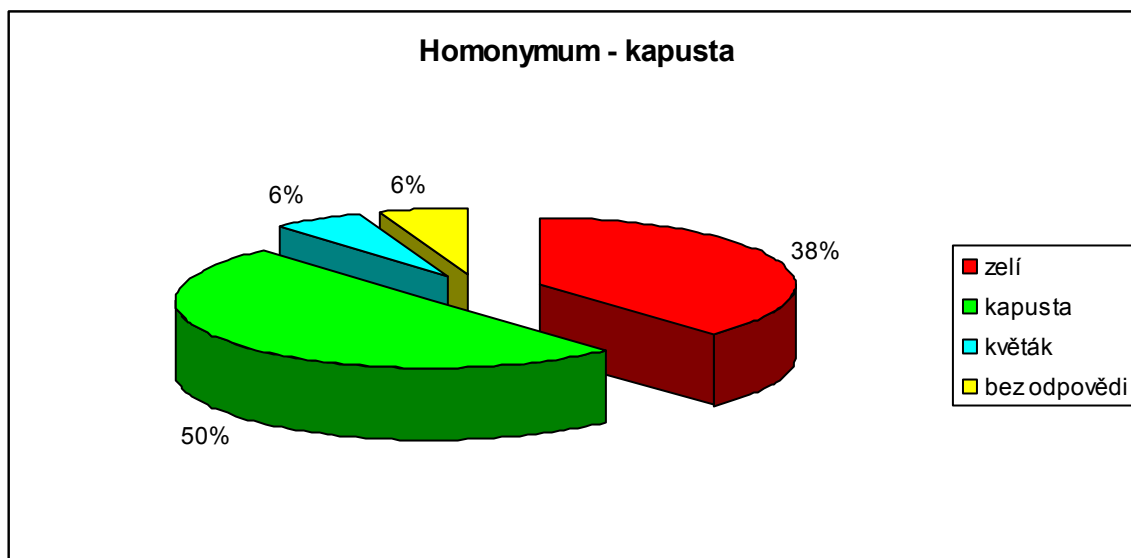
o ekvivalent k českému slovu *chléb* či *knedlík*. Bez odpovědi zůstala otázka u 30 % žáků.

Graf č. 17: Vymezení významu homonyma - pečeň

Další pojmenování je žákům pravděpodobně známější než předchozí výraz. Ve větě *Dal by som si bravčovú pečeň*. 14 % dotazovaných správně poznalo, že se hovoří o *vepřových játrech* (viz graf č. 17). Význam slovenské věty však správně nerozpoznalo celkem 78 % oslovených. Byli přesvědčeni, že se jedná o *vepřovou pečení*.

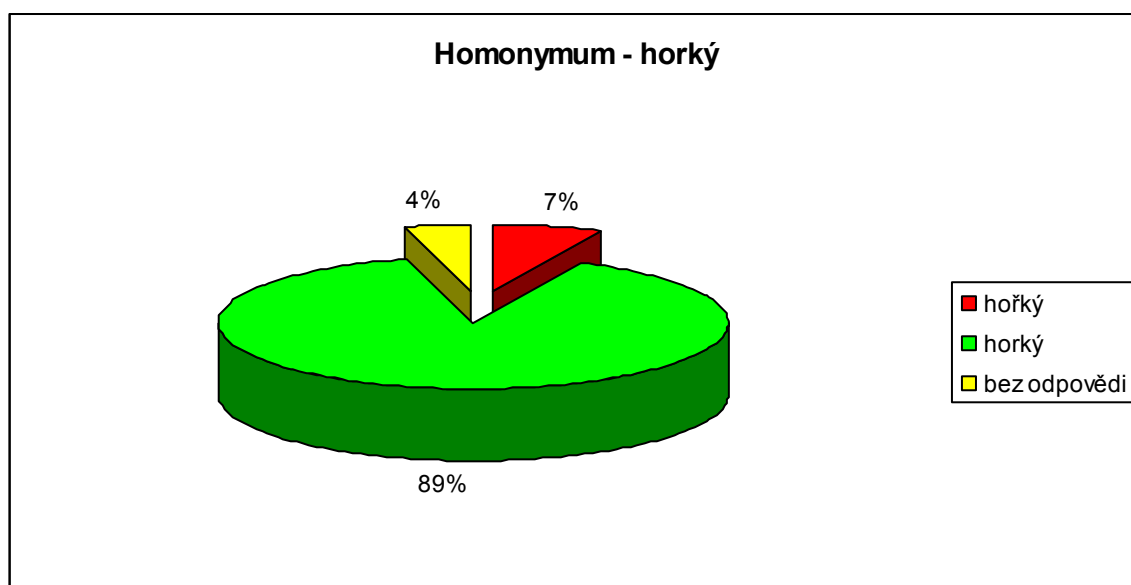
Graf č. 18: Vymezení významu homonyma - kapusta

Naopak slovenské slovo *kapusta* nebylo pro žáky náročné na interpretaci. Jak můžeme sledovat z výše uvedeného grafu, správně rozpoznalo, že se jedná o slovenský ekvivalent k českému pojmu *zelí* 38 % oslovených žáků. Ze zúčastněných respondentů bylo 50 % přesvědčeno, že výraz *kapusta* má stejný význam jako totožné české pojmenování. *Kapustu* si pak jako slovenský výraz pro *květák* mylně vykládalo 6 % žáků. Stejně množství dotazovaných zanechalo otázku bez odpovědi.

Překvapivě velké obtíže pro žáky představovala poslední slovenská věta (*Tento nápoj je horký.*). Z následujícího grafu vyplývá, že pouze 7 % dotazovaných rozeznalo, že slovenský výraz *horký* znamená v češtině *hořký*. Pravděpodobně pod vlivem češtiny jako mateřského jazyka se 89 % dotazovaných domnívalo, že se jedná o identický význam jako v češtině, tedy *horký*.

Graf č. 19: Vymezení významu homonyma - horký

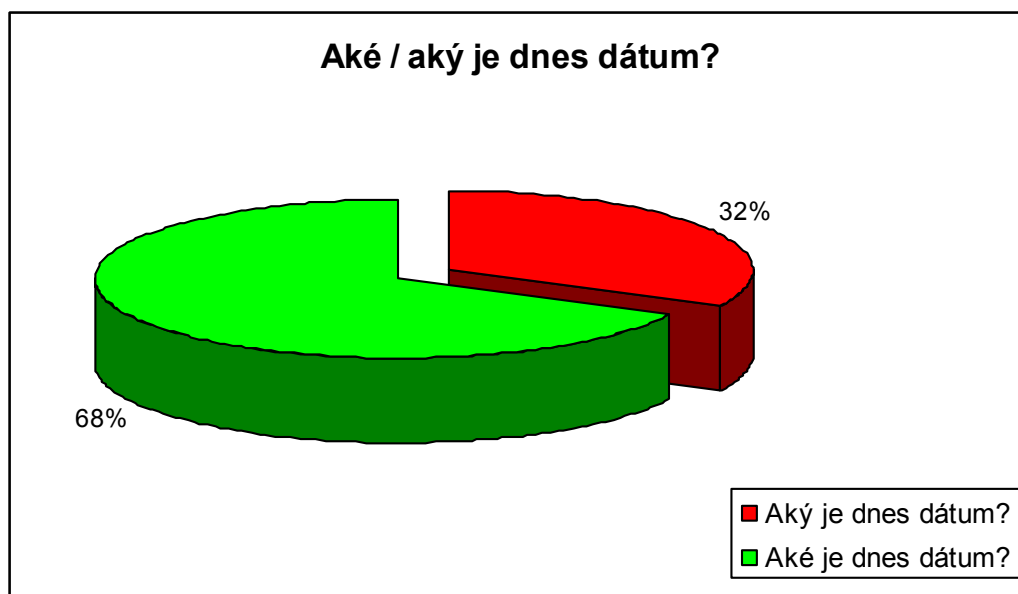
Výše popisovaná druhá část dotazníkového šetření prokázala, že tzv. zrádná slova, v tomto případě výrazy, jež mají shodnou podobu, ale odlišný smysl, představují pro žáky velká úskalí. Zejména se to týká případů, kdy je podoba slova totožná s českou podobou do té míry, že se vnucuje český význam, jenž však neodpovídá obsahu textu.

Při analýze výsledků druhé části dotazníku se opětovně potvrdilo, že sebehodnocení respondentů v otázce porozumění slovenštině bylo objektivní.

Větší úspěšnost v překladu slovenských homonym do správného českého tvaru opětovně prokázaly žáci, kteří svou znalost slovenštiny ohodnotili jako výbornou či dobrou.

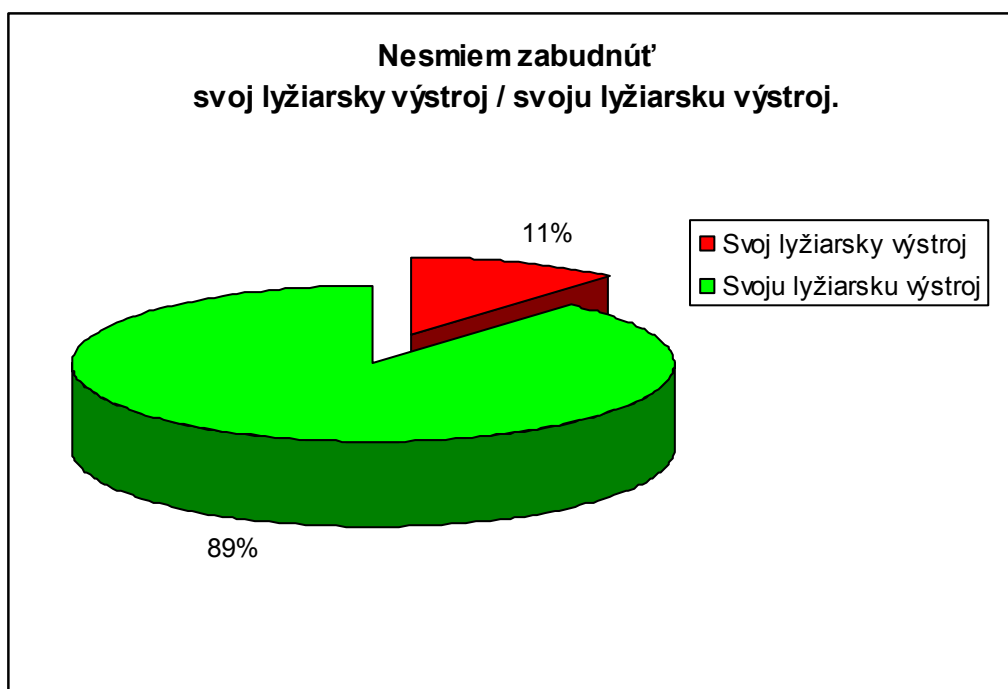
Následující položky šetření sledovaly, jak si žáci poradí s dalším typem zrádných slov, s výrazy, které mají v češtině rozdílnou kategorii rodu, odlišný pravopis či výslovnost. Výsledky znovu jasně korespondovaly se sebehodnocením žáků z prvního dotazníku.

Graf č. 20

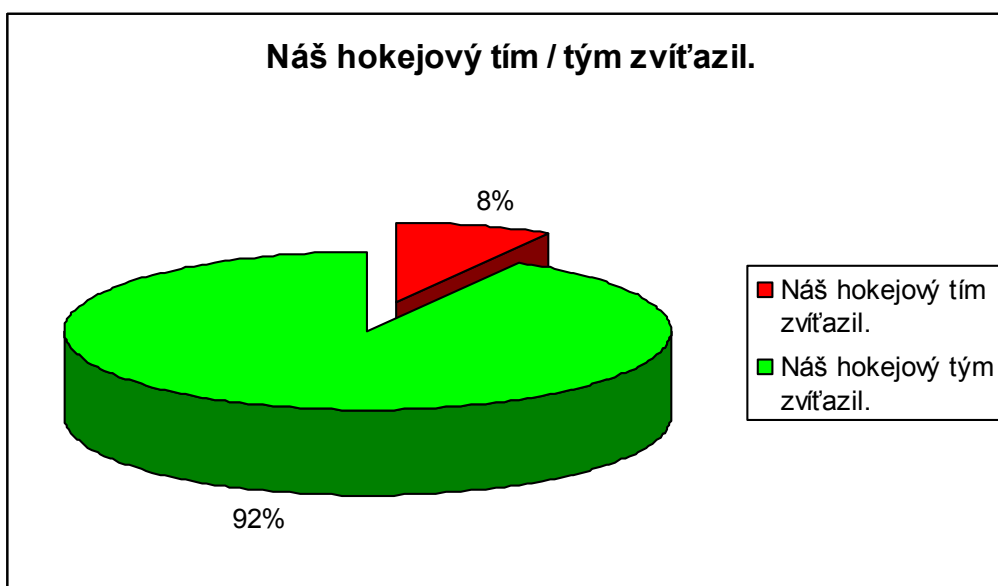
V prvních dvou větách (***Aké / Aký je dnes dátum?***; ***Nesmiem zabudnúť svoj lyžiarsky výstroj / svoju lyžiarsku výstroj.***) měli žáci správně identifikovat kategorii rodu. V češtině je slovo *dátum* rodu středního narozdíl od slovenštiny, kde je *dátum* rodu mužského. Správně aplikovalo slovenský rod v tomto případě 32 % dotazovaných (viz graf č. 20), což lze vysvětlit vlivem mateřského jazyka. Obdobně tomu bylo i u druhé věty, kde slovo *výstroj*, které je ve slovenštině rodu mužského, nesprávně zařadilo do rodu ženského celkem 89 % respondentů (viz graf č. 21). Je nasnadě, že při používání slovenského jazyka je nezbytné používat náležité slovníky a při nejistotě ve skloňování si jmenný rod ověřit.

Graf č. 21

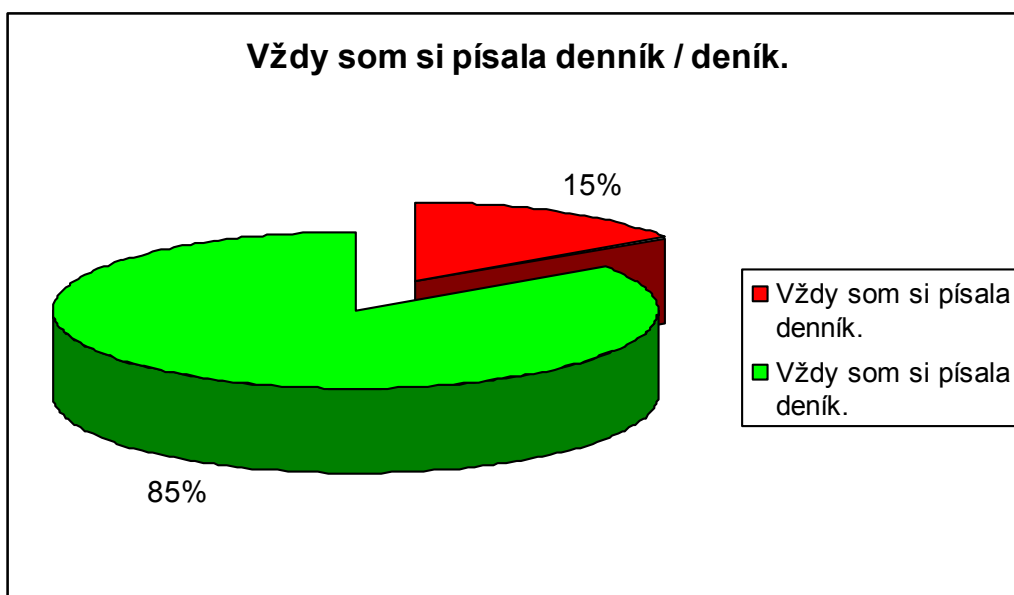

Následující ukázkové věty zařazené do dotazníku se zaměřovaly na další kategorii zrádných slov, tj. výrazů, které mají totožný význam, ale odlišnou grafickou či zvukovou podobu. První výpověď (*Náš hokejový **tím** / **tým** zvíťazil*), u níž měli dotazovaní správně určit tvar podstatného jména, prokázala, že obdobné slovenské výrazy činí žákům nemalé obtíže. Jak je patrné z níže uvedeného grafu (viz graf č. 22), pouhých 6 respondentů se správně domnívalo, že slovenština používá výraz *tím* narozdíl od české obdoby *tým*. Slovenský výraz *tím*, byl převzat stejně jako v češtině z anglického výrazu *team* (původní význam „spřežení“), což je skupina lidí, která společně plní nějaký úkol nebo chce dosáhnout určitý cíl. Jedná se tedy o slovo stejného významu i původu, ačkoli s odlišným pravopisem.

Graf č. 22

Graf č. 23

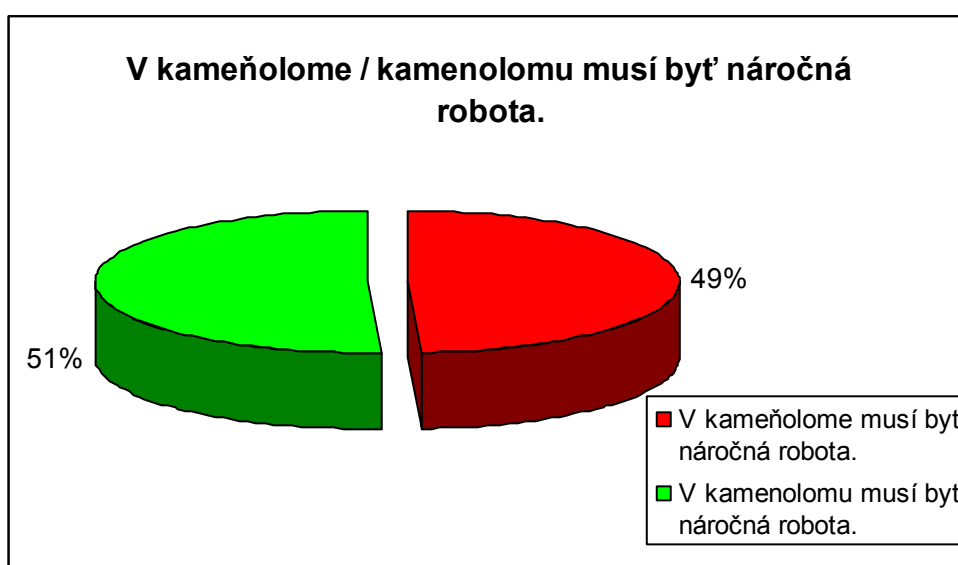

Dalším úkolem žáků nižších tříd prostějovského gymnázia bylo rozpoznat správný slovenský pravopis ve větě *Vždy som si písala **denník** / **deník***. V tomto případě dobře odpovědělo 15 % dotazovaných (viz graf č. 23). Slovenský výraz *denník* je odvozen stejně jako jeho česká podoba od slova *den*. V češtině i ve slovenštině se pravopis slov se zdvojenými souhláskami řídí stavbou slova. Zdvojené souhlásky vznikají na tzv. švu, tedy na styku kořene s příponou, např. *ran-ní*, *den-ní*. Dvě *n* píšeme v češtině zpravidla tehdy, je-li základovým jménem podstatné jméno a k němu přistupuje přípona *-ní* nebo *-ný* (*kamenný*, *cenný*).

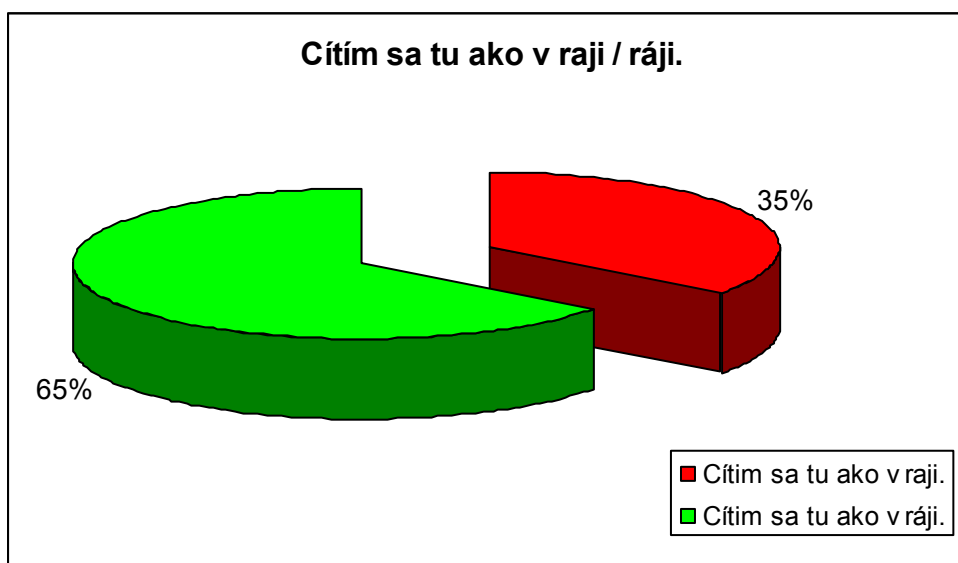
Zdvojené hlásky však nevznikají ve slovech s příponami *-ík, -ice, -ěný* (např. *viník, den-ík, vin-ice* atd.).

Zajímavým výsledkem bylo, že používání češtiny jako mateřského jazyka neovlivnilo u respondentů pravopisnou chybu v další slovenské větě – *V kameňolome / kamenolomu musí byť náročná robota*. Nominativ singuláru zmíněného substantiva ve slovenštině zní *kameňolom* a skloňuje se pomocí vzoru *dub* (lokál singuláru – *dube*). Celkem 49 % dotazovaných si slovenskou podobu výrazu nezaměnilo s českou (viz graf č. 24).

Graf č. 24

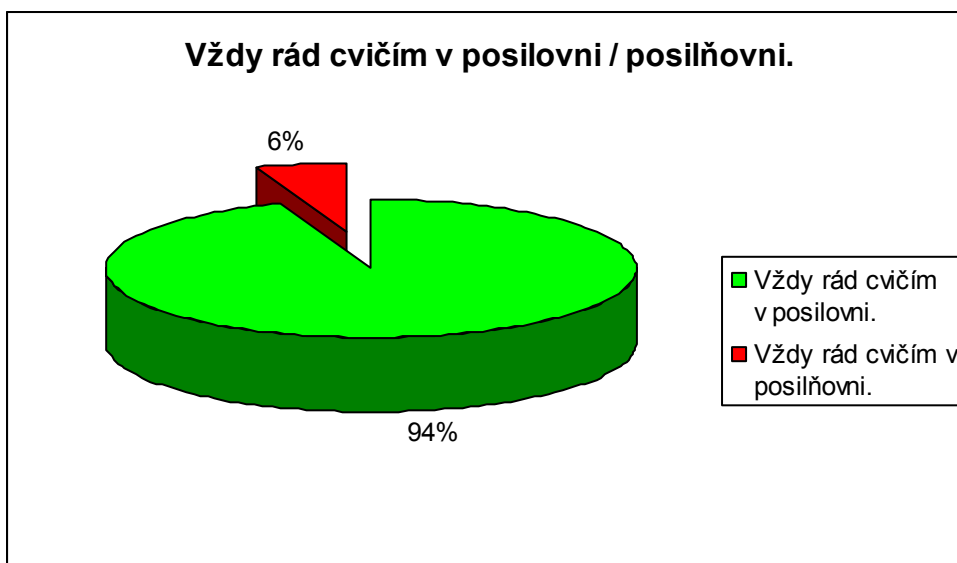
Graf č. 25

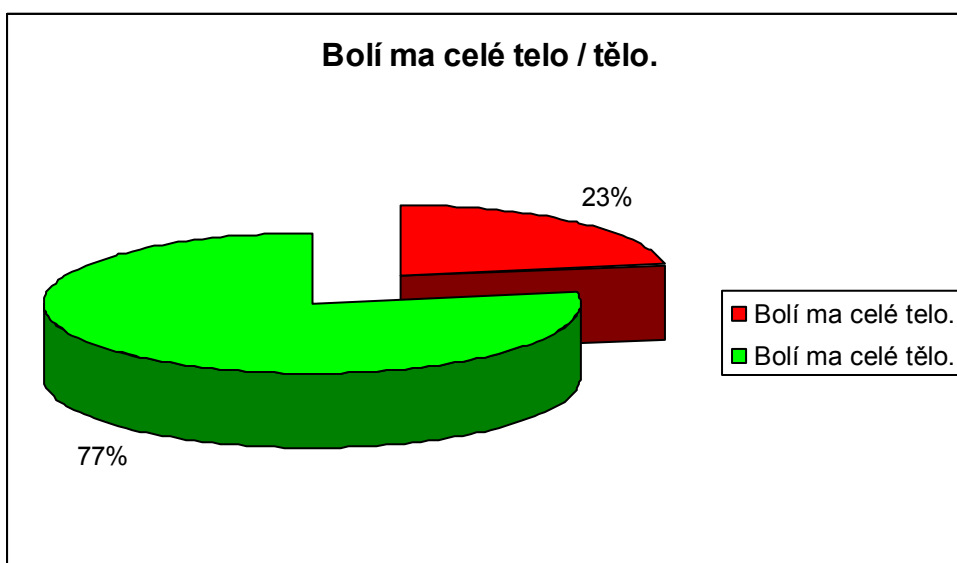
V pořadí šestá věta (*Cítim sa tu ako v **raji** / **ráji**.*) ve srovnání s ostatními rovněž nečinila žákům obtíže. Jak můžeme sledovat z výše umístěného grafu, korektní slovenskou podobu slova bez kvantity použilo celkem 35 % žáků.

Následující věta (*Vždy rád cvičím v **posilovni** / **posilňovni**.*) však pro studenty představovala jednoznačně největší úskalí. Správný tvar *v posilňovni*, jež má v nominativu singuláru podobu *posilňovňa* a skloňuje se podle slovenského vzoru *ulica*, rozpoznalo pouze 6 % dotazovaných (viz. graf č. 26).

Graf č. 26

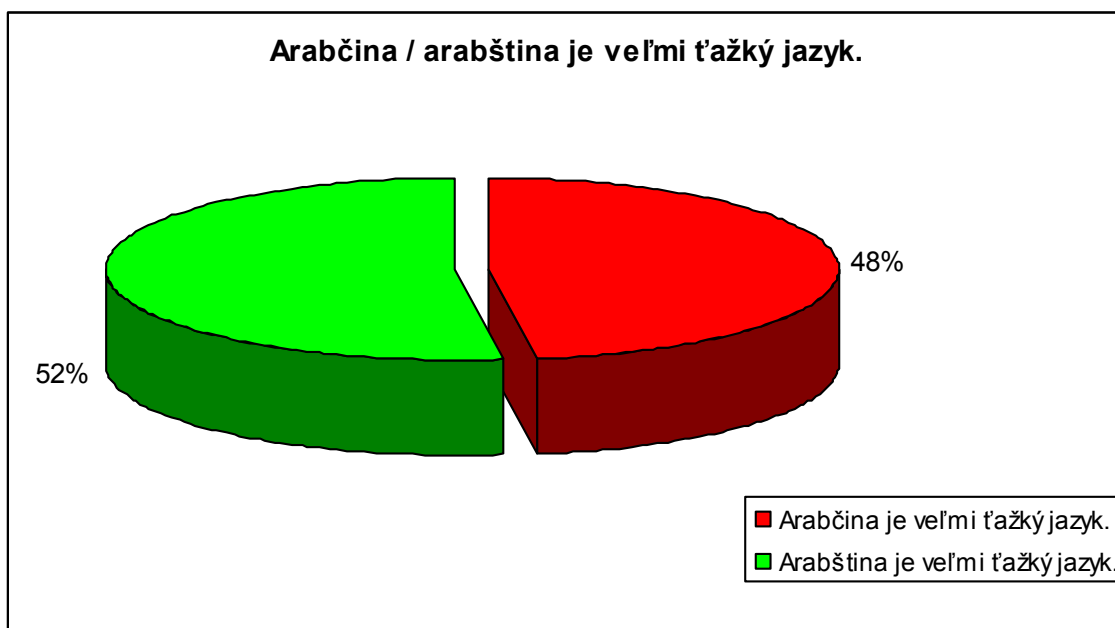

Graf č. 27

S překvapivým úspěchem se setkala v pořadí osmá věta (*Bolí ma celé telo / tělo.*), v níž se jedná o použití slova totožného významu se stejnou výslovností, avšak s odlišným pravopisem. Jak uvádí Pravidla slovenského pravopisu souhlásky *d', t', ň, l'* píšeme jako *d, t, n, l* (bez „mäkčeňa“) před samohláskami *e, i, í* v domácích a zdomácněných slovech, např. *delo, telo, nejaký, leto, divadlo, ticho, nikto* apod.⁷⁸ Korektní slovenský tvar *telo* určilo celých 23 % respondentů (viz graf č. 27).

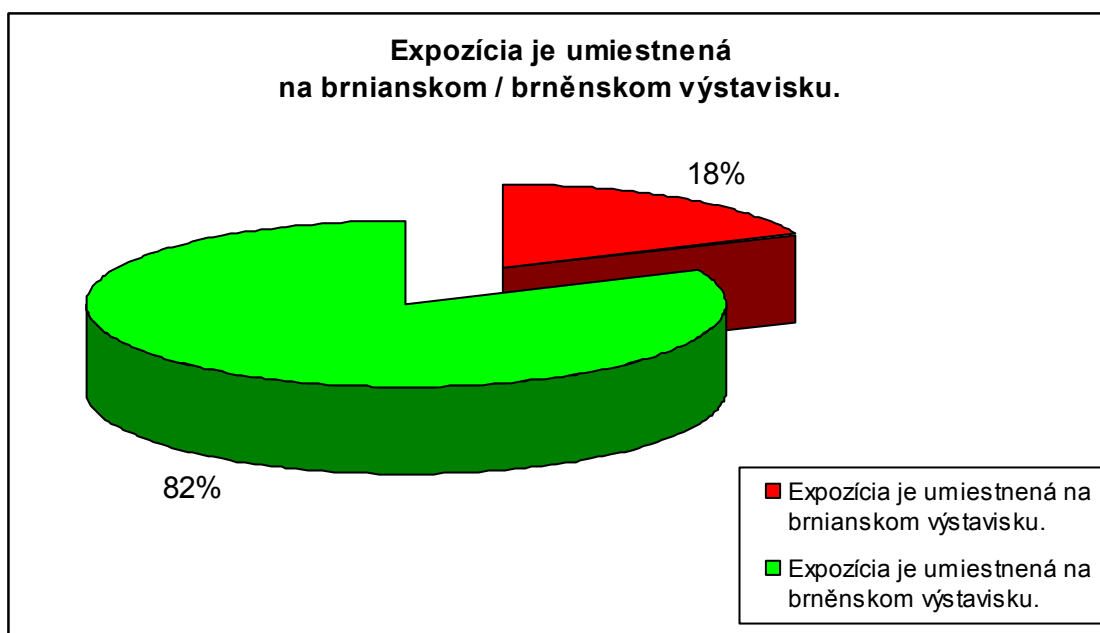
Graf č. 28

Další nástrahou byla pro respondenty věta – *Arabčina / arabština je veľmi ťažký jazyk.* V tomto případě se jedná o slovo stejného významu v češtině i slovenštině, ale s odlišnou příponou pro názvy jazyků. I přesto však správný tvar *arabčina* zvolilo 48 % dotazovaných (viz graf č. 28).

⁷⁸ KAČALA, J. a kol. *Pravidlá slovenského pravopisu*. 3., upravené a doplnené vydanie. Bratislava: Veda, 2000, s. 17.

Graf č. 29

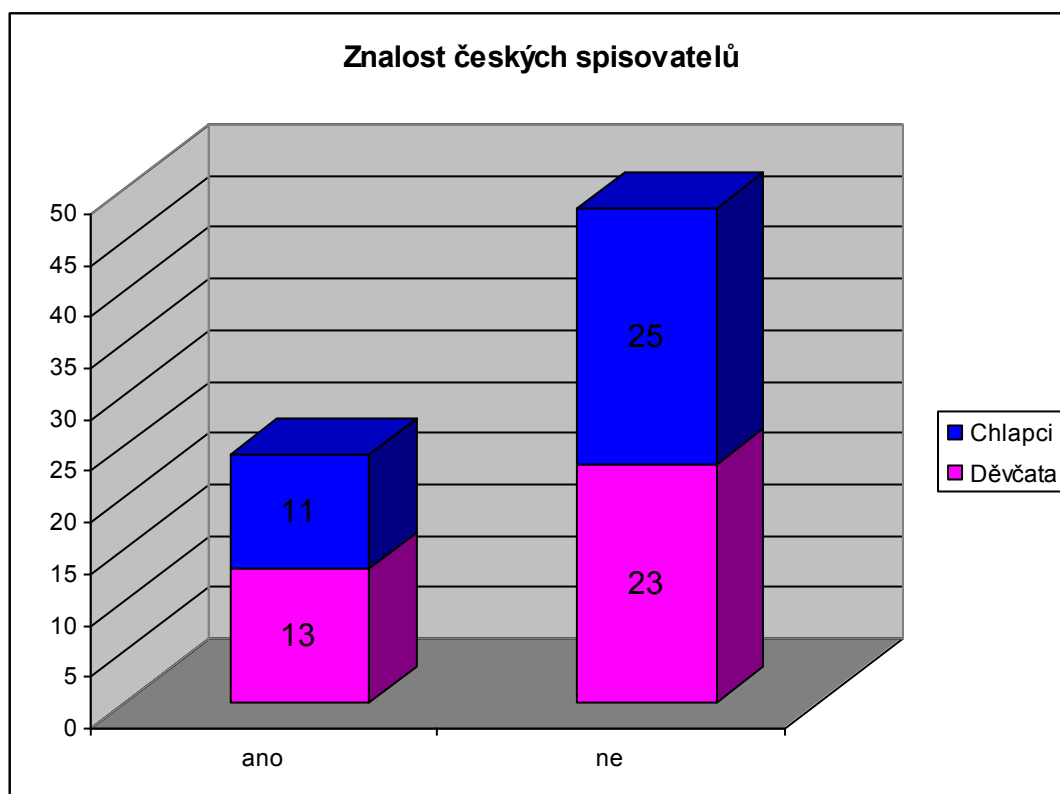

Do stejné skupiny zrádných slov můžeme zařadit také přídavná jména vytvořená od stejného podstatného jména, avšak odlišným způsobem. V tomto případě jsme využili větu *Expozícia je umiestnená na brnianskom / brněnskom výstavisku*. Jak můžeme sledovat z výše umístěného grafu, jen 18 % oslovených žáků správně použilo tvar *brnianskom*.

3.6 Kulturní a společenský přehled slovenských dotazovaných o České republice

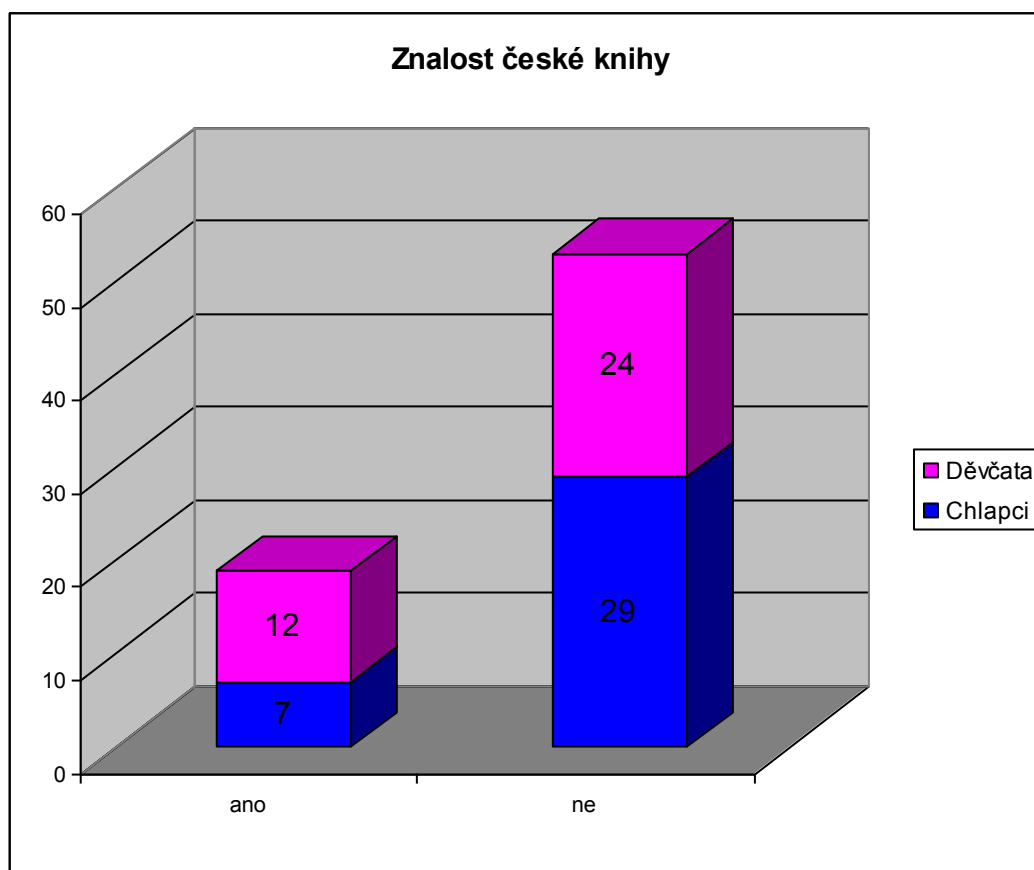
Paralelní průzkum jako u českých respondentů jsme prováděli na Slovensku na Základní škole Šrobárova v Prešově. Následující část práce je zaměřena na otázky zkoumající přehled tentokrát slovenských žáků o české kultuře a nejčastější zdroje jejich kontaktů s českým jazykem. Stejně jako u českých respondentů nás zajímalo, zda žáci sledují programy české televize, jestli se s jazykem svých blízkých sousedů setkávají ve výuce, případně zda by o vyučování češtině byl z jejich strany zájem. Na závěr první části dotazníku jsme opět zařadili otázku, jak by samotní žáci ohodnotili své porozumění českému jazyku. Obdobně jako v předchozím oddílu byly otázky porovnávány z hlediska pohlaví a věku respondentů.

Graf č. 30: Povědomí žáků o českých spisovatelích

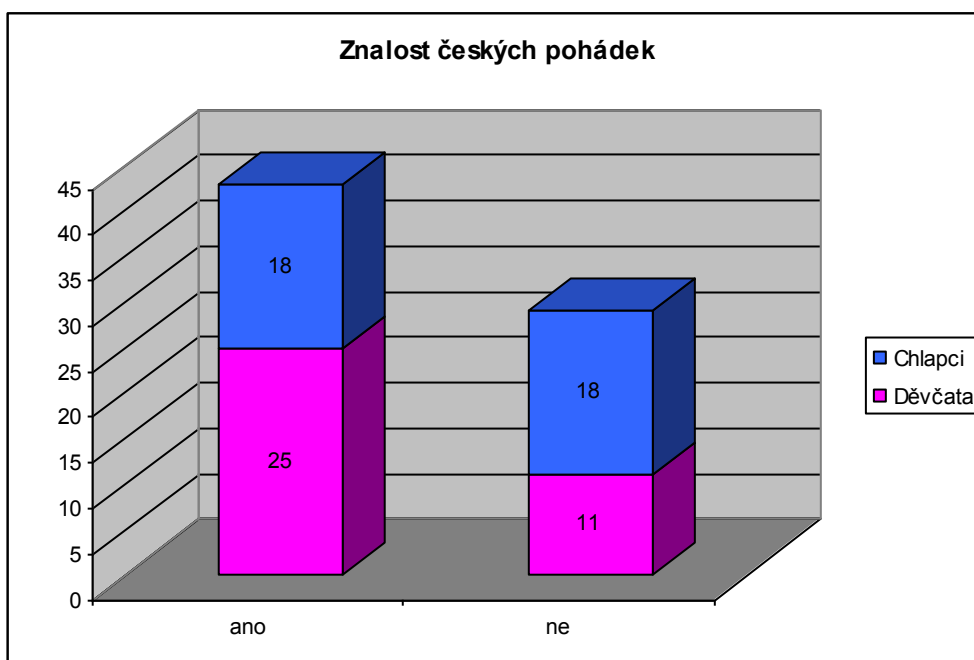
První položka dotazníku zjišťovala povědomí o české literatuře. Na českého spisovatele si vzpomnělo 17,3 % dotazovaných. Nejčastěji, v dvaceti případech, respondenti uváděli autorku Boženu Němcovou a čtyřikrát se objevilo jméno Karla Čapka. Větší část (82,7 %) oslovených slovenských žáků však přiznala, že české představitele literatury nezná. Domníváme se, že zmiňovaná neznalost českých spisovatelů úzce souvisí, obdobně jako u průzkumného šetření mezi českými žáky, s další položkou dotazníku, která zjišťovala, jestli se žáci ve výuce setkali s díly české literatury. Z oslovených respondentů 67 % uvedlo, že se s ukázkami z české beletrie v rámci školní výuky nesetkali. Zajímavým zjištěním je, že podle výsledků dotazníkového šetření se slovenští respondenti s ukázkami z české literatury setkávají častěji než čeští žáci. Přesto však ve znalosti konkrétního spisovatele byli slovenští dotazovaní méně úspěšní.

Graf č. 31: Povědomí žáků o českých literárních dílech

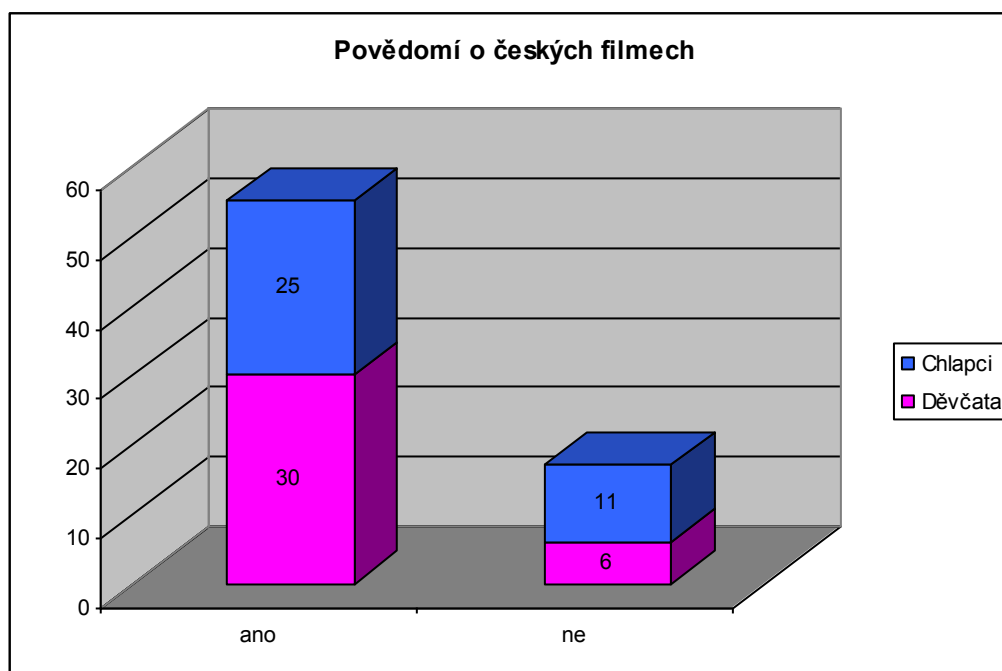
V pořadí druhá položka se zaměřovala na informovanost slovenských žáků o českých literárních dílech. Informovanost o českých knihách prokázalo 26,4 % respondentů (viz graf č. 31). Většinou se jednalo o žáky, kteří u předchozího dotazu prokázali povědomí o českých spisovatelích. Všichni dotazovaní se shodli na jediné knize, a to *Babičce* Boženy Němcové. Domníváme se, že literární tvorba Němcové je na Slovensku poměrně známá. Je to dáno skutečností, že autorka na Slovensku několikrát pobývala a zajímala se o slovenskou ústní lidovou slovesnost. Výsledkem její sběratelské činnosti je soubor deseti svazků *Slovenských pohádek a pověstí*. Snahou Němcové bylo sblížit Čechy a Slováky, pravděpodobně i proto je řeč vypravěče psána česky, ale jednotlivé přímé řeči postav jsou slovenské. Právě ukázky z pohádek, pověstí či jiných děl Boženy Němcové jsou podle slov učitelek slovenského jazyka ze ZŠ Šrobárova v Prešově Mgr. Ľubice Džoganikové a Mgr. Anny Partillové často součástí čítanek pro žáky prvního i druhého stupně základních škol.

Graf č. 32: Povědomí studentů o českých pohádkách

Z dětství si na českou pohádku pamatuje 59,7 % dotazovaných (viz graf č. 32). Ve srovnání s českými respondenty (pouze 11,3 % z nich zná slovenskou pohádku) tak mají slovenští žáci o českých pohádkách větší povědomí. Jsme přesvědčeni, že tato situace souvisí nejen s oblibou českých autorů pohádek jako je Božena Němcová, K. J. Erben či Jan Drda, ale i pravidelným vysíláním českých filmových pohádek slovenskými televizními stanicemi. Můžeme to doložit i výsledky dotazníkového šetření, neboť všichni respondenti, jež si vzpomněli na českou pohádku, připomínali její filmovou verzi jako *Tři oříšky pro popelku* (39,5 %), *Zlatovláska* (23,3 %), *Princ Bajaja* (11,6 %), *Hrátky s čertem* (9,3 %), *Sůl nad zlato* (9,3 %) či *O princezně Jasněnce a létajícím ševci* (7 %).

Graf č. 33: Povědomí o českých filmech

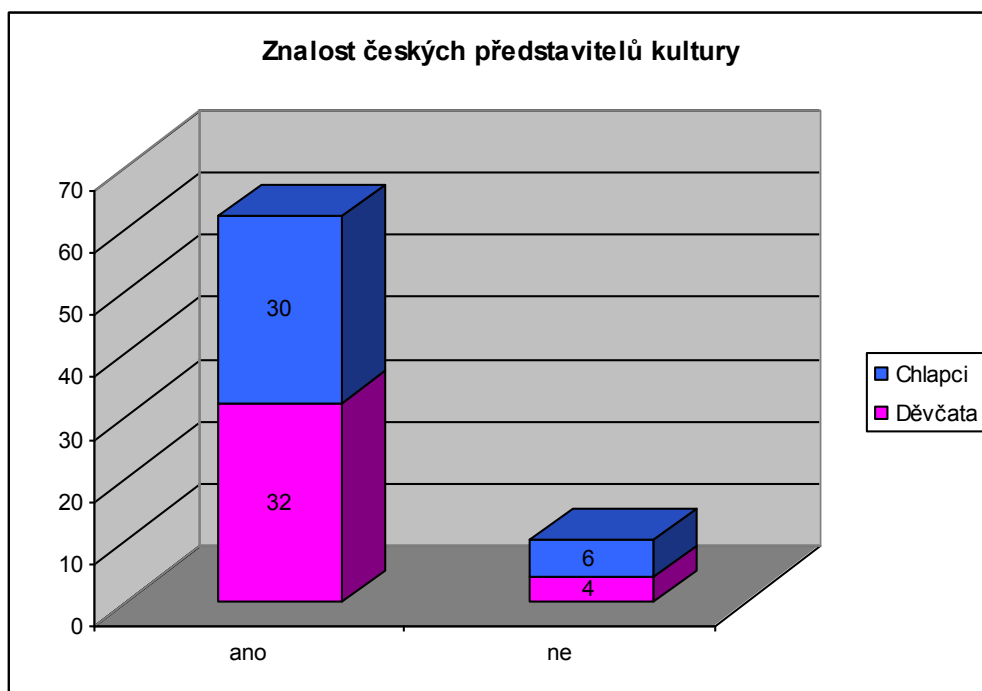

Obdobně lepších výsledků než respondenti z České republiky dosáhli slovenští žáci u čtvrté položky dotazníku zaměřující se na jejich povědomí o českých filmech (viz graf č. 33). Celkem 76,4 % oslovených žáků uvedlo alespoň jeden název českého filmu. Z průzkumu vyplynulo, že mezi slovenskými žáky jsou oblíbeny především současné české filmy určené pro mládež jako komedie *Snowboardáci* (36,4 %) a *Raffáci* (27, 3 %) s herci Jiřím Mádlem a Vojtěchem Kotkem natočené režisérem Karlem Janákem. Slovenští žáci rovněž připomněli filmové pohádky režiséra Zdeňka Trošky *Z pekla štěstí* (20 %) či *Princezna ze mlejna* (11 %) a letní komedii Tomáše Bařiny *Bobule* s podtitulem *Nevinně o víně* (5,3 %).

Zajímavé výsledky přinesla rovněž pátá položka zjišťující přehled žáků o představitelích české kultury. Ze souboru dotazovaných celkem 86,1 % (viz graf č. 34) potvrdilo, že zná alespoň jednoho českého herce, režiséra, zpěváka, sportovce či politika. Z průzkumného šetření vyplynulo, že slovenští i čeští žáci mají povědomí o osobnostech současné kultury sousedního státu. Jak již bylo naznačeno, zmiňovaná situace je dána informovaností mladých lidí prostřednictvím médií, neustálými početnými kulturními kontakty obou zemí a vzájemnou spoluprací na filmových a televizních projektech. Obdobně jako při dotazníkovém šetření mezi českou mládeží zmiňovali slovenští respondenti

nejčastěji jména finalistů československé verze soutěže SuperStar - Martina Chodúra a Moniku Bagárovou. Mezi další vzpomínaná jména patří moderátor Leoš Mareš, zpěvák Karel Gott či Daniel Landa, herci Vojtěch Kotek a Jiří Mádľ a současný český prezident Václav Klaus.

Graf č. 34: Znalost českých představitelů kultury

Jak jsme předpokládali, dotazníkové šetření potvrdilo, že 87 % oslovených slovenských žáků sleduje programy české televize (viz graf č. 35). Odpovědi na zmiňovanou položku nás nepřekvapily do takové míry jako u českých respondentů. Domníváme se, že mládež na Slovensku má větší možnosti kontaktu s českými pořady či českými televizními stanicemi, než je tomu se sledováním slovenského vysílání u jejich vrstevníků v České republice. Tato situace je dána tím, že na celém území Slovenska bylo od rozpadu společného státu možné přijímat vysílání oblíbených českých veřejnoprávních televizí a později i kanálů Nova a Prima. Zároveň nově vznikající soukromé televize Markíza a JOJ běžně do svého programu začleňovali filmy či seriály dabované českými herci. Domníváme se, že významnou událostí pro české i slovenské diváky bude přechod z analogového na digitální vysílání, které oběma národům umožní přijímat signál českých i slovenských televizních stanic a sledovat jejich program. Právě televizní vysílání může podle našeho názoru významně ovlivnit

nejen přehled o současném kulturním a politickém dění v sousedním státě, ale i míru pasivního bilingvismu dnešní mladé generace.

Graf č. 35: Sledování programů české televize

Další položka dotazníku se zaměřovala na setkání mladých lidí s ukázkami z děl českých spisovatelů ve výuce. Jak je patrné z níže umístěného grafu, během školní docházky se s ukázkami z české literatury setkala 33 % respondentů. Ze srovnání výsledků českého a slovenského dotazníkového šetření vyplývá, že slovenští žáci pracují s literárními ukázkami ve výuce častěji. Stejně jako v České republice, i na Slovensku vstoupil v roce 2008 v platnost nový zákon o výchově a vzdělávání, který mimo jiné zavádí do praxe slovenských škol nové kurikulární dokumenty - Státní vzdělávací programy (SVP). Ty jsou obdobou našich Rámcových vzdělávacích programů, vycházejí ze stejné filozofie, přesto se od nich svým obsahem v některých momentech liší. Obdobně jako v českém školství však záleží jen na učiteli, zda zařadí do výuky poučení o českém jazyce či ukázky z děl českých autorů.

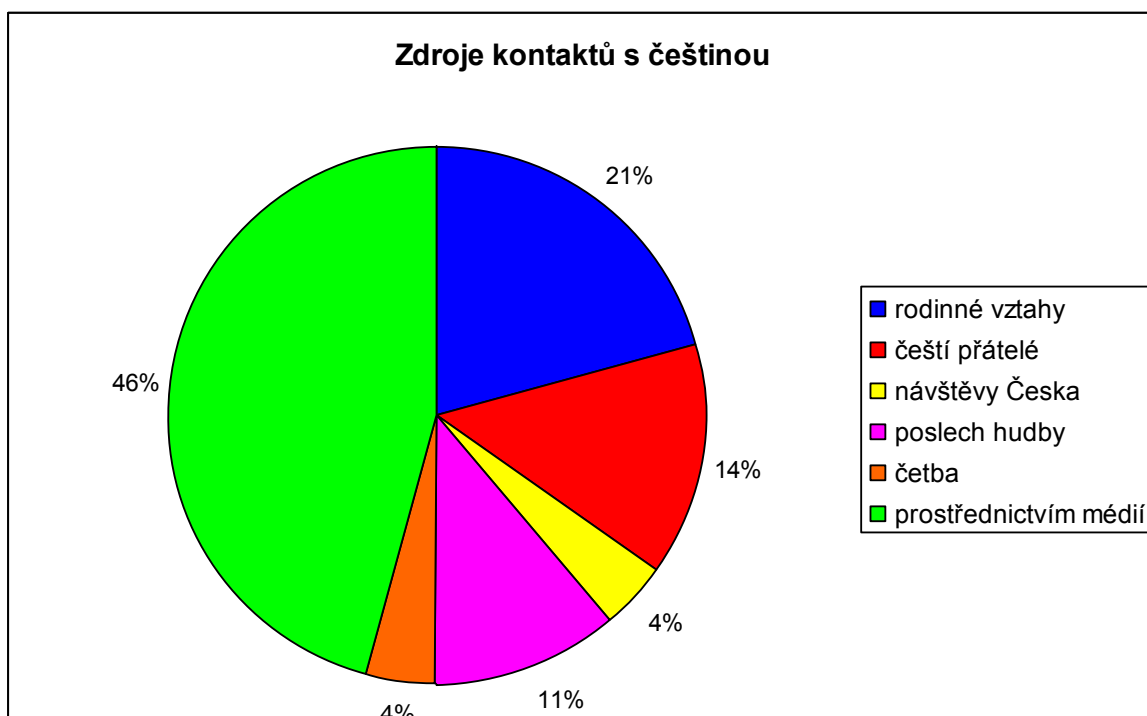
Graf č. 36: Setkání s ukázkami z české literatury ve škole

Následující položka průzkumného šetření zjišťovala, prostřednictvím jakých kontaktů se žáci základní školy setkávají s češtinou. Žádný z oslovených respondentů nevedl, že se by se s jazykem sousedního státu neseťkával.

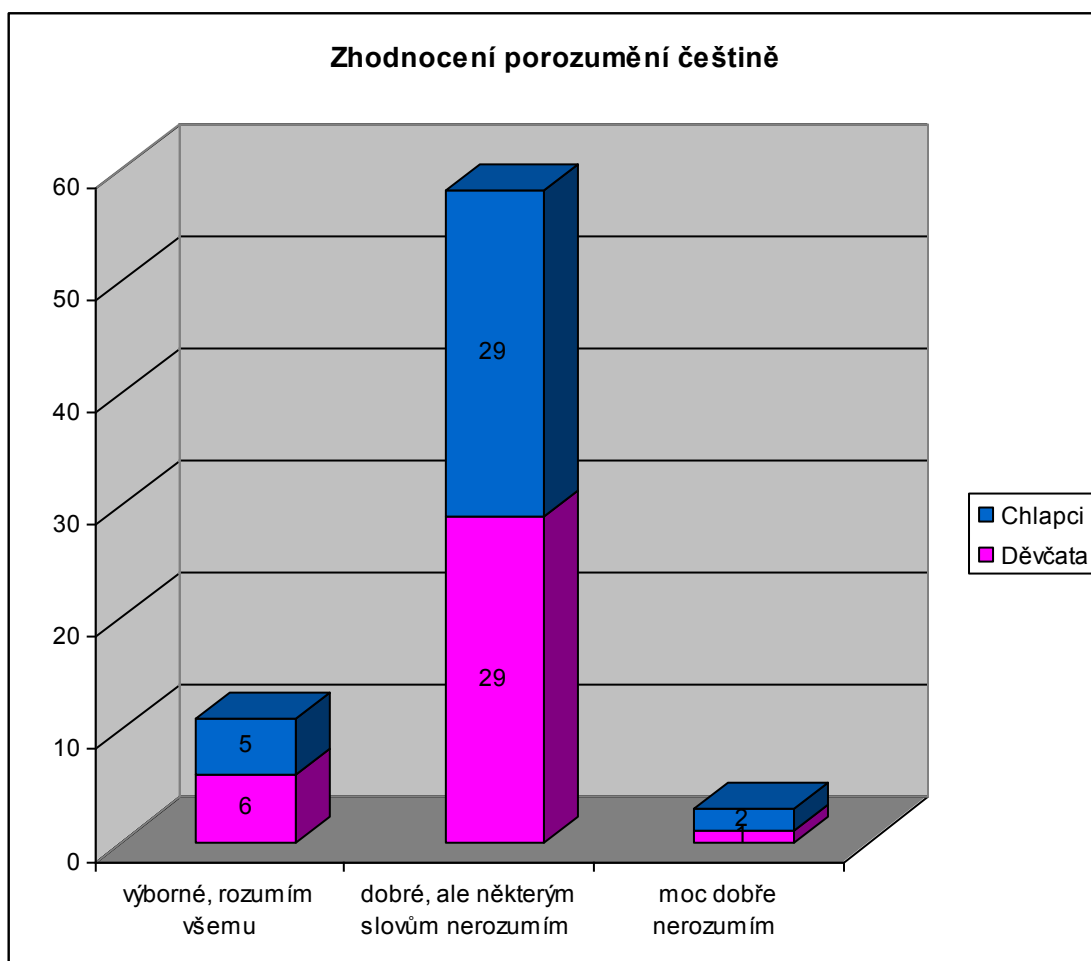
Mezi nejčastěji uváděné zdroje kontaktů s češtinou (46 %) patří média (viz graf č. 37). Tato situace je analogická k českému dotazníkovému šetření, kde jsme dospěli ke stejnému závěru u českých žáků a jejich střetávání se se slovenským jazykem. Zajímavým zjištěním však bylo, že dalšími nejčastěji uváděnými zdroji kontaktů slovenských respondentů s češtinou jsou rodinné vztahy a styky s českými přáteli. Předpokládáme, že slovenští respondenti mohou přicházet do kontaktu s češtinou prostřednictvím návštěv svých příbuzných z České republiky či rodinných příslušníků, jež jsou původem Češi, ale v současnosti žijí na Slovensku. Další možností jsou podle našeho mínění smíšená manželství, kdy jeden z rodičů pochází z Čech. Domníváme se, že právě vyrůstání dítěte v bilingvním prostředí či setkávání se s češtinou v rámci rodinné komunikace nebo přátelských vazeb je nejpřirozenějším způsobem, jak zvýšit míru porozumění druhému jazyku.

Graf č. 37: Nejčastější zdroj kontaktů žáků s češtinou

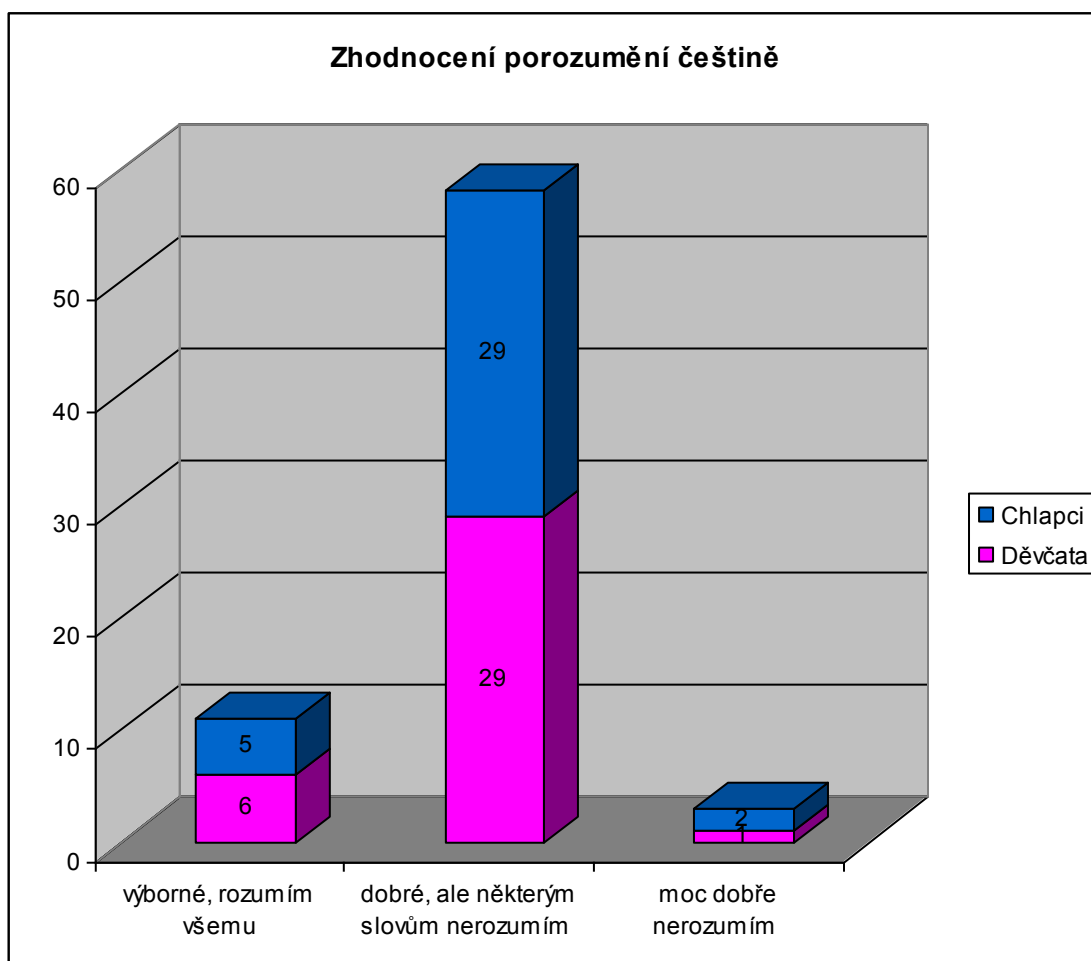
Další dotazníková položka zjišťovala, zda je podle souboru respondentů nezbytné překládat české knihy do slovenštiny či dabovat české filmy. Větší část dotazovaných, celkem 65,3 % (viz graf č. 38), se shodla na tom, že překlady českých děl nejsou nezbytně nutné. V porovnání s českými respondenty, kteří by překlady ze slovenštiny do češtiny alespoň u některých děl uvítali v 62 % případů, pouze 30 % oslovených slovenských žáků považuje za vhodné překládat například dětské knihy či pořady a filmy nebo odbornou literaturu. Zmiňované rozdílné výsledky mezi postoji českých a slovenských respondentů lze vysvětlit i prostřednictvím odpovědí na předchozí položky dotazníku. Slovenští žáci se celkově častěji setkávají s češtinou prostřednictvím médií i školního vyučování než jejich vrstevníci z České republiky. Pravděpodobně i proto jim porozumění češtině nečiní významné obtíže a překlady knih či filmů do národního jazyka nepovažují za potřebné.

Graf č. 38: Nutnost překladů z češtiny

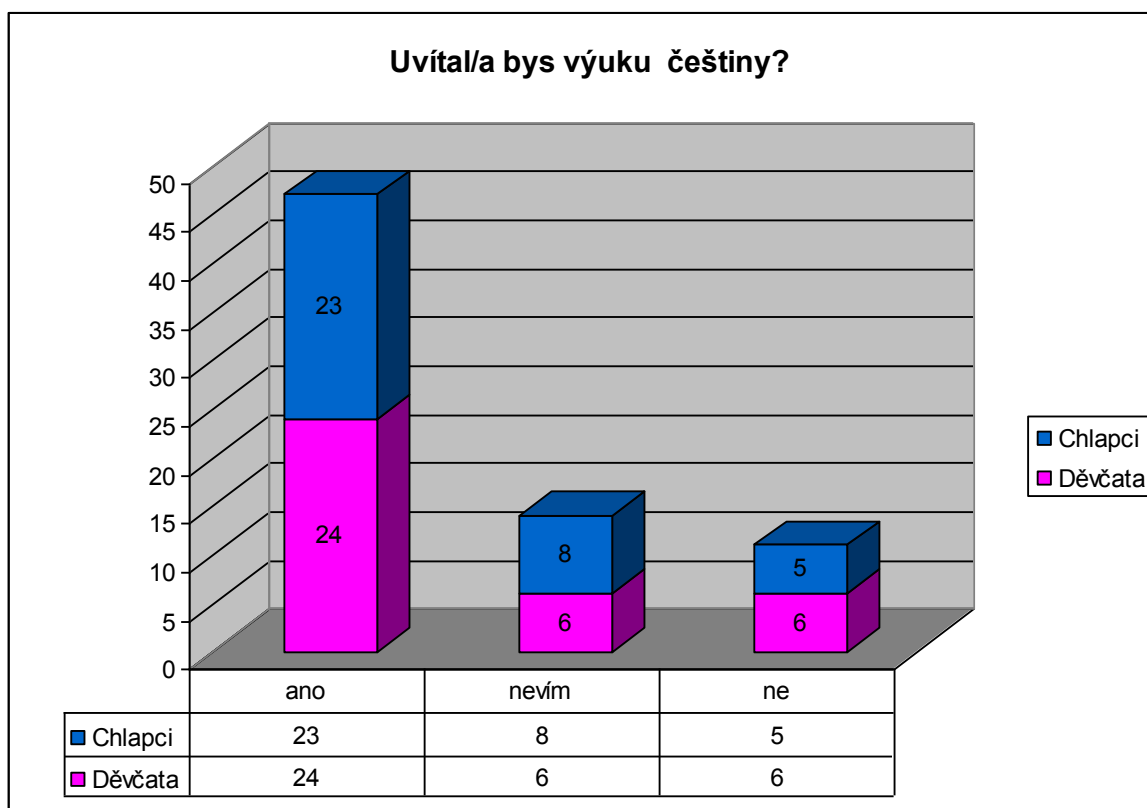
Předposlední položka první části dotazníku žáky vybízela k vlastnímu zhodnocení jejich porozumění českému jazyku. K tomu, že jim činí čeština potíže a moc dobře jí nerozumí, se přiznalo 4,2 % oslovených žáků (viz graf č. 39). Ve srovnání s vlastním zhodnocením porozumění slovenštině u českých žáků, mají slovenští respondenti o svých jazykových schopnostech vyšší mínění. Své porozumění češtině jako výborné označilo 15,3 % respondentů a 80,5 % dotazovaných pak uvedlo, že českému jazyku rozumí dobře, i když připouští, že některá slova neznají a nerozumí jejich významu. Při zpracování výsledků druhé části dotazníkového průzkumu zaměřené na schopnost pochopení českým výrazům nás pak zajímalo, zda slovenští žáci své porozumění češtině při zodpovídání 10. položky důsledně zvážili a zda své jazykové schopnosti nepřecenili.

Graf č. 39: Zhodnocení porozumění češtině

Závěrečná položka prvního oddílu dotazníku zjišťovala, zda by si žáci ZŠ Šrobárova v Prešově přáli výuku českého jazyka na své škole (např. v rámci vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace). Níže uvedený graf ukazuje, že celkem 65,2 % oslovených by zpestření vyučování o češtinu uvítalo. Možnost „nevím“, zvolilo 19,4 % respondentů a negativní postoj k výuce češtiny vyslovilo 15,4 % dotazovaných. Ve srovnání s výsledky z českého šetření mají o výuku jazyka sousedního státu větší zájem právě slovenští žáci. Pravděpodobně to úzce souvisí s tím, že setkávání s českým jazykem je pro ně samozřejmé a porozumění jim nečiní obtíže.

Graf č. 40: Postoj k výuce češtiny

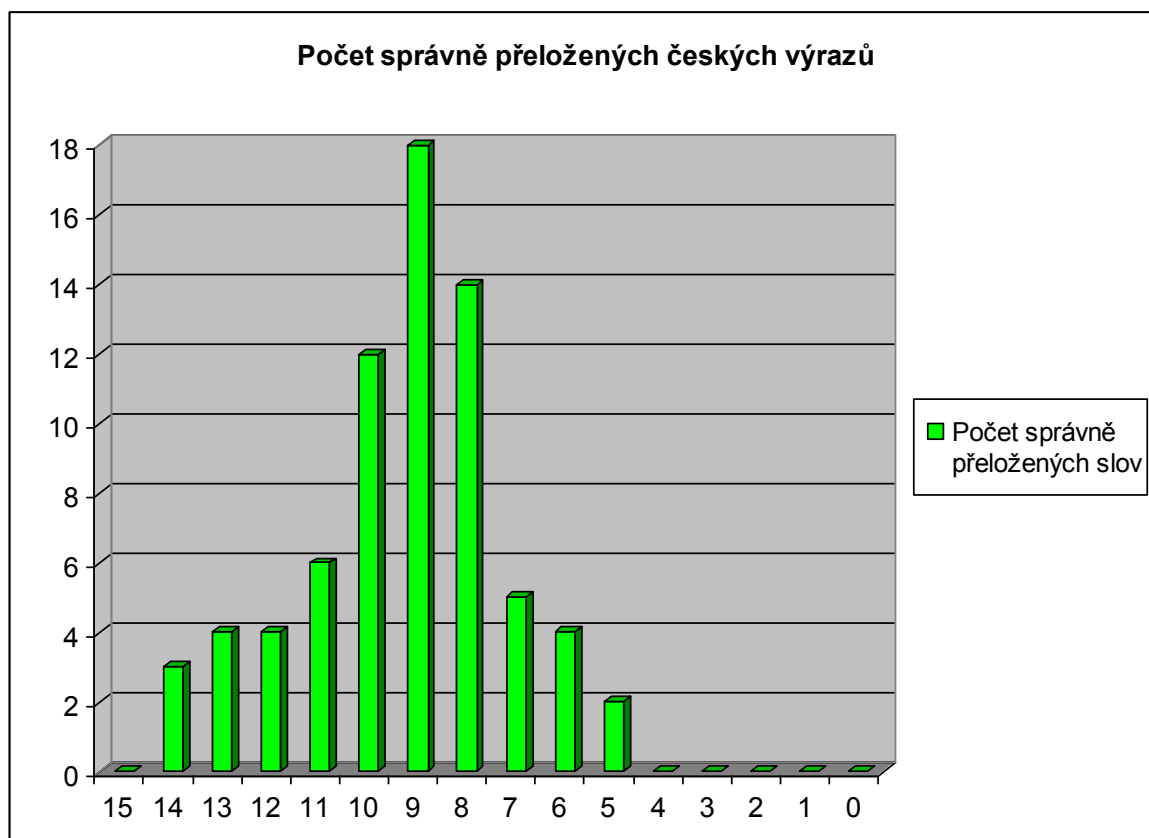
3.7 Porozumění žáků češtině na základě výsledků dotazníkového šetření

Záměrem druhé části dotazníku bylo určit, do jaké míry jsou žáci ZŠ Šrobárova v Prešově schopni porozumět českému textu, a především izolovaným slovenským výrazům, které mají v jejich mateřském jazyce rozdílnou formu. Rovněž nás zajímalo, jak se vyrovnávají s problematikou tzv. zrádných slov, zda jsou si vědomi jejich odlišného významu ve slovenštině, zda si správně vysvětlují jejich smysl a případně v jaké míře dochází k dezinformaci. Naším cílem bylo také prozkoumat, jestli respondenti v desáté položce dotazníkového šetření ohodnotili své porozumění českému jazyku objektivně nebo své znalosti přecenili.

První položky zmiňovaného dotazníku se obdobně jako v české verzi šetření zaměřovaly na zcela odlišná slova vyskytující se v českém jazyce. Žáci měli za úkol pokusit se patnáct výrazů správně přeložit do slovenštiny. Jednalo se o slova: *čáp, kedlubna, rampouch, skořápka, pulec, chřest, hřbitov, říjen, cop, lékořice, kopretina, skopové, paruka a středník.*

Stejně jako u českého šetření, ani tentokrát nebyl žádný z respondentů v tomto úkolu plně úspěšný. Naopak mile překvapeni jsme byli, že všichni dotazovaní rozpoznali náležitý význam alespoň u pěti českých výrazů. Prostřednictvím následujícího grafu můžeme sledovat, jak si žáci s odlišnými českými výrazy poradili.

Graf č. 41: Počet správně přeložených českých výrazů

Nejvíce žáků (25 %) dokázalo přeložit celkem devět českých výrazů. Ve srovnání s českým průzkumným šetřením, jsou tak slovenští respondenti v překladu rozdílných výrazů úspěšnější. Pokud bychom měli vybrat slova, jež činila při překládání největší potíže, jednalo by se o výrazy *středník*, *chřest* a *lékořice*. Pojem *středník* nedokázal správně přeložit žádný z dotazovaných, překlad slova *chřest* a *lékořice* zvládla jen 3 % žáků.

Výraz *chřest* se žáci většinou vůbec nepokusili přeložit či jej zaměňovali s hovorovým označením *hrkalka* (chrastítka) či označením pro *krstiny* (česky křest). Pojmenování *lékořice* pak v 68 % případů zaměňovali se slovem *škorica*. Ve slovenštině je korektním označením českého *lékořice* výraz *sladké drievko*.

Záměna českých výrazů *skořice* – *lékořice* je pravděpodobně způsobena jejich výraznou podobností. Zajímavým jevem byla bezradnost slovenských respondentů s překladem pojmenování *středník*, jež v češtině označuje slovenskou *bodkočiarku*. Většina dotazovaných ponechala výraz bez překladu a 23 % si jej mylně vykládalo jako české označení pro prst na ruce - *prostředník*, česky *prostředníček*.

Téměř žádné problémy pak slovenským žákům překvapivě nečinily výrazy *čáp*, *hřbitov*, *cop*, *paruka* či české označení kalendářního měsíce *říjen*, které přeložilo v průměru 80 % respondentů.

Některé překlady českých výrazů byly opravdu netradiční. Uvádíme jen několik zajímavých příkladů. Často se studenti mýlili ve výrazu *rampouch*, jež považovali za druh kamene, krompáč či jiný pracovní nástroj. Pozoruhodný byl i překlad slova *kopretina*, které si někteří mylně vykládali jako české pojmenování pro *kôpor*, či výrazu *skořápka*, jež některým připadal jako české označení pro *sýkorku*. *Kedlubna* je pak podle názoru několika žáků *zemiak* či český výraz pro *tekvicu* (česky tykev).

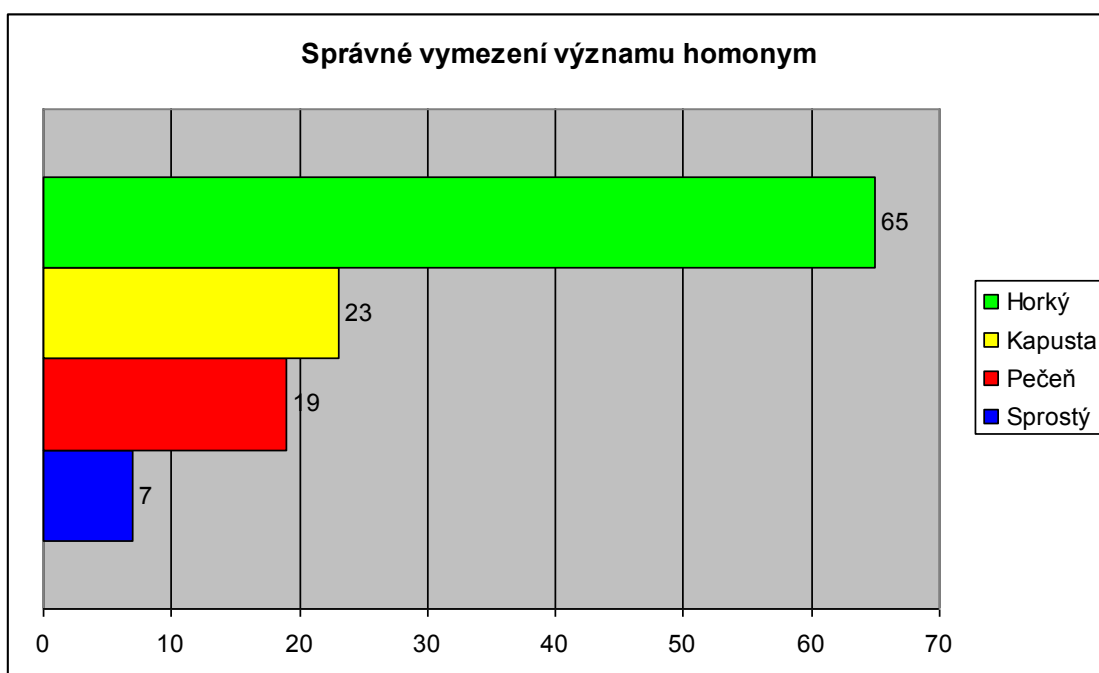
Pokud se zaměříme na porozumění a schopnost přeložit izolované české výrazy do slovenštiny vzhledem k pohlaví či věku žáka, žádná výraznější odchylka či jistá spojitost prokázána nebyla.

K zajímavým výsledkům jsme však dospěli, když jsme schopnost přeložit česká pojmenování srovnali s odpověďmi žáků na 10. položku předešlé části dotazníku, v níž měli ohodnotit vlastní porozumění českému jazyku. Zajímalo nás, zda slovenští žáci zhodnotili své porozumění objektivně a nepřecenili své jazykové schopnosti. Po porovnání výsledků jsme dospěli k závěru, že slovenští respondenti hodnotící své porozumění jako výborné či dobré, své znalosti skutečně prokázali, neboť správně identifikovali sedm až čtrnáct českých výrazů.

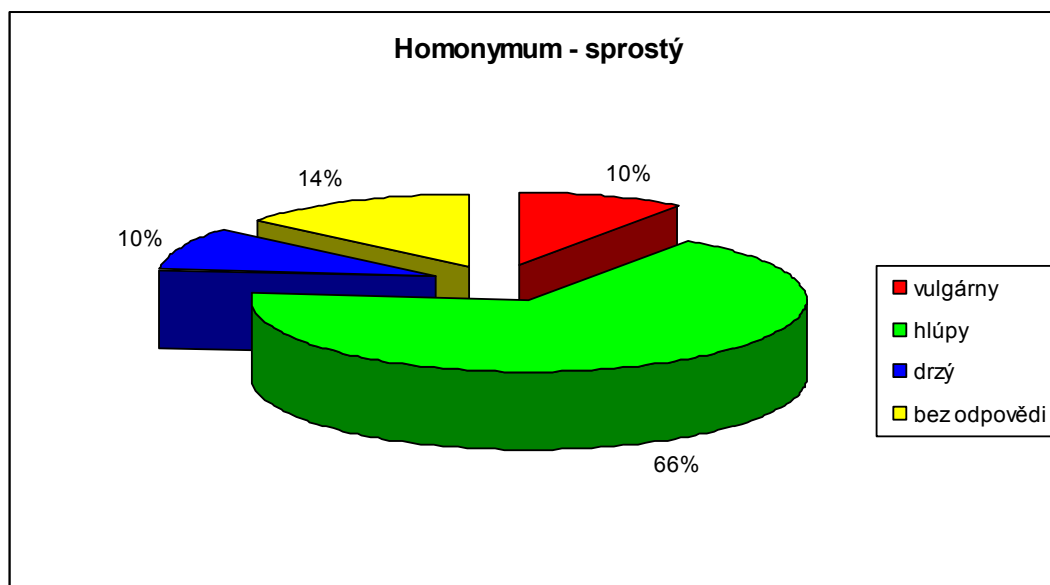
Následující položky dotazníku byly zaměřeny na problematiku tzv. zrádných slov, respektive homonym, která mají v obou jazycích stejný pravopis i stejnou výslovnost, ale odlišný význam. Slova jsme však nepoužili izolovaně, ale vložili jsme je do sdělení pro přesné vymezení významu. Žáci měli za úkol správně přeložit pouze jednotlivé podtržené výrazy. Jednalo se o následující výpovědi: *Ve škole je často sprostý.*; *Dal bych si vepřovou pečeni.*; *Nemám rád kapustu.* a *Ten nápoj je horký.*

Z níže umístěného grafu můžeme sledovat, že česká homonyma již slovenským žákům činila obtíže. Celkově se dokázali nejlépe vyrovnat s výrazem *horký* (ve větě *Ten nápoj je horký*.), který správně překládali jako český výraz pro *horúci*. Největší problém dotazovaným činilo české pojmenování *sprostý*, které automaticky ztotožňovali se slovenským adjektivem *sprostý* ve významu *hlúpy*, nikoli *vulgárny*, jak tomu je v češtině.

Graf č. 42: Správné vymezení významu homonym

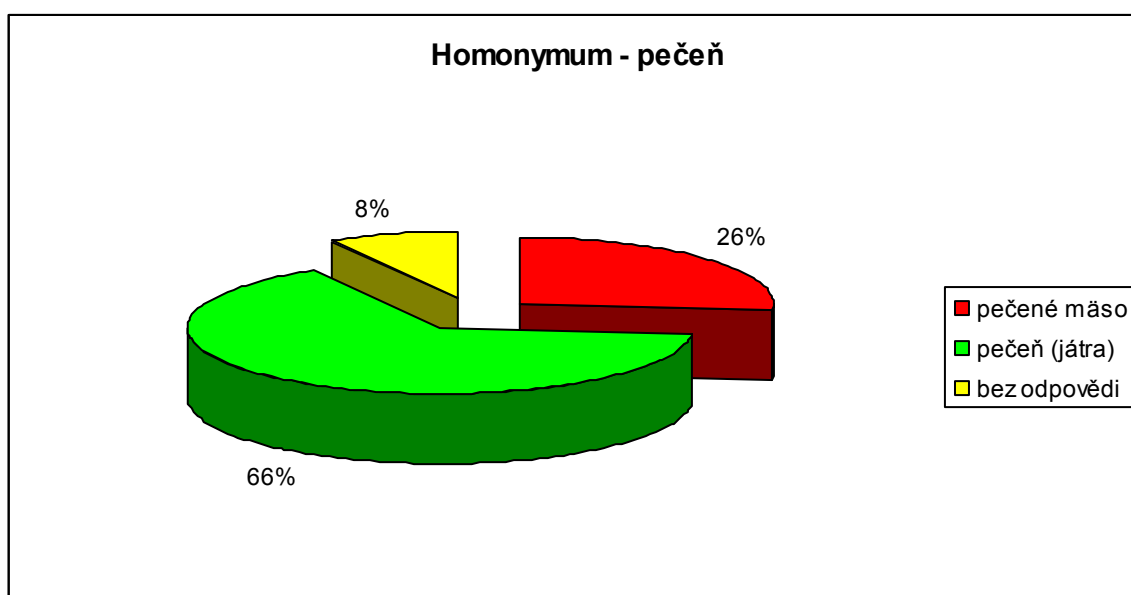

Graf č. 43: Vymezení významu homonyma - sprostý

Prvním slovenským slovem, jež měli studenti přeložit, byl výraz *sprostý*, který v češtině nese význam *vulgární, nevychovaný či hrubý*. Pouhých 10 % respondentů ve větě *Ve škole je často sprostý* správně rozpoznalo, že výraz *sprostý* znamená slovenské označení *vulgárny* či *neslušný* (viz graf č. 43). Mylně si obsah pojmu *sprostý* vykládalo celkem 76 % studentů, neboť se domnívali, že se jedná o český ekvivalent ke slovenskému slovu *drzý* nebo *hlúpy*. Bez odpovědi pak zůstala otázka u 14 % žáků.

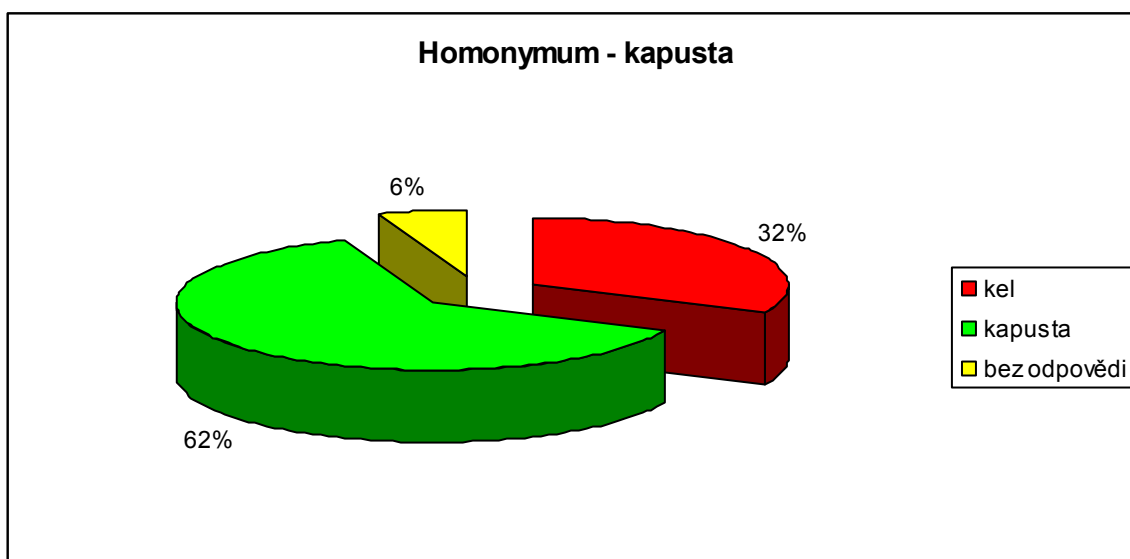
Graf č. 44: Vymezení významu homonyma - pečeň

Další pojmenování je žákům pravděpodobně známější než předchozí výraz. Ve větě *Dal bych si vepřovou pečeň*. 26 % dotazovaných správně rozpoznalo, že se jedná o *pečené bravčové maso*. Význam slovenské věty však správně nepoznalo celkem 66 % oslovených (viz graf č. 44). Pravděpodobně pod vlivem mateřského jazyka byli přesvědčeni, že se jedná o totožné označení pro slovenské pojmenování *pečeň* (česky játra).

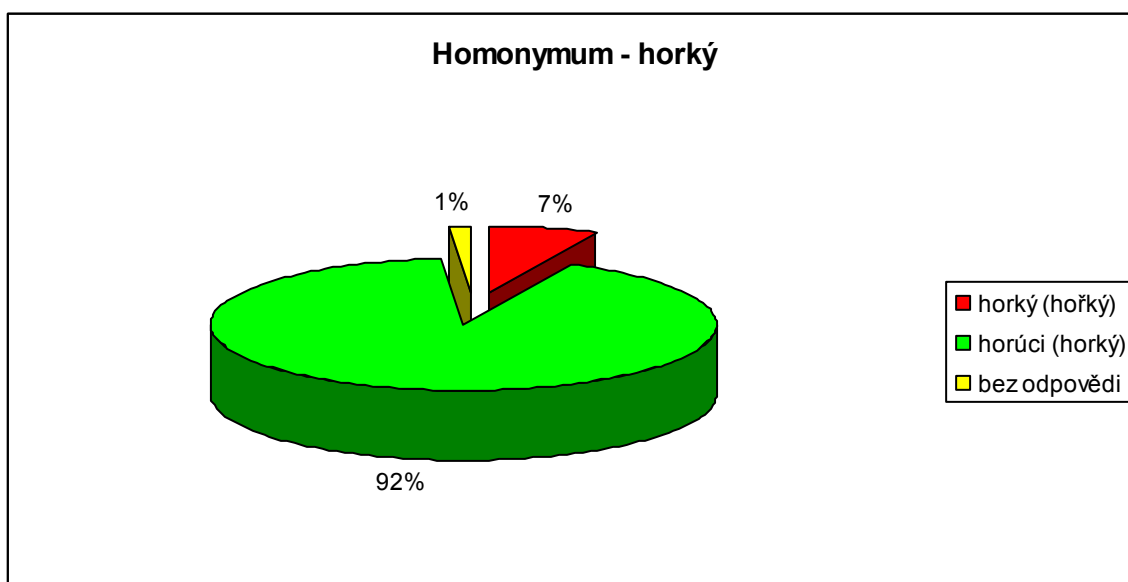
Pod vlivem slovenštiny bylo pro žáky obtížné porozumět také správnému významu českého označení *kapusta*. Jak můžeme sledovat z níže uvedeného grafu, správně rozpoznalo, že se jedná o českou obdobu slovenského pojmu *keľ* 32 % oslovených žáků. Celkem 62 % dotázaných pak bylo přesvědčeno, že výraz *kapusta* má stejný význam jako totožné slovenské pojmenování.

Graf č. 45: Vymezení významu homonyma - kapusta

Překvapivě nejmenší obtíže žákům působila poslední česká věta (*Ten nápoj je horký.*). Celkem 92 % respondentů správně určilo, že se jedná o slovenské označení *horúci*. Z následujícího grafu vyplývá, že pouze 7 % dotazovaných se v tomto případě mýlilo a český výraz *horký* ztotožnilo se slovenským adjektivem *horký*, v českém významu *hořký*.

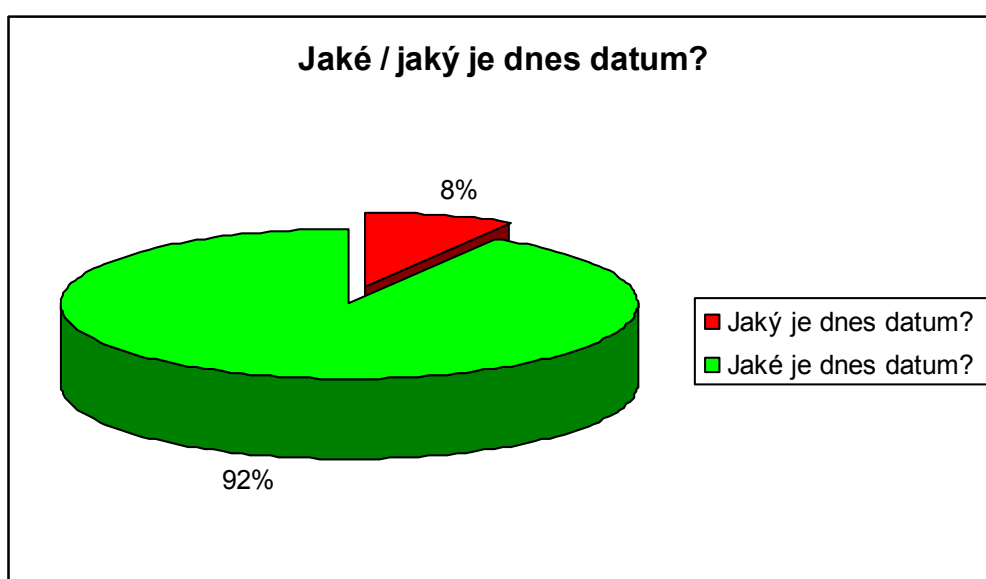
Graf č. 46: Vymezení významu homonyma – horký

Výše popisovaná část dotazníkového šetření prokázala, že tzv. zrádná slova, v tomto případě výrazy, jež mají shodnou podobu, ale odlišný smysl, představují také pro slovenské žáky značná úskalí. Zejména se to týká případů, kdy je podoba slova totožná se slovenským tvarem do té míry, že se vnucuje jeho slovenský význam neodpovídající však obsahu textu.

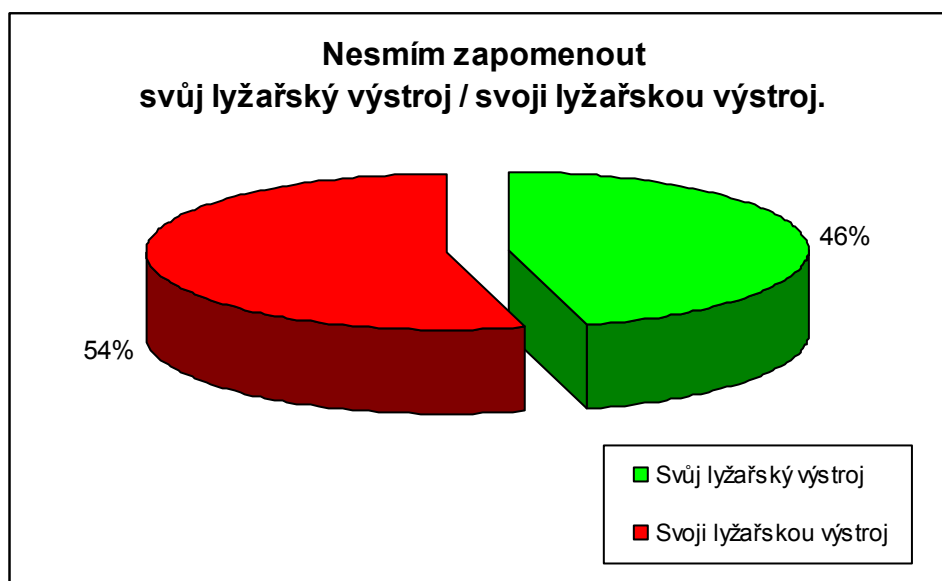
Poslední položky dotazníku zjišťovaly, jak si slovenští respondenti poradí s dalším typem zrádných slov, s výrazy, které mají v češtině a slovenštině rozdílnou kategorii rodu, odlišný pravopis či výslovnost.

Graf č. 47

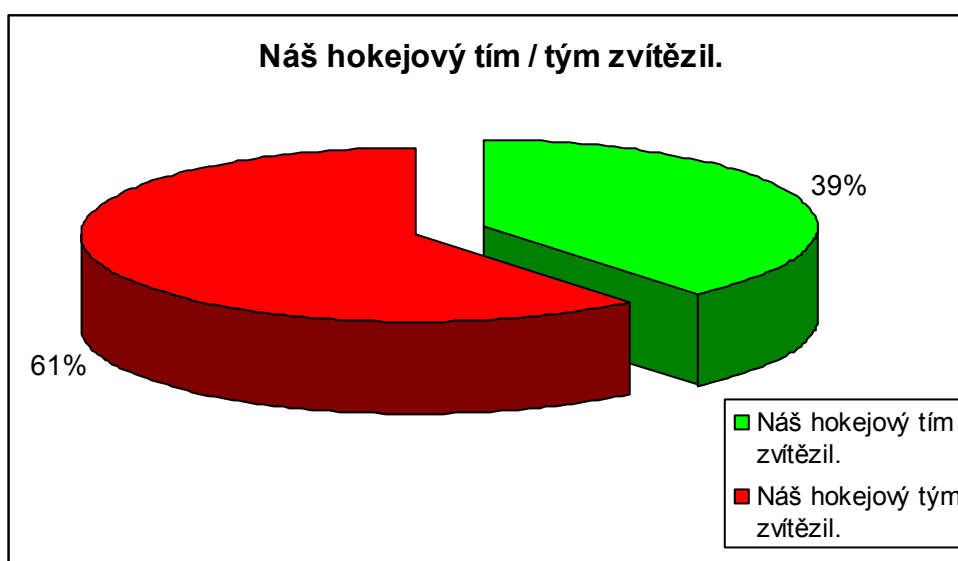
V prvních dvou větách (**Jaké / Jaký je dnes datum?**; **Nesmím zapomenout svůj lyžařský výstroj / svoji lyžařskou výstroj.**) měli žáci správně identifikovat kategorii rodu. V češtině je slovo *datum* rodu středního narozdíl od slovenštiny, kde je *dátum* rodu mužského. Korektní tvar českého tázacího zájmena (*jaké*) použilo celkem 92 % dotazovaných (viz graf č. 47). Obdobně se žákům ZŠ Šrobárova v Prešově dařilo správně určit jmenný rod i u druhé věty, kde slovo *výstroj*, které je v češtině rodu ženského, správně identifikovalo 54 % respondentů (viz graf č. 48). V oblasti tzv. československých zrádných slov lišících se kategorií rodu tak byli slovenští respondenti ve srovnání s jejich českými vrstevníky úspěšnější.

Graf č. 47

Následující ukázkové věty zařazené do dotazníkového šetření se zaměřovaly na další kategorii zrádných slov, tj. výrazů, které mají totožný význam, ale odlišnou grafickou či zvukovou podobu. První výpověď (*Náš hokejový **tím** / **tým** zvítězil*), u níž měli dotazovaní správně určit tvar podstatného jména, prokázala, že pravopisná stránka českých výrazů nečiní slovenským žákům obtíže. Jak je patrné z níže uvedeného grafu (viz graf č. 48), celkem 61 % respondentů se správně domnívalo, že čeština používá výraz *tým* narozdíl od slovenské obdoby *tím*.

Graf č. 48

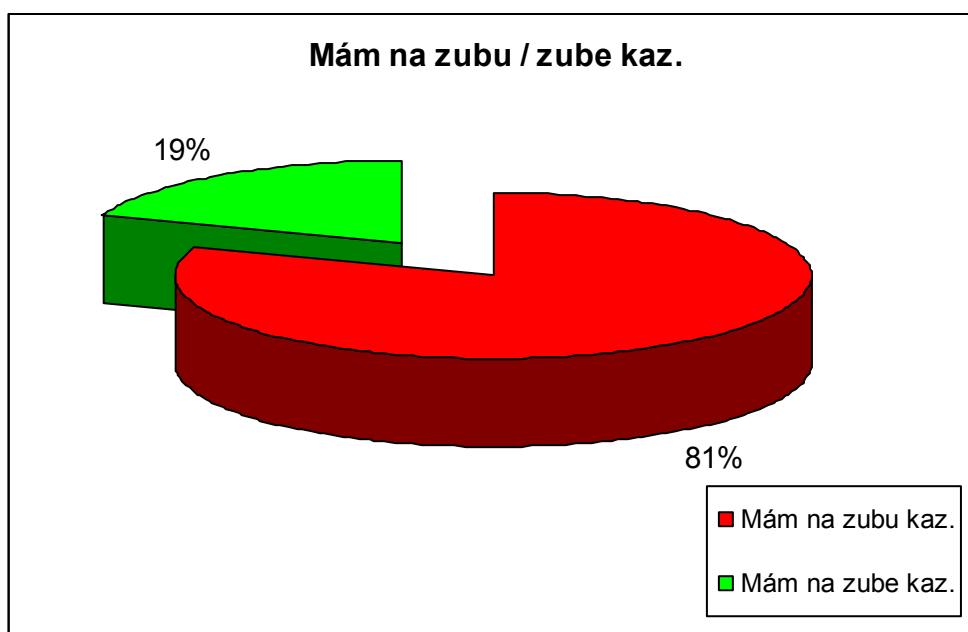

Graf č. 49

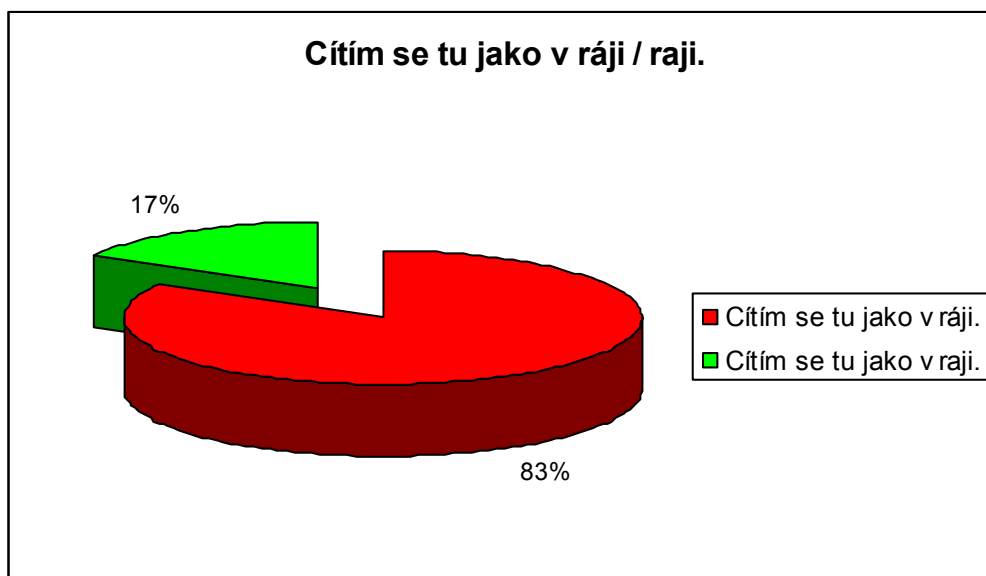
Dalším úkolem slovenských žáků bylo určit náležitou podobu českého substantiva ve větě *Vždy jsem si psala **denník** / **deník***. V tomto případě vhodně použilo korektní český tvar 44 % dotazovaných (viz graf č. 49). Totožná věta tak v porovnání s českým souborem respondentů, jež užíli vhodnou podobu slova v 15 % případů, nečinila slovenským dotazovaným těžkosti. Domníváme se, že úspěšnost slovenských žáků je opět způsobena četnými kontakty s češtinou prostřednictvím médií či školní výuky.

Graf č. 50

Používání slovenštiny jako mateřského jazyka neovlivnilo pravopisnou chybu ani v další větě – *Mám na **zubu** / **zube** kaz*. Nominativ singuláru substantiva *zub* se ve slovenštině skloňuje pomocí vzoru *dub* (lokál singuláru – *na zube*) narozdíl od české deklinace podle vzoru *hrad* (lokál singuláru – *na zubu*). Celkem 81 % dotazovaných správně určilo českou podobu výrazu (viz graf č. 50).

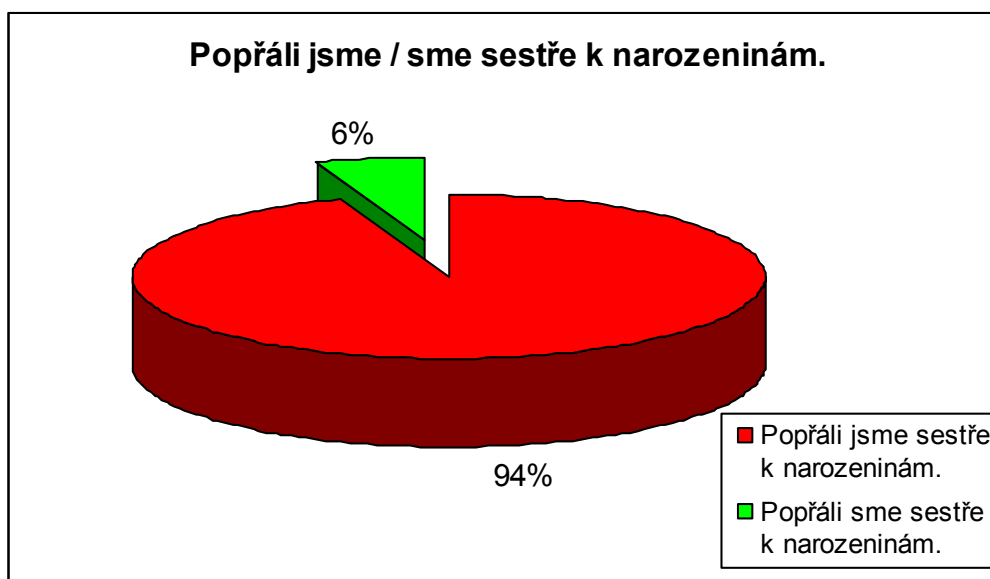
Graf č. 51

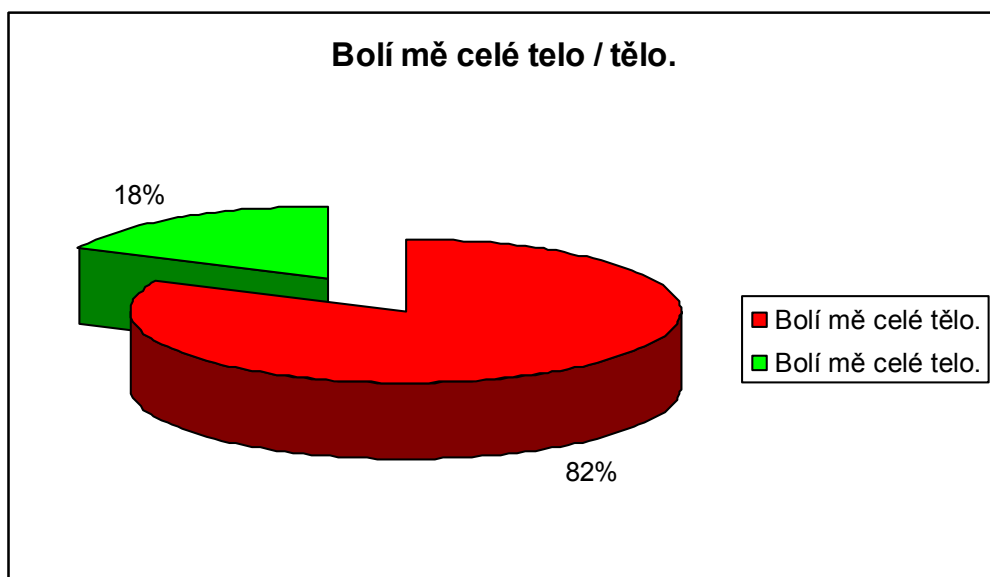
V pořadí šestá věta (*Cítím se tu jako v **raji** / **ráji**.)* rovněž nečinila žákům obtíže. Jak můžeme sledovat z výše umístěného grafu, korektní českou podobu slova s využitím kvantity použilo celkem 83 % respondentů (viz graf č. 51)..

V následující větě (*Popřáli **jsme** / **sme** sestře k narozeninám.*) měli žáci za úkol rozpoznat vhodnou podobu slovesa. V češtině stejně jako ve slovenštině se minulý čas tvoří pomocí přičestí minulého (ve tvaru příslušného rodu) a přítomných tvarů pomocného slovesa *být*, které se vypouštějí ve 3. osobě. Ve slovenštině má však sloveso *byť* v 1. osobě množného čísla minulého času tvar *my sme (boli)* na rozdíl od české podoby *my jsme (byli)*. Korektní formu českého pomocného slovesa však i přesto určilo 94 % dotazovaných (viz graf č. 52).

Graf č. 52

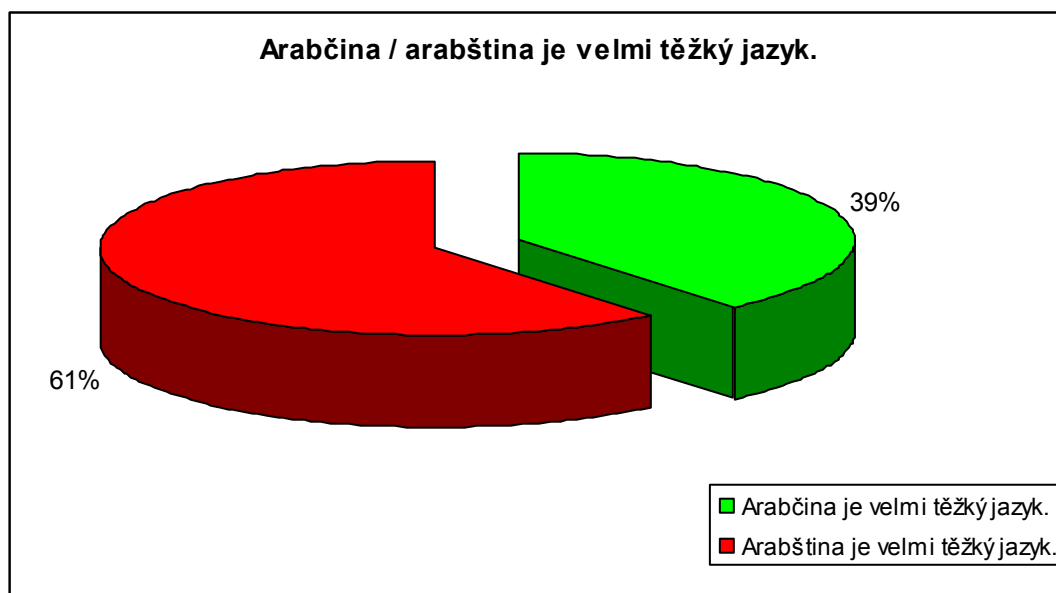

Graf č. 53

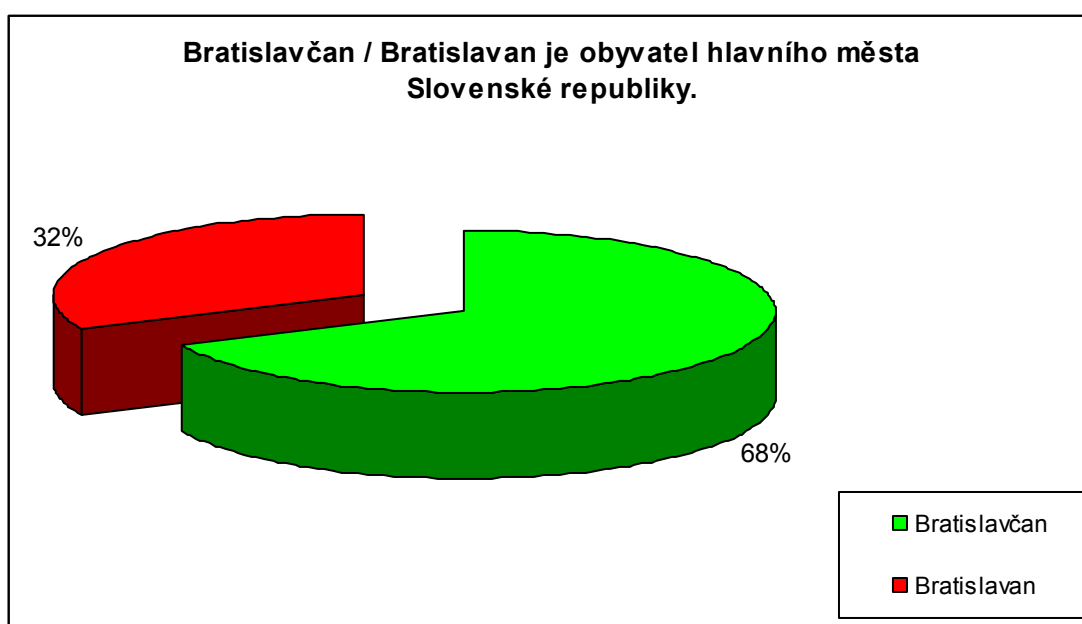
S úspěchem se setkala také v pořadí osmá věta (*Bolí mě celé **telo** / **tělo**.*), v níž se opět jedná o použití slova totožného významu se stejnou výslovností, avšak s odlišným pravopisem. Slovenskou podobou bez diakritického znaménka (mäkčeň) se nenechalo ovlivnit 82 % oslovených žáků (viz graf č. 53).

Graf č. 54

Rovněž předposlední dvojice slov nečinila žákům významné obtíže. Ve větě **Arabčina / arabština je velmi těžký jazyk.** je využito slov stejného významu, ale s odlišnou příponou používanou v češtině a slovenštině pro názvy jazyků. I přesto však správný český tvar *arabština* zvolilo 61 % dotazovaných (viz graf č. 54).

Graf č. 55

Do identické skupiny zrádných slov můžeme zařadit také jména obyvatelů měst vytvořená od stejného podstatného jména, avšak odlišným způsobem. V tomto případě jsme využili větu ***Bratislavčan / Bratislavan je obyvateľ hlavného mesta Slovenskej republiky***. V českém jazyce se tvoří obyvatelská jména příponou *-an* od domácích zeměpisných názvů (názvů měst i větších sídelních oblastí) i od obecných jmen označujících místo: *Brno – Brňan, Morava – Moravan, město – měšťan*. Jak můžeme sledovat z výše umístěného grafu, tento typ zrádných slov přestavoval pro slovenské žáky největší úskalí. Správný český tvar *Bratislavan* určilo jen 32 % respondentů ze zkoumaného souboru.

3. 8 Závěr z dotazníkového šetření

Před provedením dotazníkového šetření jsme si stanovili základní otázky a problémy, jež budou v centru naší pozornosti. Hlavním cílem rigorózní práce bylo zjistit, jaký má dnešní mládež přehled o kultuře a společenském dění druhého státu a do jaké míry se liší porozumění současných českých žáků slovenštině a slovenských žáků českému jazyku. Zajímalo nás především, zda jsou žáci schopni přeložit izolované výrazy, jež mají v češtině a slovenštině rozdílnou podobu, a jak se vyrovnávají s problematikou tzv. zrádných slov.

Na základě porovnání výsledků šetření jsme dospěli k závěru, že slovenští respondenti prokázali lepší dovednost nejen v překladu rozdílných slov (v průměru byli schopni do slovenštiny správně přeložit devět českých slov), ale i při vymezení významu tzv. česko-slovenských zrádných slov než jejich vrstevníci z České republiky. Čeští respondenti se častěji nechali při volbě správného slovenského výrazu ovlivnit znalostmi mluvnice českého jazyka. Domníváme se, že zmiňovaná větší úspěšnost slovenských dotazovaných je způsobena intenzivnějšími kontakty s českým jazykem, než je tomu v českém prostředí vzhledem ke slovenštině.

Dalším výzkumným problémem bylo objasnit, jaký je současný přehled žáků o české i slovenské kultuře. Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že čeští i slovenští respondenti mají o spisovatelích, knihách, filmech, představitelích současného společenského a kulturního dění obdobné povědomí. Jsme přesvědčeni, že tento jev má příčinu v informovanosti respondentů prostřednictvím sdělovacích prostředků, v neustálých četných kulturních kontaktech obou zemí i ve vzájemné spolupráci na filmových projektech. Naše mínění lze doložit také výsledky dotazníkového šetření, neboť 58 % českých

a 46 % slovenských žáků potvrdilo, že se s jazykem sousedního státu nejčastěji setkávají prostřednictvím médií.

Zajímavým zjištěním rovněž bylo, že kontakty mezi oběma národy jsou často udržovány také prostřednictvím osobních styků mezi Čechy a Slováky v rámci rodinných či přátelských vztahů či návštěvami druhé země.

Asi největším překvapením však byla poslední položka první části dotazníku. Respondenti se měli vyjádřit, zda by ve škole uvítali výuku jazyka druhého národa. Z českých žáků by o slovenský jazyk ve výuce stálo 43,6 % dotázaných a ze slovenského souboru oslovených se k možnosti vyučování češtině kladně postavilo celkem 65,3 % žáků. Uvedené zjištění může být inspirací pro pedagogy, jak oživit vyučování nejen mateřského jazyka o vzájemné srovnání obou západoslovanských jazyků. Domníváme se, že seznámení s češtinou či slovenštinou by mělo být zařazeno do školních vzdělávacích programů v České i Slovenské republice v souladu s principy Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Jsme přesvědčeni, že možností, jak pracovat s jazykem sousedního národa je mnoho. Inspirací pro učitele mohou například být české webové stránky Metodického portálu pro základní vzdělávání, které nabízejí konkrétní příklady, jak do výuky netradiční formou začlenit informace o Slovenské republice a jejím jazyku. Zajímavé podněty pro práci se slovenštinou nabízí rovněž projekt Slovenština v současné základní škole, který vyšel z iniciativy PhDr. Květoslavy Musilové, Dr., která se problematikou zejména česko-slovenského pasivního bilingvismu zabývá profesionálně na pracovišti katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Jako velice cenný jsme ohodnotili projekt Euroškolák. Jedná se o edukativní bilingvní časopis pro děti a mládež v českém a slovenském jazyce, jehož texty jsou doplněny o okamžitý překladový slovník. Časopis vycházel ve školním roce 2007/2008. Obsahově byl zaměřen na zlepšení komunikace v českém a slovenském jazyce a zabýval se například rozdílnými výrazy, logopedií, logickými úlohami, kaligramy, novinkami ze světa techniky a mnoha dalšími tématy. Jeho cílovou skupinou jsou děti a mládež ve věku od 5 do 15 let. Také v tomto časopise, který je dostupný i na webových stránkách <http://www.plenkall.com/euroakademia/>, mohou učitelé získat spoustu podnětů pro práci s češtinou či slovenštinou ve výuce. Další možností rozvoje pasivního bilingvismu je zařazení českého či slovenského jazyka do výuky prostřednictvím

volitelného předmětu či zapojení škol z České a Slovenské republiky do tzv. výměnných pobytů. S obdobným projektem máme vlastní zkušenosti na SOŠ strojírenské a elektrotechnické v Brně, kde již několik let udržujeme kontakty a provádíme výměnné stáže mezi našimi žáky a studenty ze SOŠ technické v Michalovicích. Jsme přesvědčeni, že přímé kontakty s druhým jazykem a vzniklá přátelství mezi mladými lidmi mají výrazný vliv na schopnost porozumění sousednímu jazyku a na zájem o jinou kulturu.

V souvislosti s tím je potřeba zmínit, že dotazníkové šetření zkoumalo i vlastní názor respondentů na jejich současné porozumění sousednímu jazyku. Z českých žáků se 15,5 % přiznalo, že jim již slovenština činí potíže a moc dobře jí nerozumějí. Jako dobré pak hodnotí své pochopení 73 % oslovených. Zároveň připouštějí, že některá slova neznají a nerozumí jejich významu. Pouze 11,5 % respondentů se pak „osmělilo“ a své porozumění označilo jako výborné. Zmiňovaná otázka byla položena i slovenským žákům. Ti své porozumění ohodnotili lépe než jejich čeští vrstevníci – jako výborné označilo své jazykové znalosti češtiny 15,3 % slovenských respondentů a 80,5 % dotazovaných pak uvedlo, že českému jazyku rozumí dobře s drobnými nedostatky. Popisovaná položka dotazníku byla do šetření zakomponována záměrně jako kontrolní. Naším cílem bylo zjistit, jak se liší předpokládané porozumění žáků druhému jazyku s porozuměním reálným, které zkoumala jeho druhá část.

Také v tomto případě jsme dospěli k zajímavým výsledkům. Podařilo se nám prokázat, že ti žáci, již uvedli, že slovenštině téměř nerozumí, opravdu ve druhé části dotazníku zaměřující se na překlad rozdílných výrazů a tzv. zrádných slov vykazovali nejmenší úspěšnost. Naopak čeští i slovenští žáci hodnotící své porozumění jako výborné své znalosti druhého jazyka skutečně prokázali. Jsme rádi, že již žáci základních škol dokážou objektivně zhodnotit své jazykové znalosti a dovednosti. Uvědomění a přiznání si vlastních nedostatků v porozumění tak příbuzným jazykům jako je čeština a slovenština se totiž může stát prvním podnětem k úsilí mladých lidí se s poklesem pasivního bilingvismu začít potýkat a sousednímu jazyku se věnovat, či přimět své učitele, aby se jim ho snažili přiblížit.

ZÁVĚR

Před rozpadem Československa a vznikem samostatných států byly čeština a slovenština rovnocennými jazyky – jednalo se v podstatě o dvě nezávislé spisovné podoby jazyka. Dvojazyčnost tak byla pro občany zcela přirozená. Nejenže prostupovala masmédií všeho druhu, ale i ve škole byl druhý jazyk zastoupen v hodinách jazykové a literární výchovy. Od rozdělení republik však vše nasvědčuje tomu, že u mladé generace dochází ke vzdalování a poklesu srozumitelnosti českého a slovenského jazyka, tedy k ústupu pasivního bilingvismu.

Přes stále pozitivní vztahy Čechů a Slováků je totiž neopominutelné, že se po roce 1993 redukovaly společenské i kulturní kontakty obou zemí a vztah ke slovenštině a slovenské kultuře zejména v českém prostředí mizí. Je to mimo jiné i proto, že slovenština v podstatě vymizela z nejrozšířenějších médií (rozhlasu, televize, tisku) a také z učebních osnov.

Jsme proto potěšeni, že k oživení vzájemných vztahů obou národů přispěla společná verze známé hudební soutěže *SuperStar*, která je mezi mladými lidmi velmi oblíbená. Hlavní myšlenkou projektu je spojit dva blízké národy ve snaze najít nový pěvecký talent, který překročí hranice své země. Domníváme se, že se v tomto pořadu zcela přirozeně a cíleně prolíná čeština a slovenština a dochází tak k narůstání pasivního bilingvismu. Díky podobnosti jazyků se mladí diváci snadno naučí v kontextu všech rozhovorů i písní významy slov ve slovenštině či naopak v češtině.

Z provedeného dotazníkového šetření na druhém stupni základních škol v České i Slovenské republice vyplynulo, že slovenští žáci vykazují lepší schopnost porozumění českému jazyku než jejich čeští vrstevníci slovenštině. Žáci nižších ročníků Gymnázia Jiřího Wolkerova jsou si této situace vědomi, ale rovněž poukazují na skutečnost, že se se slovenštinou nesetkávají ani v rámci vyučování, přestože by o její výuku měli zájem. Největší obtíže současným mladým lidem činí srozumitelnost rozdílných výrazů a rovněž slov stejně či podobně znějících, která však mají odlišný význam. Jedná se o tzv. zrádná slova, tedy pojmenování, jež příjemce informace může v různých kontextech interpretovat z hlediska významu odlišně. Tato slova mají v češtině i slovenštině stejný nebo téměř stejný

tvar, přitom se však liší významem nebo se jeví jako problémová z hlediska pravopisu či výslovnosti.

Domníváme se, že ke zlepšení vzájemné komunikace, případné dezinformaci a mylnému použití některých výrazů by se dalo nejlépe zabránit vydáním aktualizovaného slovníku rozdílných výrazů či přímo slovníku se slovy, jež působí mluvčím největší těžkosti.

Je však neopomenutelné, že i v rámci výuky na základních a středních školách by se v České republice slovenštině a na Slovensku češtině a tematice zrádných slov měla věnovat větší pozornost. V mezích Rámcových vzdělávacích programů, které fungují s drobnými odchylkami v České i Slovenské republice se výuka druhého jazyka dá poměrně snadno realizovat již od prvního stupně základní školy, a to za předpokladu, že si ji škola zařadí do ŠVP - vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* či do některého z průřezových témat. Nejde o to, aby se čeština či slovenština vyučovala ve školách jako cizí jazyk, ale spíše se nabízejí možnosti nového, srovnávacího pohledu na oba západoslovanské jazyky se zaměřením na odlišné i společné prvky. Je to způsob, jak ve školách obou zemí oživit výuku mateřského jazyka o další podněty, které by žáky zaujaly. Každý vhodně používaný jazyk se stává v procesu výuky efektivním prostředkem ke zvýšení motivace, která může ovlivnit všechny fáze vyučování. Využití příkladů ze slovenštiny a češtiny by tak přineslo celou řadu námětů pro tvůrčí práci učitelů a umožnilo i lepší poznání obou jazyků. Jsme přesvědčeni, že jazyková osvěta v této oblasti by měla být samozřejmostí, zejména nyní, kdy jsou český a slovenský národ opět symbolicky spojeni v rámci Evropské unie. Lze jen doufat, že ke znovuoobnovení pasivního bilingvismu v českém prostředí přispěje a bude motivovat i tato rigorózní práce.

RESUMÉ

Český a slovenský jazyk mají mezi západoslovanskými jazyky specifické postavení, neboť jsou si velmi blízké a příslušníci obou národů si dobře rozumějí. Je to dáno i skutečností, že oba jazyky po dlouhou dobu existovaly paralelně vedle sebe v rámci jediného státního útvaru a vzájemně se ovlivňovaly. V československém prostředí byl pasivní bilingvismus, tedy schopnost užívat dva jazyky, ačkoli mluvčí hovoří a píše jen v jednom a ve druhém zpravidla informace jen přijímají, přirozeným jevem. Po rozpadu Československa se však čeština a slovenština nacházejí v unikátní jazykové situaci, kdy probíhá proces změny jejich vzájemných vztahů a dochází k ústupu porozumění druhému jazyku především u mladé generace.

V současné době není slovenskému jazyku a úrovni pasivního bilingvismu mládeže věnována v českém prostředí dostatečná pozornost, což bylo i hlavním motivem se touto problematikou zabývat.

Teoretická část rigorózní práce stručně charakterizuje historický vývoj vztahu češtiny a slovenštiny, hodnotí jeho soudobý stav, vymezuje vzájemné shody i odlišnosti mezi oběma jazyky a analyzuje klíčové problémy nynější jazykové politiky České a Slovenské republiky. Rovněž vysvětluje význam pasivního bilingvismu v česko-slovenském prostředí, sumarizuje důvody ústupu porozumění druhému jazyku u mladé generace a objasňuje především problematiku tzv. zrádných slov v slovensko-českém kontextu.

Empirická část práce předkládá závěry dotazníkového šetření provedeného mezi žáky druhého stupně ZŠ v České republice i na Slovensku. Z jeho výsledků lze dešifrovat přehled dnešní mládeže o současné kultuře a společenském dění druhého státu, identifikovat nejčastější zdroje kontaktů s blízkým jazykem a míru porozumění současných českých žáků slovenštině a slovenských žáků českému jazyku. Průzkum rovněž poukazuje na míru schopností žáků přeložit rozdílné výrazy, tedy slova, jež mají v češtině a slovenštině odlišnou podobu, a jak se vyrovnávají s problematikou tzv. zrádných slov.

V závěru práce jsou zhodnoceny rozdíly v porozumění českých a slovenských žáků druhému jazyku a formulovány možnosti začlenění sousedního jazyka do výuky na základních školách ke zlepšení míry pasivního bilingvismu.

SUMMARY

Czech and Slovak languages have a specific place between West – Slavonian languages, because they have got very close relationship between themselves and the members of their nations understand themselves very good. The fact is that these languages had been existed in parallel side by side within the frame of the only state system and they had been influenced each other. There was the passive bilingualism in the Czechoslovak setting, so the ability use two languages, although the speakers speak and write in the only one language and the second one they use to receive the information. It's the natural effect. After the corruption of the Czechoslovak republic are Czech and Slovak languages in the unique language situation, when wage the proces of the change of their relations and decay the understanding of the second language especially in young generation.

In present is not devoted the sufficient attention to Slovak language and the level of the passive bilingualism of the youth people in the czech setting and that was the main motive to deal with this problem.

The theoretical part of the rigorous task briefly describes the historical development of the relation between the Czech and Slovak language, than it evaluates the topical situation, it limites the relative deuces and dissimilarities between the both languages and analyzes the crucial problems of the present language policy of the Czech and Slovak Republic. Also it explains the meaning of the passive bilingualism in the Czech – slovak setting, it summarizes the reasons of the regress of the understanding in the second language in young generation and first of all it explains the question of so-called false words in the Czech-slovak kontext.

The empirical part presents the conclusion of the research between the Czech and Slovak students at the second grade of the primary school. As a result we can find our young's survey of our present culture and social events of the second state. The second thing is how can today 's Czech pupils understand the Slovak language and Slovak pupils the Czech language. The research shows how can the students translate the different terms, so the words, which are different in Czech and Slovak language and also how they can deal with the false words.

In conclusion are capitalized the differences of the understanding Czech and Slovak pupils to the second language and they are formulated the possibilities of the integration our neighboring language into the primary education to improve the measure of the passive bilingualism.

LITERATURA A PRAMENY

BEDNAŘÍKOVÁ, M. *Vývoj česko-slovenského pasivního bilingvismu*. Olomouc: 2002. Pdf UP v Olomouci. Diplomová práce.

BĚLIČ, J. *Slovenština*. Praha: SPN, 1980. 211s.

BIALYSTOK, E. *Bilingualism in development: language, literacy, and cognition*. New York: Cambridge University press, 2001. 304 s. ISBN 0521635071.

BUDOVIČOVÁ, V. K teorii spisovného jazyka najmä z hľadiska medzijazykových vzťahov. In *Z teórie spisovného jazyka*. Ed. J. Ružička. Bratislava: Veda, 1979, s. 52 – 59.

ČERNÝ, J. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996. 517 s. ISBN 8085885964.

DOLNÍK, J. České slová v slovenčine. In *Studia Academica Slovaca*. 21. Ed. J. Mlacek. Bratislava: Stimul, 1992, s. 1 - 10.

DOLNÍK, J. Lingvistické poznávanie a spisovný jazyk. In *Slovenská reč*, 2009, roč. 74, č. 1, s. 7-13. ISSN 0037-6981.

DOLNÍK, J. Spisovná slovenčina a čeština. In *Studia Academica Slovaca*. 28. Ed. J. Mlacek. Bratislava: Stimul, 1999, s. 39 – 52.

Dôvodová správa - všeobecná časť z 11. marca 2009 ke zmene Zákona č. 270/1995 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky ve znění pozdějších předpisů.

FINDRA, J. *Jazyk, reč, člověk*. Bratislava: Q111, 1998. 111s. ISBN 808540169x.

HERDER, J. G. *Uměním k lidskosti: úvahy o jazyce a literatuře*. Praha: OIKOYMENH, 2006. 281 s. ISBN 80-7298-147-1.

HOLECOVÁ, S. Slovenština začíná být neznámým jazykem. In *Mladá Fronta*, 30. 9. 1998, A7.

Ide o dostupnost informací v štátnom jazyku. In *Pravda*, 6. júla 2009.

JÁNOŠÍK, A. Slovenčina na stredných školách. In *Slovenská reč*, 1933, roč. 1, č. 10, s. 217-219.

KAČALA, J. a kol. *Pravidlá slovenského pravopisu*. 3., upravené a doplnené vydanie. Bratislava: Veda, 2000. 519 s. ISBN 80-224-0655-4.

KAČALA, J. *Slovenčina – vec politická*. Martin: Matica slovenská, 1994. 192 s. ISBN 8070902949.

KOŘENOVSKÝ, J. *Člověk – řeč – poznání*. Olomouc: Vydavatelství UP, 2004. 116 s. ISBN 80-244-0791-4.

KROBOTOVÁ, M., STOFFA, J. Zrádná slova v slovensko-českém kontextu. In *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 51 – 56. ISBN 80-244-0814-7.

LENDELOVÁ, L. *Slovenské výrazy v češtině*. Ostrava: 2004. 80 s. Pdf Ostravské univerzity. Diplomová práce.

LIPOWSKI, J. *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 200 s. ISBN 83-229-2598-0.

Na Slovensku začal platit kontroverzní jazykový zákon. In *Lidové noviny*, 1. září 2009.

NÁBĚLKOVÁ, M. Rozdelenie a „vzďaľovanie“. Niekoľko pohľadov. In *Česko-slovenská vzájemnosť a nevzájemnosť*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 108 – 109. ISBN 80-210-2330-9.

NÁBĚLKOVÁ, M. *Slovenčina a čeština v kontakte*. Bratislava: Veda, 2008. 364 s. ISBN 978-80-224-1060-1.

NÁBĚLKOVÁ, M. Slovenština a čeština dnes. Kontakt či konflikt. In *Sociolinguistica Slovaca 4*, Bratislava: Veda, 1999, s. 75 – 93. ISBN 80-224-0603-1.

NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století*, I. díl, Praha: A. Skřivan, 2000. 270 s. ISBN 80-902261-4-0.

O češtinu se bát nemusíme. In *Lidové noviny*, 6. listopadu 2007.

OLOŠTIAK, M. O interlingválnej proxemike (príspevok k poznaniu medzijazykových súvislostí). In *5. medzinárodná konferencia o komunikácii. Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach*. Banská Bystrica 3. – 4. september 2003. Ed. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied 2004, s. 131 – 142.

ONDREJOVIČ, S. Súčasné jazykovo-politické iniciatívy na Slovensku a živý jazyk. In *Slovenská reč*, 2009, roč. 74, č. 1, s. 3-6. ISSN 0037-6981.

RENDÁR, Ľ. Slovenčina v globalizujúcom sa svete. In *Globalizácia verzus identita v stredoeurópskom priestore : Zborník z II. medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Ed. S. Letavajová. Trnava: Filozofická fakulta Univerzity Cyrila a Metoda, 2004, s. 334-338. ISBN 80-89034-84-5.

SKUTNABB-KANGAS, T. *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon, 1984. 378 s. ISBN 0-905028-18-X.

SLOBODA, M. Slovensko-česká (semi)komunikace a vzájemná (ne)rozumitelnost. In *Čeština doma a ve světě*, 2004, XII (3&4), s. 208 – 220. ISSN 1210-9339.

Slovenský jazykový zákon dráždí Maďary. In *Hospodářské noviny*, 1. září 2009.

SODOMKOVÁ, M. Pokuty za slovenské hrubky? In *MF Dnes*, 20. listopadu 2008, A7.

SVOBODOVÁ, J. K pasivnímu bilingvistu dětí v česko-slovenském prostoru. In *Slovo o slove – zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy PdF Prešovskej univerzity*, roč. 12. Prešov: Prešovská univerzita, 2006, s. 17 – 22. ISBN 80-8068-491-X.

Štátny jazyk v praxi. Bratislava: Univerzitná knižnica, 1997. 75 s. ISBN 8085170345.

ŠTEFÁNIK, J. *Jeden člověk, dva jazyky: Dvojazyčnost u dětí – predsudky a skutočnosti*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000. 136 s. ISBN 80-88880-41-6.

Zákon č. 270/1995 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky ve znění pozdějších předpisů.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://www.blisty.cz> (webové stránky deníku Britské listy)

<http://citaty.net> (webové stránky citátů slavných osobností)

<http://cz-language.upol.cz> (Slovenština v současné základní škole)

<http://instinkt.tyden.cz> (webové stránky týdeníku Instinkt)

<http://kultura.idnes.cz> (webové stránky Mladé Fronty DNES)

<http://www.europeum.org> (webové stránky Institutu pro evropskou politiku)

<http://www.loh.cz> (webové stránky České televize – kanál ČT24)

<http://www.mediashow.cz> (webové stránky zpravodajského portálu MediaShow)

<http://www.ohf.cz> (webové stránky Opravdových hokejových fanoušků)

<http://www.rozhlas.cz> (webové stránky Českého Rozhlasu)

<http://www.sme.sk> (webové stránky slovenského deníku SME)

<http://www.vuppraha.cz> (webové stránky Výzkumného ústavu pedagogického)

<http://www.zavinac.cz> (výzkum trhu online)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník průzkumného šetření určený českým respondentům

Příloha č. 2 – Dotazník průzkumného šetření určený slovenským respondentům